

vi människor

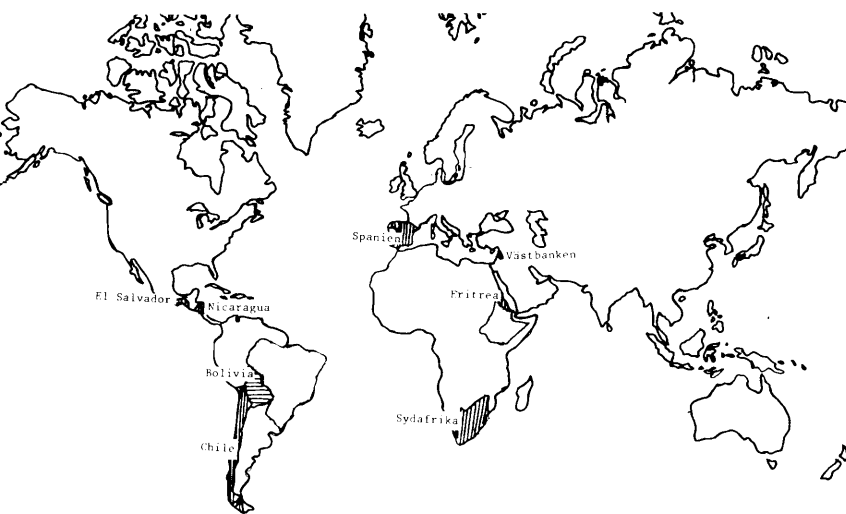
nr 4-5 1982
årgång 34
15 kr



MOTSTÅNDS- KVINNOR

innehåll

Los muchachos av Monica Zak	sid 4
"De tar gutten min!" en berättelse om att vara barn i motståndets Norge, av Åse Bang	sid 6
Trygg i Sverige?	sid 7
Möte med kvinnliga frontsoldater. Ett reportage från Eritrea, av Göran Assbring	sid 8
Dödad av en brevbomb. Madi Gray berättar om Ruth First och hennes livslånga kamp mot apartheid i Sydafrika	sid 18
Betty – det osynliga hembiträdet	sid 21
Loyola Guzmán – en kvinna som började sin kamp tillsammans med Che Guevara. Intervju av Gun Fälth	sid 24
Om ni låter mig tala. Utdrag ur Moema Viezzers bok om Domitilia de Chungara	sid 32
Stenar och lök mot tårgasgranater. En berättelse om mordet på den 17-årige Hamed av Lotta Schüllerqvist	sid 37
Hur ska vi få världen att förstå livet under israelisk ockupation? Av Lotta Schüllerqvist	sid 42
Kommandant Mirjam, av Monica Zak	sid 44
Också smärtan i förtrycket har ett värde, berättar Ophelia från El Salvador i en intervju med Helena Oljemark	sid 46
Hon vågade ställa juntan till svars. Berta Alfaro, 62 år och politisk flykting i Sverige. Av Pia Axelsson	sid 49
Victoria – ensam i motståndet mot machosamhällets Spanien. Av Birgitta Öjersson-Mörner	sid 51
Algeriet 20 år efteråt. Lotta Schüllerqvist berättar om landet där klockan vridits tillbaka och kvinnorna förlorat allt de en gång tillkämpade sig under befrielsekriget mot Frankrike	sid 54
När myten kolliderar med verklighet. Erni och Ola Friholt, fredsmarschdeltagare till Minsk ser med kritiska ögon på den svenska pressens bevakning av fredsmarschen	sid 60



Vi människor
utges av Svenska
Kvinnors
Vänsterförbund

Nummer 4-5/82
Årgång 34

Postadress:

Solidaritetsrörelsens hus
Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm

Redaktör:

Pia Axelsson

Distribution:

Helena Guilotte

Ansvarig utgivare:

Valborg Svensson

Prenumerationspris:

60:-/år

Postgiro:

90 24-1

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Redaktionskommitté:

Eva Ekelöf
Gun Fälth
Agneta Gustafsson
Helena Oljemark
Hetty Rooth
Ann Rudberg
Lotta Schüllerqvist

Tryck:

Tryckeri AB Federativ,
Stockholm, 1982

Omslag: Erja Lempinen

Bilaga medföljer

En revolution räcker inte

”Kvinnornas befrielse har aldrig till fullo förverkligats, och revolutionen inom revolutionen är alltså ett olöst problem.”

Sheila Rowbotham i ”Kvinnor, motstånd och revolution”

En revolution räcker inte för att befria kvinnorna. Det tydligaste exemplet på detta är Algeriet, som för tjugo år sedan kastade ut de franska förtryckarna efter en blodig frihetskamp där tusentals kvinnor deltog vid männens sida. Till en början såg det ljus ut: kvinnorna skulle aldrig kunna återgå till sitt gamla förtryckta liv, utan det nya samhället skulle ge dem en ny roll. Men löftena från ledarna visnade bort, för ledarna var män, och de ville eller kunde inte ge kvinnorna friheten. Idag lever Algeriets kvinnor fortfarande under ett massivt förtryck, utan människovärde. De behöver en revolution till. I de kapitalistiska länderna lever kvinnorna inte under en kolonialmakts förtryck, men väl under klassförtryck och könsförtryck. Kvinnokamp och klasskamp står i motsättning till varandra, och på många håll har kvinnorna valt att prioritera kvinnokampen. I Sverige t ex ser det ut som om kvinnokampen har gett resultat: vi har en mängd lagar som ger oss samma rättigheter som männen, och det politiska etablissemang har gjort jämställdheten till en hjärtefråga: man inrättar ombudsmän och kommittéer för jämställdhet.

Men fortfarande är det kvinnor som drabbas först och hårdast av arbetslöshet. Rätten till arbete är inte självklar för kvinnor, utan med tvång och manipulationer (modersmyt, vårdnadsbidrag etc) visas de ut från arbetsmarknaden. Fortfarande återstår den ekonomiska kampen, som vi har försummat. Grunden för frihet och självständighet är att kunna försörja sig. Det gäller både i de länder som exploateras av koloniserare och de som lever under kapitalistisk utugning. Kampen för arbete och försörjning är densamma för kvinnor i alla samhällssystem.

Det är viktigt att vi inte fastnar i våra egna misslyckanden. Vi har mycken inspiration och kunskap att hämta från de kvinnor som befinner sig på ett annat stadium i kampen, som kämpar mot dubbelt och tredubbelt förtryck. Deras kamp är lika viktig för oss som vår för dem – vi har inte råd med några nederlag.

Lotta Schüllerqvist

FSLN:s gerillasoldater var mycket unga. Under åren av kamp kallade civilbefolkningen dem rätt och slätt för los muchachos, pojkarna.

Los muchachos

Amanda Perez, 83
äldst på jordbrukskollektivet
Cesar Sandino
sitter under mangoträdet
i sin gungstol av ohyvlade bräder
berättar gång på gång
med samma
tandlösa
leende
om den gången
somozasoldaterna
nationalgardisterna
kom till lantarbetarbacken
slog henne med gevärskolvar
i magen
frågade
var hon gömt
los muchachos

Vaddå för pojkar, skrek jag. Jag har
inte sett några pojkar. Jag vet inte
vad ni pratar om. Måste ni slå en
gammal
människa. Jag har inte sett några
pojkar.
Det var vad jag sa
Jag hade gömt dom i
förrådsskjulet
där borta.

av Monica Zak

Monica Zak är journalist och författare. "Los muchachos" är hämtad ur hennes ännu inte publicerade diktsamling från Nicaragua.



143
Foto: Tina Modotti

• Tina Modottis fotografier är bilder från kampen, framför allt i Mexiko på 20- och 30-talen. Hon föddes i Italien 1896, emigrerade som 17-åring med sin familj till USA och sökte sig 1922 till Mexiko. Där arbetade hon som fotograf och blev samtidigt alltmer engagerad i den revolutionära kampen.

1930 utvisades hon från Mexiko efter att ha anklagats för att ha planerat att mörda

Mexikos president. Hon flyttade till Moskva där hon lade undan kameran för att på heltid arbeta politiskt.

1938 var hon tillbaka i Mexiko och bakom kameran igen. 1942 avled Tina Modotti i en hjärtattack.

Mellan 19 november och 30 januari 1983 visas hennes bilder på Kulturhuset i Stockholm.



”De tar gutten min!”

En mörk vinterkväll i februari 1940 färgades himlen blodröd över åsarna. Mormor sa att det var återskenet av kriget ute i Europa. De vuxna trodde att kriget snart skulle komma till Norge också, och den 9 april störtade grannfrun in medan vi satt vid frukostbordet: ”Barnen ska inte gå i skolan idag, för tyskarna har tagit Oslo och det är krig!”

De närmaste dagarna blev dramatiska. I en sammandrabbning utanför vårt hus dödades en norsk soldat, och en bro sprängdes i luften några kilometer norrut i dalen. Tyskarna, som kom i en oändlig lastbilskolonn, hejdades en kort stund. De letade bryskt igenom varje hus efter soldater och vapen, och ville ta smedens 17-åriga son som gisslan. Jag glömmer aldrig smedens förtvivlade rop: ”De tar gutten min!”, men mamma klarade med sin knaggliga tyska att få honom fri.

Tyskarna intog skolhuset efter häftig beskjutning, och la en stor hakkorsflagga på vägen. De vuxna väntade att engelska flygare skulle komma till undsättning och bomba flaggan, så vi gav oss tillsammans med grannarna iväg till ett torp långt in i skogen.

Vi slapp lindrigt undan. Några mil längre mot norr sköt tyskarna alla vuxna män i en av byarna. Men smedens son var en av pojkarna som kom ”från skogen” med gevär och röd-vit-blå armbindel i majdagarna 1945.

Det var aldrig någon tvekan om att tyskarna var fiender och att nazister var landsförrädare. Det fanns nazister i bygden, men i skolan var alla, både lärare och elever, goda norrmän.

Det passiva motståndet var en självklarhet, även bland barnen. Det var en del av vår vardag. Vi bar den förbjudna röda toppluvan, och ett gem i rockslaget betydde ”vi håller samman”. Att sätta sig vid sidan av en tysk soldat på bussen var otänkbart, då stod vi hellre. Överallt ritade vi V-tecknet med kung Haakons initialer inuti. Vi kunde många illegala sånger, och lärde oss motståndsdikter utantill.

”Vi barn er også Norges vakt
i nødens dager hjemme.
Vår stille kamp mot overmakt
skal ingen voksen glemme.
De kjemper, sier de, for oss,
men sammen er det vi skal slåss,
for vi har ikke mindre tross
enn mange som er eldre”.

Sammanhållningen gjorde att vi kände oss starka och segervissa, och en dag kunde vi också ganska riktigt sjunga ”Seier’n er vår!” på Karl Johan.

Trygg i Sverige?

□ Trygg i Sverige? Ett trögt lugn och ro av tradition, grundlagar som försäkrar oss om alla rättigheter, demokratin är garanterad...?

En kvinna från Uruguay varnade:

– Vi kände oss lika säkra som ni då när Uruguay var en modern demokrati. I dag använder de nya makthavarna gamla fotografier från demokratins demonstrationer för att jaga motståndare.

Den som ingående studerar den svenska regeringsformen (RF) som togs av två riksdagar med val emellan, 1973–1974, stöter på såväl begränsningar i fri- och rättigheterna – som diskuterades i början av 70-talet – som rena luckor i denna grundlag. Och det har diskuterats först på senare år.

I regeringsformens 2:a kapitel står att varje medborgare är garanterad yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Dessa fri-

heter är ju nödvändiga ingredienser i en demokrati.

Den som ihärdigt fortsätter att läsa hamnar på §§ 12 och 13. Där kommer begränsningarna: de fri- och rättigheter som står i § 1 får i vissa fall begränsas genom lag eller annan författning. En lag kan alltså gälla för mer än en grundlag. Under vissa förutsättningar.

Text § 13: ”Yttrandefriheten och informationsfriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilda anseende, privatlivets helgd eller förebyggande av brott.”

Vem avgör då när dessa begränsningar ska göras? Det gör riksdagen.

Vi håller detta i minnet och går vidare till kapitel 13, som handlar om krig och krigsfara. Något sådant kapitel fanns inte i den gamla regeringsformen. Luckan i det här kapitlet är att inget hindrar att Sverige får två regeringar om landet är ockuperat – en i landet och en i exil och

båda gör anspråk på att vara legala. En konsekvens av den nya regeringsformen är att texten om ockupationsmakt kan skaffa en följsam riksdag genom att plocka in villiga ersättare i stället för de riksdagsmän som flytt eller gått under jorden. Det räcker med 262 personer (3/4 av riksdagen) från listorna till senaste riksdagsvalet, ca 5 000 namn. Den riksdagen kan sedan utse en regering, samtidigt som en annan regering kan befinna sig i exil. Den ”följsamma” riksdagen kan naturligtvis också begränsa fri- och rättigheterna som nämndes tidigare.

En ockupationsmakt kan väntas tillgripa hårda påtryckningar. De som är ”följsamma” letar efter alla kryphål och luckor för att hävda att de har lagliga befogenheter. Detta är inte osannolikt och därför allvarligt.

Bo Levin
Birgitta Ö-Mörner

I bland var motståndet av allvarligare slag. En av mina bröder hjälpte till att distribuera illegala tidningar när han var tolv år. Och en gång hittade mina bröder en vapengömma på ett höloft.

Alla skolbarn hade ledigt en vecka varje höst för att ta upp potatis. Mina syskon och jag bad alltid att få komma till Persbråten. Där på gården fick vi alltid tillräckligt att äta, och vi hetsades aldrig under arbetet på åkern. En middagsrast, när jag antagligen satt och läste som vanligt, hoppade pojkarna i höet, och hittade plötsligt en massa vapen. De sprang till bonden och berättade att det låg gevär i höet. Han förklarade lugnt att det var engelska vapen som hade släppts ned med fallskärm. ”Det är inte värt att ni berättar det för någon”. De sa heller aldrig ett knyst till någon människa, inte ens till mamman. Hon fick inte veta något förrän Persbråten

berättade det efter kriget. Han hade inte brytt sig om att flytta vapnen. ”Jag visste att jag kunde lita på Bang-ungarna”.

Kjemp for alt hva du har kjært, dø om så det gjelder” sjöng vi med övertygelse i skolan. Vi visste att orden hade en reell innebörd. Alla hade vi någon som hade flytt till Sverige eller kämpade med de allierade, alla kände vi någon som hade fångslats och skickats till koncentrationsläger. Vi tyckte att vi var en del av motståndsrörelsen, och längtade kanske efter den dag då vi skulle kunna göra en insats på riktigt. Men då hade freden redan brutit ut, med norska flaggor mot knallblå himmel och nyutprungna björkar, och det skulle aldrig mer bli krig...

Aase Bang

Möte med kvinnliga frontsoldater

□ "Något förvirrad stirrade jag på dessa märkliga figurer med sina stora Afro-frisyror, svettiga pannor och trasiga uniformer." Så beskriver Göran Assbring, frilansfotograf, sitt möte med kvinnliga frontsoldater i Eritrea. Under tio års tid har han under flera långa reportageresor levt med gerillan i Eritrea.

– Det är svårt för oss här att förstå vilka enorma steg dessa kvinnor har tagit. Bort från det feudala förtrycket där kvinnan är en handelsvara fram till ett liv som aktivt kämpande frontsoldat. 30 procent av armén består av kvinnor och kampen skulle inte kunna fortsätta utan deras medverkan, berättar Göran efter sin senaste resa i Eritrea våren 1982.

Ghinet är 25 år gammal och arbetar som narkosköterska på ett av EPLF:s sjukhus. När jag träffade henne, hade hon arbetat hela natten med att operera en soldat som träffats av en kula i huvudet. Hans chanser att överleva var 50–50. Senare när jag följde Ghinet på hennes morgonrond på det underjordiska sjukhuset, visade hon mig sin patient. I ett hörn låg en ung man med ett stort bandage om huvudet. Ögonen var vidöppna men han var helt i koma. Var tionde minut fick han ett epileptiskt anfall. När hon tog hans puls upptäckte jag att han bar en T-shirt med en hyllning till kvinnokampen och den 8 mars.

På kvällen när vi satt och

drack te framför elden och jag påpekade vad jag sett, skrattade hon åt mig.

– Vad är det för märkvärdigt med det. Det är ju bara som det ska. Här är vi alla kamrater, män och kvinnor kämpar sida vid sida. Så varför skulle han inte bära en T-shirt med kvinnokamp på bröstet.

Ghinet var sedan ett år tillbaka gift med en av soldaterna. De hade träffats när de arbetade tillsammans vid fronten och blivit kära. Sedan några år tillbaka, i samband med att allt fler kvinnor anslutit sig till kampen bland bergen, har ett välkänt fenomen uppstått. Ett fenomen som varit långt ifrån konfliktfritt.



Kärlek och kamp

I det **traditionella** Eritrea var (och är) äktenskapet framför allt en ekonomisk angelägenhet mellan män. Männen knyter ekonomiska- och vänskapsband med varandra genom sina barn. Antingen gifter de bort sina barn när de är nyfödda, eller också kan en fader gifta bort sin dotter till en bekant. Flickan vet som regel inte vem som



är hennes blivande man, utan hon fungerar enbart som en vara, vars värde bestäms utifrån hennes skönhet och hälsa.

Priset kan därför variera kraftigt. Bland de muslimska nomaderna är priset för en vacker kvinna/barn 12 kameler, och sjunker sedan i antal beroende på hennes eventuella fysiska eller estetiska defekter. (Om hon är över 25 år, ful och dessutom sjuk, vilket är myc-

ket vanligt, är hon inte ens värd en get.)

En muslimsk man kan dessutom köpa sig flera hustrur. Hans prestige är alltså ekonomiskt betingad. Ju fler kameler han äger, desto fler hustrur kan han köpa.

Förbrukad vid 40

Kärlek är ett okänt begrepp, än mindre att fundera på skilsmäs-

sa. En skilsmässa skulle innebära att kvinnans far blir tvungen att betala tillbaka brudpriset, vilket är helt otänkbart.

Hennes enda värde ligger i att föda så många söner som möjligt. Från tidiga tonåren fortskrider hennes liv som en enda lång graviditet. Vid 40 är hon förbrukad, om hon överhuvud taget överlevt alla förlossningarna. Om hon ändå

skulle lämna sin man, innebär det att hon inte kan gifta om sig. Dessutom blir hon utfryst ur samhället vilket innebär en säker död, då hon inte har någon som helst möjlighet att försörja sig. Däremot kan mannen när som helst kasta ut henne utan några ekonomiska konsekvenser.

Bland den kristna nationaliteten är det kvinnans föräldrar som står för hemgiften. Sonens föräldrar är därför intresserade av att gifta bort sin som till en kvinna vars föräldrar kan betala en så stor hemgift som möjligt. Som ett resultat av detta förblir många flickor ogifta, därför att hennes föräldrar inte har råd att betala. Ödet att förbli ogift beskrivs i en gammal folksång:

*Gräshoppor har ätit upp vår säd
vi kan inte bli gifta.*

Vi kan inte ens bli värmligtiga.

Det sägs att vi är kvinnor

Oh Maria, Du generösa

kan Du inte ens ge oss en gammal man

Kvinnor har heller ingen arvsrätt. Jord och boskap ärvs av hennes söner om hon har några. Annars tillfaller den mannens släktingar eller den feudale jordägaren som förr ofta ägde all mark i byn. Utan jord blir hon tvungen att lämna sitt hus eller prostituera sig.

Omskärelse

Kvinnoförtrycket i Eritrea varierar beroende på de olika nationaliteternas kulturella och religiösa särprägel. Men likheterna är ändå fler än skillnaderna. En av dessa är omskärelsen som praktiseras över hela Eritrea.

Omskärelsen är en tusenårig ritual som kommit att stå som en yttersta symbol för kvinno-

förtryck. Det paradoxala med denna stympling är att den genomförs av kvinnorna själva. Männerna är helt utestängda från denna ritual, som innebär att clitoris tas bort för att amputera alla sexuella känslor. Bland nomadkvinnorna praktiseras den s. k. Faraonska omskärelsen, vilket innebär att både yttre och inre blygdläppar avlägsnas, och vad som sedan blir kvar sys ihop med en grov tråd.

Från att ursprungligen ha varit ett raffinerat sätt för männen att kontrollera kvinnans sexualitet, har omskärelsen blivit ett viktigt element i kvinnokulturen! För omskärelsen har flera olika funktioner. Dels innebär ingreppet att flickan som omskärs upptas som fullvärdig medlem i samhället. I dessa oerhört rigida samhällen kan ingen avvikelse accepteras. En kvinna som *inte* är omskuren, betraktas som prostituerad och stöts ut från gemenskapen. Dessutom tror man att omskärelsen resulterar i högre fruktbarhet, vilket är det största måttet på hennes prestige.

Det tragiska i sammanhanget är att ingreppet får helt motsatt effekt, och leder inte sällan till sterilitet och infektioner, många gånger med dödlig utgång.

Kvinnor bryter upp

Jag har här velat ge en kort beskrivning av de många olika former av det djupa förtrycket som den eritreanska kvinnan varit och fortfarande är utsatt för.

Detta för att försöka ge en bakgrund till den utgångspunkt som alla dessa (i mitt tycke) fantastiska kvinnor har. Kvinnor som slängt sina slöjor för gott, och därmed tagit ett stort kliv framåt i den eritre-

anska kvinnans historia.

Vad som idag händer i Eritrea är att tusentals unga kvinnor gjort upp med sitt sociala arv, lämnat ett liv där hennes roll sedan årtusenden varit förutbestämd, och kastat sig in i en process som de knappast har möjlighet att överblicka.

En process där de med sin bakgrund och inte minst den oerhört blodiga och brutala situation som sedan en generation rått i landet, inte har några färdiga mallar att följa. Varje nytt steg måste därför tas med yttersta försiktighet och medvetenhet.

Nödvändiga misstag

Jag har under snart 10 års tid haft privilegiet att på nära håll kunna följa dessa människor i deras långa och svåra kamp. En kamp som långtifrån varit fri från misstag och svåra felbedömningar.

Men misstag är samtidigt en dialektisk nödvändighet. Det avgörande är att kunna lära av misstagen och dra de rätta slutsatserna. För mig personligen är de eritreanska kvinnorna ett i många avseenden starkt bevis på detta, en högst levande syn på en process fylld av födslovänder. Att resa till revolutionens Eritrea, är att hamna mitt i en orkan, där ingen har en chans att komma undan. Och mitt i denna orkan finns den eritreanska kvinnan, ständigt ökande i antal. Jag fann henne liggande under en lastbil och reparera en förstörd kardanaxel, i skuggan av ett träd med några nomadkvinnor, i operationsrummen, klassrummen och i skyttegravarna ute vid fronten.

Sara, Ghinet och lilla *Aicha* är några av alla dessa kvinnor som av egen kraft rest sig och gjort sig synliga. □

Sara, tre år vid fronten

De etiopiska Mig-planen kom helt överraskande. Klockan var halv åtta på morgonen när planen tjutande passerade över våra huvuden. Sekunden efter skakade vår underjordiska bunker av bombkrevaderna trots att den var djupt nergrävd i berget. Utanför hördes knattret av en kulspruta som utan framgång besvarade flygattacken. Kriget var plötsligt här, rakt utanför dörren.

En stund senare spred sig ljuset längs väggarna i bunkern när dörren öppnades och silhuetterna av några gerillasoldater steg in genom den lilla öppningen.

När de satt sig ner och mina ögon åter vant sig vid mörkret upptäckte jag att soldaterna som just kommit in, tungt beväpnade med automatvapen och handgranater runt midjan, var unga tjejer.

Något förvirrad stirrade jag på dessa märkliga figurer med sina stora Afro-frisyrier, svettiga pannor och trasiga uniformer. Innan jag hunnit fundera färdigt över hur detta var möjligt, att unga späda kvinnor var frontsoldater, blev jag avbruten av ett par stora svarta ögon som granskade mig och jag hörde en röst som frågade:

– Blev du rädd?

Som tagen på bar gärning, möttes jag av tre fnittrande ansikten. Det kändes som om jag hade blivit avslöjad, att de läst ångesten i mina ögon, trots att jag gjort mitt bästa att dölja den.

– Hrmh, mnja, sa jag. Inte precis. Fast det pirrade lite i magen, ljög jag.

– Äsch, sa Sara som satt mitt framför mig, så känns det för alla i början. Det är inget att bry sig om. Man vänjer sig.

Jaha, tänkte jag. Man vänjer sig.

Här satt man, nervöst sugande på sin sjunde cigg sedan bomben föll, och funderade över hur fan man kunde vänja sig vid detta. Var det möjligt? Borde inte alla här ligga och trycka med ångesten som gravstenar i ögonen?



När jag tittade upp igen, var Sara och hennes båda kamrater sysselsatta med att göra rent sina vapen. Deras Kalashnikovs låg sönderplockade i smådelar mellan deras ben och dom diskuterade något på sitt språk tigrinya, som jag inte förstod. Men deras ansikten gav mig en varm känsla av trygghet. Inte ett spår av morgonens påminnelse om hur nära döden vi levde.

Jag hade så många frågor jag ville ha svar på. Om kriget och motståndet, om dessa kvinnor som deltog mitt i den nödvändiga men så brutala processen. Om framtiden. Och jag tänkte, att ingen kunde vara bättre att ge mig svar än Sara och hennes vänner som var mitt uppe i denna kamp.

Och Sara berättade: Jag heter Sara och är 23 år gammal. Jag har varit här ute vid fronten i snart tre år, men har varit medlem av EPLF betydligt längre. Innan jag kom hit bodde jag i huvudstaden Asmara med mina föräldrar. Vi var sju barn i familjen. Mamma var hemma som de flesta kvinnor och min far var lastbilschaufför. Trots att han tjänade hyggligt, räckte inte hans lön till att försörja familjen. Priserna steg hela tiden och den etiopiska militärregimen införde ständigt nya skatter för att finansiera sitt krig. Vi tvingades betala för bomberna som riktades mot oss själva!

I början tänkte jag inte så mycket på det. Men för sju år sedan, det var en dag i maj, kom inte min pappa hem från sitt jobb. Först trodde vi att bilen gått sönder, att han skulle komma hem senare, men det gjorde han inte . . .

Flera dagar senare fick vi reda på att han blivit arresterad. Han var anklagad för att ha hjälpt gerillan, men det var inte sant. Hans tid gick åt till att skaffa pengar till oss. Vi har inte sett honom sedan dess. En vän till familjen som också blev arresterad, såg honom bäras bort efter ett förhör. Han var medvetslös och blodig över hela kroppen. Där slutar spåren efter honom.

I början var jag som förlamad. Vår far var död, mördad. Visserligen fick vi hjälp av släkt och vänner men de hade det ju inte bättre ställt än vi. Flera hade dessutom samma erfarenheter; fäder som försvunnit, bröder som skjutits ner på gatan, eller kvinnor som rövats bort till etiopiernas kaserner. Just då visste jag bara, att jag som var äldst bland barnen var tvungen att hitta ett jobb så vi fick lite pengar.

Efter ett tag fick jag jobb på en fabrik som tillverkade kläder. Jag fick lära mig att sköta en maskin som stickade tröjor. Vi var flera hundra

som jobbade där, de flesta var kvinnor. Lönen var mycket dålig. Trots att vi arbetade 12 timmar om dagen, sex dagar i veckan, räckte lönen inte till att försörja familjen. Ibland tvingades vi att arbeta också på söndagarna, helt gratis som "stöd" till den "etiopiska revolutionen."

En dag kom en kvinna fram till mig på jobbet. Hon frågade om jag ville följa med på ett möte på kvällen.

Den kvällen blev en vändpunkt i mitt liv.

Det visade sig att min arbetskamrat var ledare för en hemlig cell i Asmara. Vi var sju stycken som samlats i ett hus i utkanten i stan. Senare förstod jag att det fanns många sådana här celler i stan, men av säkerhetsskäl kände man bara till medlemmarna i sin egen grupp.

Saker jag tidigare gått och tänkt på, men inte riktigt förstått blev nu uppenbara för mig.

Allting har ju sin förklaring, också min egen situation.

Förtrycket har en orsak, ett ansikte. Och det ansiktet drabbar oss kvinnor med dubbel kraft. Men jag vet också att förtrycket kan besegras. Det är ju inte bara en kamp mot kolonialismen som pågår, utan också i lika stor utsträckning en klasskamp mot feodalismen i landet, och inte minst vår egen kamp – kvinnokampen. Allt på en gång.

Genom alla diskussioner vi hade i cellen växte insikten fram. Det tog sin tid.

Först började jag hjälpa till med att organisera andra kvinnor i stan. Vi träffades hemma hos varandra när männen var ute. Först var det många som inte vågade, de var rädda både för sina män och etiopierna. Men efter ett tag kom allt fler, speciellt unga kvinnor. Vi samlade in pengar till gerillan, bar meddelanden ut till landsbygden och förde in vapen till fedayeen som jobbade underjordiskt i stan. Vi stöttade också varandra när vi hade problem med våra män.

Många kvinnor var också änkor till män som stupat i kampen. Till dom gav vi varje månad en pension från EPLF. Så höll det på. På dagarna arbetade jag på fabriken, på kvällar och nätter med det politiska arbetet.

En dag för ungefär tre år sen blev jag ombedd att utföra ett uppdrag åt gerillan. De hade upptäckt en spion som de ville ha tag på. De visste att han sprang mycket hos prostituerade, och nu ville de att jag skulle låtsas vara prostituerad och locka honom i en fälla. Jag gick till den bar han brukade hålla till på. Visst var jag rädd, men jag visste ju att det var nödvändigt. Om vi inte



Text
och
bild:
Göran
Assbring

fick tag på honom skulle många kamrater få lida, kanske också jag.

Han gick i fällan. Jag lyckades lura med honom till det hus som var överenskommet med fedayeen. Sen var jag tvungen att fly. På baren fanns många etiopiska officerare, så min identitet var känd.

En natt kom några från gerillan förklädda till bönder och förde ut mig ur stan. Nu är jag här. Det fanns inga andra alternativ. Ibland saknar jag min mamma mycket, jag har bara sett henne en gång sen dess. Vi möttes i hennes födelseby, strax utanför Asmara. Hon hade skickat meddelande med några kamrater, så jag fick ledigt ett dygn för att träffa henne.

I början vid fronten var det svårt. Jag var inte van att klättra i berg. Maten var dålig och det var svårt att hålla sig ren. Men jag var ju inte ensam. Om du vet att det du gör är rätt, då glömmet du skoskav och löss.

Ingen får bära vapen utan att vara ideologiskt

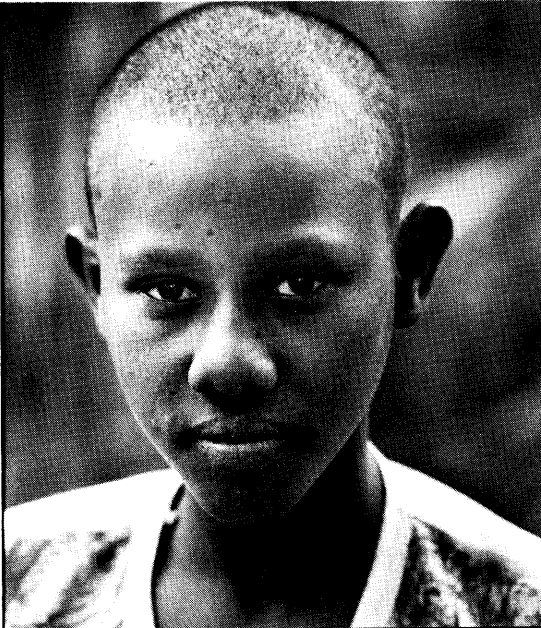
förberedd. Efter sex månaders vapenträning, varvad med marxistiska studier, placerades vi på olika uppgifter. För oss kvinnor är detta speciellt viktigt. Vi har krävt att få delta inom alla områden i revolutionen, inte bara det traditionellt kvinnliga. 30 procent av alla soldater är faktiskt kvinnor.

I början var männen ganska skeptiska till kvinnor vid fronten. Men vi slåss lika bra som dom. Det är inte den fysiska styrkan som är det viktiga, utan motivationen. Och den sitter inte i armarna utan i huvudet. Nu kämpar vi sida vid sida, lever och dör tillsammans.

När du sett kvinnor och barn dödas utan orsak av ockupationstrupperna, dina bröder torteras till döds, ditt folk svälta ihjäl, då finns det inget alternativ. När du insett det och tagit steget ut i kampen då har du också förberett dig på att du kanske kommer att dö. Då spelar eventuella obekvämligheter inte längre någon roll.

Om jag dör är det av kärlek till mitt folk. Finns det något bättre sätt att dö på?

Aicha, 13 år



Aicha är 13 år och kommer från en nomadstam. För tre månader sedan rymde hon hemifrån. Hon hade då fått reda på att den man som hennes far hade utsett åt henne skulle komma och hämta henne. Han var över 50 år gammal, hans hustru hade dött under en förlossning, nu behövde han en ny. Priset för Aicha var 12 kameler eftersom hon var både ung och frisk. Allt var klart för det stundande brölloppet, det var bara det att Aicha inte alls var intresserad av att gifta sig med en gammal man hon aldrig tidigare sett.

Ett par nätter innan bröllopet smög hon sig ut ur hyddan. Beslutet var fattat. Hon hade sett att gerillan befann sig i närheten av hennes by när hon var ute med åsnan för att hämta vatten, så flyktvägen var kort ifall fadern skulle vakna.

När jag träffade Aicha några månader efter flykten, satt hon på skolbänken på en av gerillans skolor ute på landsbygden. Hon hade redan lyckats lära sig de första bokstäverna på det komplicerade arabiska alfabetet, och verkade mycket stolt där hon nu satt bland sina jämnåriga kamrater.

Till det yttre var hon helt förändrad. Från att tidigare varit klädd i stammens traditionella kläder och frisyr, var hon nu kortsnaggad och klädd i jeans och T-shirt som anlant från Emmaus i Sverige.

Hennes historia kunde ha varit slut här om det inte var så att hennes far och blivande man en dag dök upp på skolan. De krävde tillbaka flickan som rymt och därmed resulterat i att fadern höll på att gå miste om sina kameler och maken sin brud. Dessutom stod mycket manlig prestige på spel.

För gerillan innebar detta ett stort problem. Eftersom Aicha absolut ville stanna kvar på skolan innebar det att de kunde få hela faderns stam emot sig om hon tilläts stanna, och därmed äventyra hela den väpnade kampen. Det var alltså inte längre bara en fråga om en individuell tragedi där en liten flicka skulle tvingas in i ett äktenskap med en gammal man, det var nu också ett politiskt problem. Att ge efter för faderns och makens krav kunde resultera i att man förlorade stödet hos befolkningen på landsbygden vilket var livsviktigt för den fortsatta kampen.

Krismöten och förhandlingar avlöste varandra.

Fadern vägrade återvända utan sin dotter. Gerillan hade sina ideal att leva upp till. Traditionen och revolutionen höll på att frontalkrocka. Och mitt mellan stod Aicha, full av ångest medan andra förhandlade om hennes framtid.

Skulle hon nu tvingas tillbaka till ett liv som skulle innebära att hon för resten av sitt liv måste bära slöjan, att aldrig mera få leka med sina nya kamrater, att aldrig få lära sig läsa och skriva, att redan nästa år kanske vara mor till ett eget barn?

Gömd bakom en buske såg hon sin far och mannen som köpt henne. Bredvid stod soldaterna. Hon kunde inte höra vad de sa, bara försöka tolka deras gester och ansiktsuttryck. Till slut märkte hon att fadern brast ut i förolämpningar mot soldaterna, hennes make knöt sin hand. Det skulle inte bli så. Hon fick stanna. Hennes liv skulle bli annorlunda än hennes mors. Hon var fri.

Ghinet: Barnen är vår framtid

När vi kvinnor började ansluta oss till kampen, innebar detta samtidigt att vi skapade ett nytt problem för befrielse-rörelsen. Våra föräldrar var övertygade att männen som fanns bland bergen skulle våldta oss om vi gick dit. Många flickor hindrades därför av föräldrarna. Det gick så långt att det till slut blev ett politiskt problem. EPLF var rädda att få den äldre generationen emot sig. För att lugna föräldrarna förbjöds alla sexuella relationer inom rörelsen. Hårda straff drabbade den som bröt mot detta.

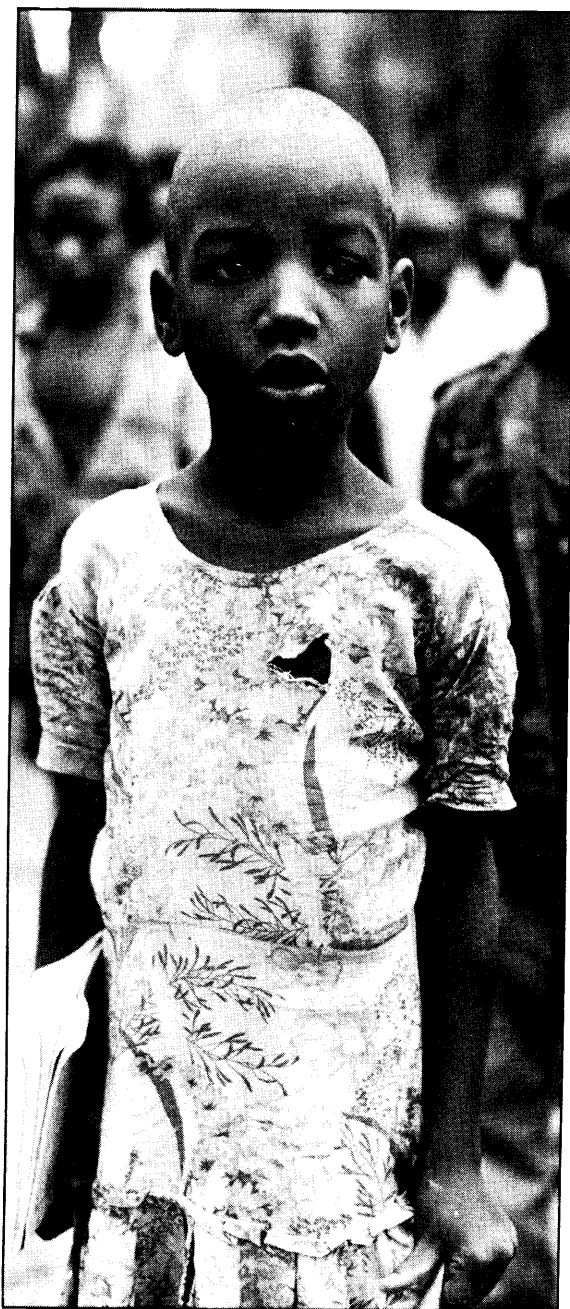
I början fungerade det väl, men i längden visade det sig ohållbart. När man levde och dog tillsammans, gick det ju inte att undvika att vi också blev förälskade. Kärleken är ju ändå ett mänskligt behov, och kanske är det också speciellt viktigt när man lever i en så svår situation som vi gör. Vi vet ju inte om vi skall få uppleva nästa morgon och då behöver man varann kanske ännu mer?

Det resulterade i att några av oss blev gravida. I takt med att magarna växte blev vi medvetna om att något måste göras. Så när EPLF höll sin första kongress i början av 1977, kom frågan upp.

Vi insåg alla det groteska i att bestraffa kärleken. Vi hade tillräckligt med problem ändå. Efter mycket diskussioner beslöts, att den enda vägen var att legalisera våra känslor.

Riktlinjer drogs upp för hur detta skulle genomföras. Det var många problem som måste lösas. Våra relationer fick inte äventyra rörelsens stöd från den äldre generationen. Hur skulle man undvika att kvinnorna blev gravida, och vad hände om hon ändå blev det? Vem skulle ta hand om barnen?

För oss är abort otänkbara. Men många barn innebär en stor ekonomisk börda för rörelsen, samtidigt som det för med sig många praktiska problem med småbarn bland bergen, inte minst på grund av kriget.



Så småningom kom vi fram till en form som fungerade. När en man och en kvinna blev förälskade, verkligen älskade varandra, var de tvungna att vända sig till sin ledare och ansöka om att få gifta sig. Ledaren kontrollerar då under en tid om de förälskade uppfyller de krav som ställs. De måste vara skötsamma, uppfylla sina plikter mot organisationen. Man kontrollerar också mannen, så att han inte behandlar sin kvinna illa.

När de sen får tillstånd att gifta sig, går kvinnan till läkaren som lär henne hur hennes menstruationscykel fungerar, för att hon ska kunna undvika att bli gravid.

Själva bröllopet går till så att de som skall gifta sig får avge en förklaring där de lovar att vara lojala och stödja varandra på alla områden. Att mannen inte får förtrycka sin kvinna, utan behandla henne som en revolutionär jämlike.

När de är vigda har de rätt till en månads ledighet tillsammans. Organisationen har byggt speciella hus för nygifta där de kan vara för sig själva. Normalt sover vi ju 10–20 stycken i samma hus. Kvinnan tilldelas p-piller under "smekmånaden". Men mer än så finns det inte resurser till. Efter "smekmånaden" är över återgår de till sina respektive sysslor inom revolutionen. Min man är politisk kader för ett förband vid fronten.

Det kan gå flera månader mellan våra möten med varandra. Arbetet går före allt annat. Det är bara om man arbetar på samma ställe som man kan träffas oftare. Det händer ofta att en av oss får förflyttning för att arbetet kräver detta, och det är bara att acceptera även om det känns svårt. Vi kom ju inte hit för att leva familjeliv, utan för att befria vårt land.

Om en kvinna ändå blir gravid är barnet alltid välkommet. Barnen är ju vår framtid.

Hon får föda på sjukhuset – organisationen har både barnmorskor och läkare. Efter förlossningen hamnar hon på ett läger i en dalgång som är säker från luftangrepp. Här får hon bo under ca ett år. Eftersom vi har ont om mat och mediciner är det viktigt att kvinnorna ammar sina barn så länge som möjligt. Samtidigt arbetar kvinnorna i lägret. Här finns många föräldralösa barn som behöver vård. Deras föräldrar har dödats av den etiopiska armén och nu är det vår plikt att ta hand om dem.

Här finns också barn till kamrater som stupat efter att de lämnat sitt barn här och återvänt till arbetet. Pappan har rätt att komma på ett kort besök förutsatt att hans arbete inte hindrar honom.

När modern varit här ett år, måste hon återgå till sitt arbete. Vi har inte råd att undvara någon. Därför har vi speciellt utbildade kamrater, både män och kvinnor, som tar hand om barnen. Barnen tillhör EPLF på samma sätt som vi själva. Även om det kan vara tråkigt att behöva lämna ifrån sig sitt barn, vet jag ju att mina kamrater tar väl hand om det. Och förresten, hur skulle jag kunna ha med mig ett barn ute vid fronten? Kampen måste ju gå vidare även om man har barn.

Jag och min man försöker att träffa vårt barn så ofta vi har möjlighet. Och varje halvår får vi permission för att vara tillsammans allihop. Det är en stund man längtar till.

När barnet är 5–6 år får det börja i revolutionsskolan. Det får mat och kläder av EPLF, så det behöver jag inte tänka på. Men jag vet ju samtidigt hur svårt det är för organisationen att skaffa fram detta. Det är ett viktigt skäl till att vi försöker undvika att bli gravida.

Just nu finns här mer än 3 000 barn på revolutionsskolan, så du kan ju tänka dig vad det innebär. Att skaffa mat och kläder, medicin och skolböcker till alla dessa. Det är inte lätt i vår situation. Men vi försöker tillverka så mycket som möjligt själva.

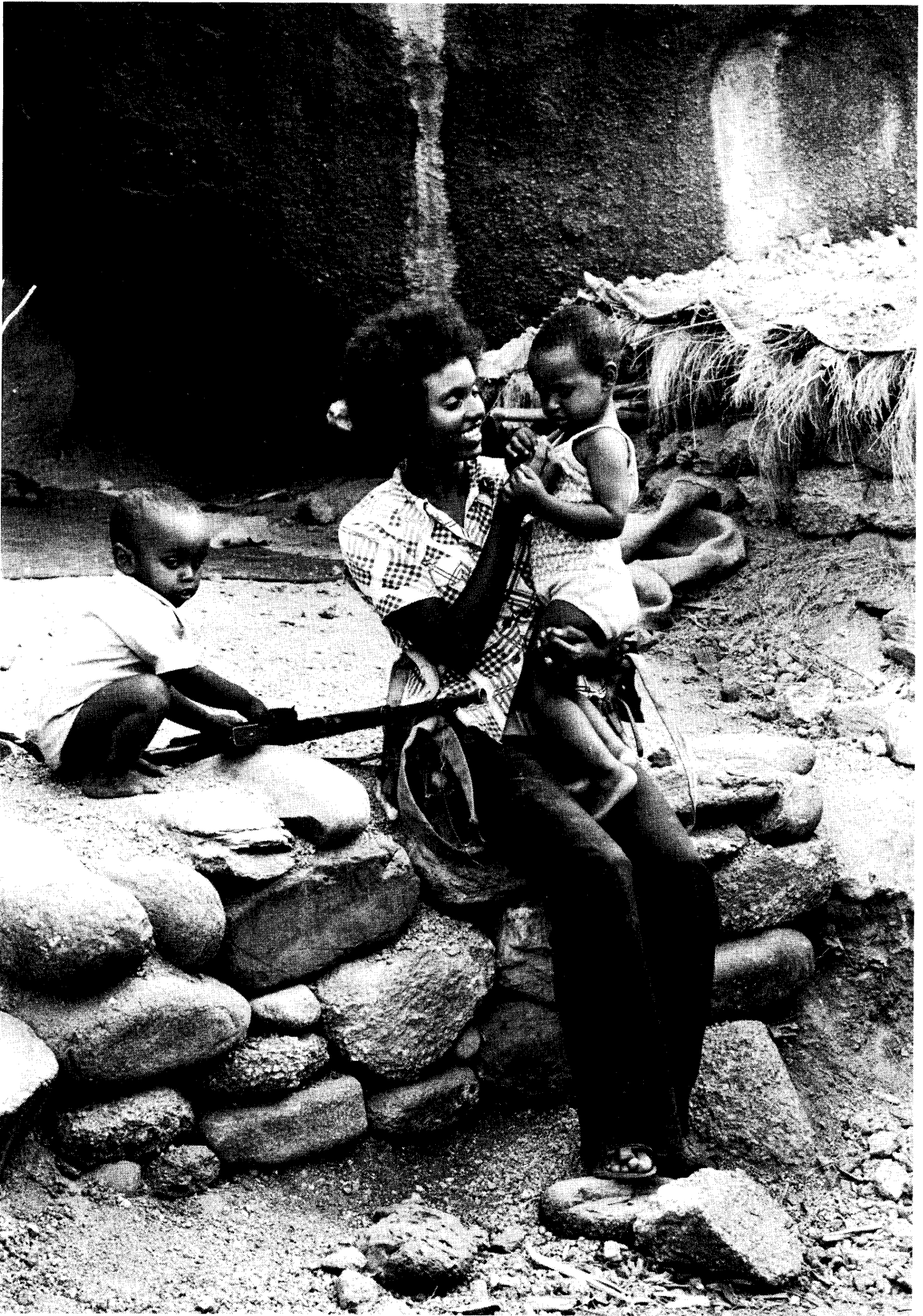
Det är viktigt att ge barnen trygghet. Här är ju krig. Barnen vet allt om döden innan de hunnit känna livet. Kriget har ju hållit på så länge, att ingen längre riktigt vet vad det innebär att leva i fred. Nu slås jag här för att mitt barn skall få växa upp utan att behöva ängslas för de sovjetiska Mig-planen. Jag kanske själv aldrig får uppleva den stunden, men jag vet att den kommer.

- EPLF= Eritrean Peoples Liberation Front.
- Eritreas strategiska läge vid Röda Havet har, genom historien, ständigt gjort Eritrea till föremål för omgivande stormakters intresse. Den nuvarande kampen för nationell självständighet gentemot

Etiopien började den 1 september 1961. Ett år senare anekterades Eritrea helt och hållet av Haille Selassie. Och den "marxistiska" militärjunta som nu leder Etiopien för det koloniala kriget vidare mot Eritrea.

- I våras genomförde Etiopien

den hittills största militära offensiven någonsin. Med 120 000 soldater, napalm och splitterbomber skulle man krossa befrielseörelsen och skaffa sig kontroll över landsbygden och staden Nacfa. Offensiven misslyckades.



Ruth First dödad

Efter nitton år kom fienden igen

□ – När de till sist lämnade mig i mitt eget hem, var jag övertygad om att detta ingalunda var slutet. De skulle komma igen.

Med dessa ord avslutade Ruth First sin berättelse om sina 117 dagar i isoleringscell i Sydafrika.

Idag har orden fått en kusligt profetisk innebörd. Det dröjde nitton år innan de kom igen. Då var formen en brevbomb. Och slutet var en söndersprängd kvinnokropp, Ruth Firsts egen.

Jag träffade Ruth First för första gången för tio år sedan, ett tag efter det att jag kom till London. Och jag stirrade på henne, av flera anledningar. Inte bara för att hon var iögonfallande och snart också skulle visa sig vara klipsk, med ett strålande intellekt som hon ibland använde för att sätta mindre begåvade på sin rätta plats.

För mig och mina kamrater hemma i Sydafrika hade Ruth First, tillsammans med en handfull vita kvinnor som Helen Joseph och Hilda Bernstein, blivit hjältinnor. Konsekvent hade de gjort motstånd mot apartheidpolitiken. Vi fattade knappast hur de hade vågat, eller orkat.

Men när jag först såg Ruth, stirrade jag på henne också av en annan orsak. Det var tidigt 70-tal. Alla kvinnoosakskvinnor (och vem var inte det då?) hade, i jakten på jämlikhet, kastat

bort sminket, behån och de höga klackarna. Alla, det vill säga, utom Ruth. Under de år jag kände henne, såg hon alltid ut som om hon fem minuter tidigare hade fräschat på make-uppen.

117 dagars isolering

Förklaringen fick jag senare, när jag läste hennes skildring av de 117 dagarna i polisförhör. En tidig kamp som hon vunnit var att få ha sin röda resväska med sig i cellen.

– Inuti låg en ögonbryns-pincett, en handspegel, nål och tråd, min armbandsklocka, alla förbjudna. Och glasflaskorna, det mest förbjudna, som innehöll kosmetika, berättade Ruth i boken "117 dagar".

– Det fanns en skillnad mellan mig och de tillfälliga fångarna. De var på väg igenom och fick be om läppstift, en kam eller en ren blus. Jag bodde där och hade förråd. Jag

kunde fylla mina behov från resväskan.

Isolering är en alldeles särskild form av tortyr. Man måste hitta sina egna former för att överleva. I Ruths fall tog hörsel över från synen som den viktigaste informationskanalen. Hon hittade på egna små rutiner för att bygga en osynlig grå vardag omkring sig och undvika ett sammanbrott.

En period var sammanbrottet nära. Hon längtade efter en vänlig person, som skulle bekräfta att hon fortfarande levde. Hon började försiktigt berätta om sin uppväxt och politisering, för Viktor en av förhørsledarna.

– Det är konstigt, eller hur? sa förhørsledaren. Men alla namn som du gett oss tillhör någon som har lämnat Sydafrika.

Trots alla påfrestningar, lyckades Ruth behålla sin politiska integritet oskadd.



Ruth First, dödad den 17 augusti i år.

Ruth First föddes 1925 i Johannesburg i Sydafrika. Hon gick i flickskolan och läste senare sociologi på universitetet. Sedan fick hon anställning som forskare inom Johannesburgs socialbyrå. Hon var studentska när hon först tog politisk ställning.

– Hur kändes det att ta avstånd från dem som varit ens vänner? undrade Ulla Lovén när Ruth First var på Sverige-besök 1966.

– Det var inte jag som tog avstånd från mina vänner, det var de som bröt med mig, svarade Ruth. Plötsligt hade jag ingen att spela tennis med längre. Dörrar stängdes. Röster tystnade.

Snart fylldes dock Ruths liv av politiken. De svarta gruvarbetarna gick i strejk 1946. Ruth var bland dem som hjälpte till med att framställa flygblad under nattens mörker. Hon lämnade socialbyrån och övergick

till undersökande journalistik.

Under femton år jobbade hon tillsammans med en trogen redaktion på den ena tidningen efter den andra. Regeringen hann knappast olagligförklara den ena innan den hade återuppstått, som fågel Fenix, under ett annat namn.

De belyste de frågor som gjorde afrikanernas liv eländiga: oupphörliga polisraider och arresteringar, tvångsflyttningar för att skilja vita och svarta bostadsområden, barnarbeten på potatisfältet, hemliga arbetsläger, förvisningar, m m. 1960, efter fem namnbyten, kom det definitiva slutet för *New Age* – det sista namn man publicerat sig under.

Ruth First gifte sig 1947 med advokaten Joe Slovo, också han medlem i det senare förbjudna kommunistpartiet. Så småningom föddes tre döttrar, Shawn, Gillian och Robyn.

Många av de vänner som var vana vid att träffas hemma hos Ruth och Joe var bland de 156 som arresterades 1956 anklagade för landsförräderi. I 4,5 år pågick maratonrättegången, innan de sista slutligen frikändes.

Ruth släpptes relativt tidigt och åkte omedelbart till Namibia. Där samlade hon material för en bok om denna sydafrikanska koloni. Tjugofem år senare är hennes skildring fortfarande en av de främsta om det illegalt ockuperade området.

Trakasserierna mot Ruth trappades upp. Restriktionerna som drabbade henne blev allt hårdare. Till sist fick hon yrkesförbud, och hade börjat omskola sig till bibliotekarie när hon 1963 häktades och fördes in i isolering. Hon var en av de första kvinnor som hölls under den så kallade "sabotage- eller 90-dagarslagen." På den 90:e dagen släpptes hon.

Ruth trodde inte sina öron.

Någonstans måste en hållhake finnas. Men nej, hon fick alla sina tillhörigheter tillbaka, och fick underteckna ett dokument på vilket det stod att hon släpptes.

Halvvägs till telefonkiosken utanför polisstationen hejdades hon av två män.

- Vänta ett tag, fru Slovo. Den ena log stort.

- Vad gäller det?

- . . . ytterligare en nittio dagars period. När celldörren stängdes bakom henne lät den högre än någonsin tidigare.

Ett liv i exil

Joe hade lämnat landet innan Ruth häktades, och det dröjde inte länge efter det att hon slutligen frigavs, innan hela familjen flyttade och bosatte sig i London.

Både Ruth och Joe fortsatte att arbeta politiskt och blev kända som medlemmar i befrielse rörelsen ANC, den Afrikanska Nationalkongressen. Bl.a. besökte Ruth Sverige 1966 och 1974 för att berätta

för folk i detta land hur viktigt det är med stöd för kampen och en total isolering av apartheidregimen.

Ruth fick en tjänst inom sociologiska institutionen vid universitetet i Durham och pendlade mellan familjen och studenterna. Det utåtriktade solidaritetsarbetet övergick alltmer i Afrika-forskning, med sikte på befrielsen och en meningsfull självständighet.

Ytterligare ett antal betydelsefulla böcker publicerades. 1970 kom en analys av militärkupper i Afrika och några år senare en granskning av de religiösa, ekonomiska och samhällseliga källorna till Khadaffis politik i Libyen. Hon är medförfattare till en noggrann undersökning av västmakternas ekonomiska förbindelser med Sydafrika, och deras betydelse för apartheidens fortsatta existens. Tillsammans med Ann Scott skrev hon en biografi över den första stora kvinnliga författaren i Sydafrika, Olive Schreiner. Hennes sista verk kommer inom kort: en analys av

moçambikanska arbetarnas liv i de sydafrikanska gruvorna.

Sedan 1978 har Ruth First jobbat vid Centrum för Afrikanska Studier vid universitetet i den moçambikanska huvudstaden, Maputo. Universitetet har fått sitt namn efter befrielse rörelseledaren Eduardo Mondlane som dödades av en brevbomb 13 år tidigare i ett land angränsande sitt eget. Då som nu skickades bomben av fiendens agenter i ett försök att hejda befrielsekampen. Moçambique är självständigt sedan 1975, men kommer inte att kunna utvecklas under fredliga förhållanden förrän folket i Sydafrika också är fria.

De var fyra i rummet på universitetet den 17 augusti när paketet exploderade. De andra tre skadades. Ruth var död.

3 000 följde henne till gravstenen. Ruth First fick en hedersbegravning, med en ANC-flagga draperad över kistan, precis som gerillasoldater och andra som stupat i kampen för frihet i Sydafrika. □

Madi Gray

Skriv till Sydafrikas regering!

● Under en arton månaders period har apartheidregimens agenter mördat bl.a. 12 ANC- och fackförbundsmedlemmar i Maputo; försvarsadvokaten Griffiths Mxenge i Durban; Neil Aggett och Moabi Ernest Dipale som hittades döda i isoleringscellerna under förhör; ANC-representanten Joe Gquabi, som trettio år tidigare hade jobbat på *New Age* och dess föregångare tillsammans med Ruth First, mejades ner på gatan i Harare i Zimbabwe; och paret Nzima i sin bil i Swaziland.

Samtidigt är sex ANC-medlemmar dömda till döden för

sin kamp mot apartheid. I våras benådades tre dödsdömda ANC-medlemmar tack vare internationella protester. Du kan hjälpa till och rädda dessa kamraters liv! Skriv till
Prime Minister P W Botha
Union Buildings
Pretoria
Republic of South Africa.

Förslag till formulering:

We, the undersigned, demand:

● Revoke the death sentences on the ANC-6, Anthony Tsotsobe, Johannes Shabangu, David Moise, Thele Simon Mogoerane, Jerry Se-

mano Mosolilo and Marcus Thabo Motaung;

- Release all political prisoners in South Africa;
- Recognize the ANC freedom fighters as prisoners-of-war in accordance with the Geneva Convention.

Böcker av Ruth First som finns att låna på svenska bibliotek:

Libya. The elusive revolution. 1975.
South West Africa. 1963.
The Mozambican miner. 1977.
The South African connection. Western investment in apartheid. 1972.
Power in Africa. 1970.
The barrel of a gun. Political power in Africa and the coup d'etat. 1970.



Ovan: Sydafrikansk kvinna med barn i flyktingläger i Botswana. Bilden i bakgrunden är på Nelson Mandela och Walter Sisulu, ANC-ledare, fängslade på Robben Island.

Th: Hembiträde hos vit familj i Sydafrika.



Betty – det osynliga hembiträdet

□ Du möter henne överallt i de vitas vardag i Sydafrika. Det svarta hembiträdet tar hand om de vitas hem och barn. Hon har ett stort ansvar men inga rättigheter. Hennes genomsnittslön är 138 kr i månaden. Genomsnittslönen för vita är 4 500 kr. För de vita är hon osynlig.

Hon är den svarta kvinnan som vagnar gatan fram, dignande under tunga kassar och med ett vitt spädbarn fastknutet på afrikanskt manér i ett skynke på ryggen.

Hon vaktar vita barn i den helvita lekparken, eller följer dem till och från den helvita skolan.

Hon lagar frukost, lunch och middag åt den vita familjen, diskar och plockar undan innan hon får en kort stund till övers för att hastigt äta sitt eget mål.

Hon bäddar sängar, svabbar golv, tvättar fönster, gnuggar smutskläder, vattnar blommor och matar katten i ett hem som inte är hennes eget.

Hon serverar te åt den vita frun och hennes väninnor när de kopplar av i trädgården.

Hon finns till hands för att när som helst vara beredd att passa upp och göra livet behagligt.

De vet knappt vad hon heter . . .

För en vit familj i Sydafrika skulle ett liv utan hennes närvaro vara en omöjlig tanke.

Men låt dig inte luras av detta.

Du ser henne visserligen, men i själva verket är det som om hon vore osynlig, som om hon inte existerade.

När frun klagar för sina väninnor över hur omöjliga tjänarna är nu för tiden, står hon strax intill och hör, utan att våga säga emot. Ostörd av hennes närvaro grälar man och hustru som om de vore ensamma, eller fortsätter sina heta famntag utan att generas om hon skulle råka komma in i rummet.

Hon vet allt om deras liv, om deras sorger och glädjämnen, och hon förstår ofta hur de tänker bättre än de själva.

De vet knappt vad hon heter, varifrån hon kommer, eller hur många barn hon har.

När de lägger märke till henne är det därför att något saknas, därför att middagen inte är klar i tid eller därför att en tallrik gått i kras.

Minsta missnöje är nog för att köra henne på porten. En annan svart kvinna väntar någonstans på chansen att få ta hennes plats.

Ett liv i skuggan

Betty är ett av dessa hembiträden som lever sitt liv i skuggan av de vitas. Hon är i fyrtioårsåldern, betydligt äldre än den vita kvinna hon måste kalla "madam". Självt får hon finna sig i att alltid refereras till som "our girl".

– Jag föddes i det svarta reservatet Kwazulu, berättar Betty. Min far var kontraktsarbetare vid gruvorna i Johannesburg. Vi såg honom en gång om året, när han kom hem mellan kontrakten. Jag är äldst bland sex syskon, och min fars lön räckte nätt och jämt åt familjen. Så fort vi barn var gamla nog måste vi söka egna arbeten.

Betty gick fyra år i skolan, och hjälpte sedan till hemma några år. När hon fyllde 18 åkte hon till Johannesburg för att söka jobb, och sedan dess har hon arbetat hos tre olika familjer som hembiträde. Hennes arbetsdag är på tio till tolv timmar, sex dagar i veckan. Hon tjänar 300 kronor i månaden.

– Det är bra betalt, säger hon. Många jag känner får inte ens hälften.

Familjen hon är anställd hos har två barn i skolåldern. Betty har tagit hand om dem sedan

Nu vänder sig barnen mot henne

de föddes. När de är ledsna eller har slagit sig är det hos henne de söker tröst.

Betty är änka och har själv tre barn. De måste bo i reservatet hos hennes mor. Hon tycker det är svårt att vara skild från dem, och hennes ömhet har "madams" barn fått istället.

– När de var små var de oskyldiga och mjuka, men nu börjar de ta efter de vuxnas manér mot mig, säger hon och rösten kan inte dölja hennes bitterhet.

– De mästrar och ger mig order, de påminner mig titt som tätt om att jag minsann inte ska ta mig ton, jag som är svart. När de bråkar och svär åt mig är det bara att låta dem hållas, annars skvallrar de bara för sina föräldrar.

Betty tror att det är många hembiträden som känner sig bittra när de ser hur de vitas barn som de ägnat så mycken ömhet ändå alltid vänder sig mot dem till slut.

– Jag önskar att jag hade fått ge den kärleken till mina egna barn i stället, säger hon.

Ett orimligt ansvar

De svarta kvinnorna i Sydafrika står lägst på en skala där ras, klass och kön bestämmer människors liv.

Vita kvinnor behandlas förmyndaraktigt patriarkaliskt, de lever som överbeskyddade dockor och behöver aldrig ta något ansvar. Svarta kvinnor avkrävs i stället ett ansvar som kan tyckas orimligt tungt att bära, samtidigt som de nekas rätten att bestämma över sina egna liv.

De ser sina män försvinna från reservaten till gruvor och industrier, för att återvända arbetslösa när deras kroppar slitts ut. De ser sina barn växa upp i förtryck, om de överlever de första kritiska år då undernäringen och dess följsjukdomar skördar många liv i reservaten.

De försöker, om de har möjlighet, att resa till de vitas områden för att själva bidra till försörjningen. Näst efter jordbruksarbete är den vanligaste sysselsättningen bland svarta kvinnor att tjäna hos vita familjer.

Tills för ett par år sedan fanns det, typiskt nog, ingen litteratur som dokumenterade de svarta hembiträdernas villkor. Men 1980 publicerade den sydafrikanska sociologen Jacklyn Cook en studie baserad på intervjuer med 225 hembiträden från olika delar av landet, såväl städer som landsbygd. Några fakta ur hennes studie kan ge en uppfattning om hur dessa kvinnor utnyttjas.

Genomsnittslönen var 138 kronor i månaden, och tre fjärdedelar av de heltidsanställda hembiträdena tjänade mindre än 180 kronor. Vid samma tid var medelinkomsten för vita i Sydafrika 4.500 kronor i månaden.

De låga lönerna till hembiträden motiveras ofta med att de dessutom har vissa naturförmåner som kost och logi. Till de flesta hus för vita hör ett eller två minimala tjänarrum på bakgården.

En kvinna räknade upp för Jacklyn Cook vad hennes "girl" fick som daglig matranson:

En morot, en tomat eller en lök, två tepåsar, en matsked sylt, två skivor bröd, två deciliter mjölk, ett kvarts kilo majs-mjöl och en bit kött av det slag som slaktaren säljer för tjänare och hundar. Hon berättade det

stolt, för hon visste minsann att många inte gav sina tjänare kött, knappt ens bönor att äta till majsgröten.

Den genomsnittliga arbetstiden var 60 timmar i veckan och en tredjedel av de anställda arbetade samtliga veckans sju dagar. Flertalet hade mindre än två veckors semester och många hade ingen semester alls.

Svårt organisera sig

Hembiträden och lantarbetare inom jordbruket är undantagna från den sydafrikanska arbetslagstiftningen. De kan anställas och avskedas helt efter arbetsgivarens godtycke.

**"Min äldsta
dotter ska
aldrig, aldrig
behöva ta
ett arbete
som
hembiträde"**

De får inte ha sina barn hos sig om de bor i tjänarbostad på bakgården, och har få möjligheter att upprätthålla ett normalt familjeliv ens om de bor i de särskilda stadsdelarna för svarta. Följden blir att de ofta ser sina äktenskap spricka och barnen växa upp till främlingar.

De är naturligtvis långtifrån nöjda med sin lott, men när man lever så nära en arbetsgivare och arbetar ensam är det svårt att ställa krav eller organisera sig. Många har också integrerat förtrycket så djupt att de inte räknar med någon förändring, åtminstone inte på länge. De känner sina herrar och vet att de vita inte kommer

att släppa sina privilegier frivilligt.

– Det är inte lätt för någon att ta en bit kött ur sin egen mun och dela den med andra, sade en kvinna till Jacklyn Cook.

Samtidigt har under de senaste åren flera organisationer, bland annat det Sydafrikanska Kyrkorådet, engagerat sig för hembiträdernas sak.

Till deras rådgivningsbyråer kommer kvinnor i smyg, med risk för att avskedas om deras arbetsgivare får kännedom om denna "uppstudsighet".

Men de kommer, påverkade av de förändringens vindar som blåser genom hela det svarta samhället. Kanske är det sedan de sett sina egna barn gå i spetsen för demonstrationer eller rent av lämna landet för att ansluta sig till ANC:s gerilla.

Och även om hembiträdena inte kommer att gå i spetsen för motståndskampen, kämpar de för att åtminstone deras barn ska få en bättre lott i livet.

På samma sätt som svenska arbetarhustrur vid seklets början gjorde stora uppoffringar för att barnen skulle kunna fortsätta till högre studier, lägger Betty varje månad undan en slant för att den äldsta flickan ska kunna fullgöra sin gymnasieutbildning.

– Hon ska aldrig, aldrig behöva ta ett arbete som hembiträde, det är då säkert, säger Betty bestämt. □

**Text och bild:
Martina Lind**



Foto: Erja Lempinen

Loyola i Uppsala – en legend från kampen i Bolivia

□ ”Hon är mycket ung och mjuk, men man märker hos henne en absolut beslutsamhet.” Så skriver Che Guevara i sin dagbok efter det första mötet med Loyola Guzmán. Loyola var en av de två kvinnor som kämpade med Che Guevara i Bolivia 1967. Just för tillfället lever hon som politisk flykting i Sverige.

I den här intervjun med Gun Fälth berättar Loyola om sitt liv och om den kamp som en gång började med Che Guevara – den man som präglat hela hennes tillvaro:

– Han lärde oss att handla – inte bara prata, säger hon.

La Paz 14 september 1967. Det är kväll och den svagt upplysta gatan är nästan folktom. Loyola kommer från några väninnor. Hon går med raska steg, då hon hör någon ropa, senorita Guzmán, efter henne. Hon stannar upp. Det är två män, som säger att de har ett brev till henne. Hon undrar från vem, och när de svarar något ohörbart och samtidigt tar tag i henne, förstår hon vad det gäller. Alltsedan de hittat gerillans grotta i bergen, har hon väntat på det här ögonblicket. När de säger, att hon är arresterad, blir hennes första tanke: Hur mycket vet de?

Hon torteras inte. Men de utländska CIA-agenter, som förhör henne, använder sanningsserum och hotar att skada hennes släktingar. Hennes far arresteras och hennes mor och syster sätts i husarrest. Dagn efter dagn fortsätter förhören. De vet att hon tillhör gerillan. Det lönar sig inte att neka. Men hon vill skydda de andra. Till slut orkar hon inte längre. En kväll, då hon tas in i förhörssrummet, slår hon sig förbi sina vakter och kastar sig ut genom det öppna fönstret från tredje våningen.

Den 18 september skriver Che Guevara i sin dagbok: Nu ger radion nyheten om självmordsförsök från Loyolas sida "av rädsla för repressalier från gerillan".

– Det var de vanliga propagandalögnerna. Jag hoppade, därför att jag var på väg att ge upp och jag ville inte förråda mina kamrater, säger Loyola, politisk flykting i Sverige sedan 1980. Och hon tillägger med ett skadeglatt leende:

– Jag bröt faktiskt inte ett enda ben i fallet och faktum är att de lät mig vara ifred i fångelse efter det.

Loyola var en av de två kvinnor, som kämpade med Che Guevara i Bolivia 1967. Med

arresteringen blev Loyola känd som farlig vänsterkvinna. Hennes fortsatta liv är fängelse, asyl och politisk kamp. Hon bor i Uppsala tillsammans med sina söner Ernesto, 11 och Julio, 10. Pojkarna går i skolan, läser läxor, cyklar, spelar gitarr och ser på Dallas; de är som pojkar är mest. Loyola läser svenska och engelska på Komvux. Hennes lägenhet är en tillfällig anhalt. Den är sparsamt möblerad; sängar, en soffgrupp, en bokhylla med politisk litteratur, skrivmaskin. Inga fotografier, personliga minnen eller souvenirer.

Nytt ljus över Che

Hon är liten och spröd. Hon vill gärna tala om Bolivia och om hur folk har det där, därför att hon tycker det är viktigt, att vi i Sverige verkligen förstår. Hon berättar lågmält, söker inga effekter och använder inga överord. Självmordsförsöket nämner hon i förbigående först efter flera timmars samtal.

Idag, femton år efter Che vet vi, vad vi inte visste då: Folket i Nicaragua har med vapnens hjälp kastat ut Somoza. I El Salvador kämpar folket fortfarande, trots juntans urskilningslösa mördande med amerikanska vapen. I Peru har folket börjat resa sig. Vi har lärt oss av Chiles blodiga öde. Vi läser i dagarna om Bolivias militärjunta, som skjuter demonstranter och om Israels ohyggliga massaker på 1 400 män, kvinnor och barn i Libanons flyktingläger. De erfarenheterna kastar ett annat ljus över Che. Det visar att han hade rätt, menar Loyola.

– Om folket skall få någon verklig frihet måste de själva ta den med vapnen i hand. Se på Bolivia! Alla ansatser till försök att förbättra levnadsvillkoren har slagits ned av militären.

Och de använder vapen! Så länge inte folket också gör det kommer de alltid att vara de som förlorar. Åtminstone i Latinamerika.

Loyola har aldrig tvivlat på den väpnade kampen. Inte ens när många, som kallade sig marxister efter Ches död skyllde honom för äventyrare eller i bästa fall blåögd idealist.

Loyola blev tidigt politiskt medveten, trots att hennes föräldrar inte var aktiva. Hon såg vilka villkor folk levde under. Lika litet som grannar och släktingar fick hennes egen familj – trots att pappan var tjänsteman – något gratis. De fick kämpa för brödfödan. Hon växte upp i Oruro, gruvstaden, som ligger mitt på den fattiga och ofruktsamma högslätten, mellan Bolivias två bergskedjor. Hon såg lägren kring tenngruvorna i stadens utkanter. Hon såg slummen, de undernärdade kvinnorna, de dagslånga köerna utanför pulperias (de subventionerade arbetarbutikerna). Hon såg gruvarbetarna, som tuggar coca för att döva hungern, som är gamla vid 30 och som dör vid 35 av silikos. Hon såg las Palliris, kvinnorna, som med blödande händer letar malmrester i slagg-högarna. Men hon såg också deras styrka och deras fackliga kamp. Hon minns gruvarbetarnas hjälmar, guppande efter varandra i långa rader vid de otaliga demonstrationerna. Hon kan fortfarande höra skotten från deras vapen, då de hindrade militärförstärkningarna att ta sig till huvudstaden.¹

¹ 1952 års revolution som medförde nationalisering av gruvorna och jordreformen, var möjlig därför att gruvarbetare och fabriksarbetare med vapen gick mot militären. Dess öde beseglades då gruvarbetare omringade Oruro och hindrade arméförstärkningarna att ta sig till huvudstaden.

Det hon såg upprörde henne och gav henne en känsla av maktlöshet inför det som syntes övermäktigt. Det var hennes första lärarinna, som lyhört fångade upp den känslan och lärde henne använda den.

Loyola:

- Hon blev mycket viktig för mig. Hon hette Carola och var ganska ung. Jag beundrade henne oerhört. Hon var med i kommunistpartiet, men talade aldrig direkt om marxism. Istället påverkade hon oss, genom sitt sätt att vara. Hon var mycket känslig och hade ett sådant utpräglat sinne för rättvisa.

- Jag minns inte längre i detalj vad hon lärde ut, men jag vet, att hon genom att peka på olikheter genom hela historien, fick mig att förstå, vad som var fel och vad som var rätt. Jag bytte lärarinna när jag blev 11 men hon fortsatte, att vara min vän. Då kunde hon undervisa mig mer direkt politiskt.

Loyola gick med i Kommunistiska ungdomsförbundet när hon var 13. 10 år senare kom Che till Bolivia. Dittills hade kampen förts på borgarklassens villkor men nu beslöt många ur ungdomsförbundet att ansluta sig till Che. Loyola var en av dessa och den enda bolivianska kvinnan. Tanya, Ches "vapensyster", kom från Argentina.

Loyola:

- För mig var det självklart att gå med. Vi hade pratat så mycket om kampen, så något annat hade varit inkonsekvent. Att handla, inte bara att prata var något som Che lärde oss. Om en kvinna får chans kan hon utveckla sig och delta både i den politiska och den väpnade kampen, på samma sätt som en man. Det fanns bland mina kamrater ingen som sade, att en man gör det här bättre. Ändå var det nog så, att jag måste slå mig in. Jag lärde mig, att som kvinna måste man kämpa för

att få utrymme, man måste insistera på att få göra, det man vill. Men när jag väl gjort det, fick jag ta ansvar på samma sätt, som de andra.

Mötet med Che

I januari 1967 vid floden Nacahoazo mitt i de oländiga bergstrakterna i sydöstra Bolivia träffade Loyola Che första och enda gången. Hon hade sällskap med några av dem som skulle stanna i bergen och slåss med honom och dem, som liksom hon själv, skulle lämna stöd utifrån. Hon minns mötet mycket väl. Det var en alldeles speciell stämning som rådde.

Loyola:

- Vi hade kommit för att få instruktioner. Vi pratade om kampen, vi bytte åsikter. Vi kände alla en fullkomlig förtröstan på vad vi skulle göra. Ingen tvivlade ett ögonblick på uppgiften. Vi var lyckliga. Man kan säga att stämningen var uppsluppen.

Samma dag skrev Che i sin dagbok: Loyola gjorde ett mycket gott intryck på mig. Hon är mycket ung och mjuk, men man märker hos henne en absolut beslutssamhet.

Hon var ung, 23 år, och mjukheten var snarare blyghet tror hon. Beslutsamheten, den har hon.

- När jag väl bestämt mig för en sak, gör jag allt för att genomföra den.

Därför kände hon sig ständigt otillräcklig, då hon och kamraterna inte kunde ge Che och de andra i bergen, det stöd de behövde. De hade alla underskattat svårigheterna. Vad som hände är väl känt. Kommunistpartiet drog undan sitt stöd och lamslog till viss del gerillan. Det var svårt

att få fler att ansluta sig. Efter det första halvårets framgångar vände sig gerillans krigslycka. Många, bland dem Tanya, dödades i ett bakhåll. Det slutliga slaget stod nära Higuera den 8 oktober. Bolivianska förband, snabbutbildade av amerikanska instruktörer, sårade Che och tog honom till fånga. Dagen efter mördades han, på order av högsta militärledningen. Han var allför farlig för att få leva ens i fångenskap. Loyola satt i fängelse när hon fick veta att Che dödats.

Loyola:

- Jag satt isolerad. Jag var den enda politiska fången och fick därför varken läsa tidningar eller lyssna på radio. Men en av de andra fångarna, en kvinna, smugglade in en tidning på toaletten och när jag gick dit kunde jag läsa. Jag såg ögonblickligen bilden på den döde Che. Det var ett tungt ögonblick, mycket tungt. Vi hade förlorat en människa, till vilken vi hade satt ett stort hopp. Det kändes som att förlora en älskad familjemedlem. Dessutom kände jag att jag inte gjort allt för att undvika detta.

Loyola såg aldrig någon dom. Hon levde i total ovisshet om strafftidens längd. Ibland var hon isolerad. Hon ordnade själv olika aktiviteter för att hålla sig uppe. Hon hade en grupp med kvinnor, som hon lärde läsa. I en annan grupp, gymnastiserade hon. Efter tre år fördes hon plötsligt en natt till en flygplats och därifrån flögs hon och några andra politiska fångar till en plats, som de senare fick veta låg i norra Chile. De hade släppts i utbyte mot två tyska tekniker i en guldgruva, som tagits som gisslan av den nya kortlivade bolivianska gerillan. Från Chile flögs de efter en månad till Kuba, där de beviljades asyl.

Loyola visste vad hon gav sig



Foto: Erja Lempinen

– Jag lärde mig att som kvinna måste man kämpa för att få utrymme, man måste insistera på att få göra det man vill. Men när jag väl gjort det, fick jag ta ansvar på samma sätt som de andra.

in på. I ett land som Bolivia är det förenat med dödsfara att arbeta mot militären.

Vad är det då som gjorde att hon valde den vägen och därmed valde bort det som vi räknar som ett "normalt" liv?

– Det har alltid varit risker för dem som jobbar med vänsterpolitik. Men man kan inte kalkylera med riskerna på samma sätt, som när man gör en affär:

Vinner jag på det här? Eller förlorar jag? Ändå finns det nog ingen som ger sig in i revolutionärt arbete utan att först ha satt sig in i vad det innebär. Det är ett svårt val för mannen, men kanske ändå lite mer för kvinnan. Jag valde den vägen när jag var väldigt ung och jag valde den därför att jag visste att vårt arbete skulle leda till något som blir bättre för största delen av vårt folk. Det är viktigt! Och farligt! Men en

gruvarbetarkvinna och en bondhustru lever också farligt. De kan förolyckas i gruvan och deras barn kan dö av undernäring.

Undviker det personliga

– Ni skall inte ta det som om ni måste dra ur mig vartenda ord, men jag har blivit så mycket förhörd av myndigheter och polis att det ibland låser sig, säger Loyola, när hon märker att vi – jag och Lena som tolkar – tycker att hon generaliserar och blir svävande. Rimligen är det också svårt att vara personlig, när den politiska kampen mer är ett kollektivt än ett enskilt arbete och ens privata liv är så sammanvävt med kamraternas öden och det våldsamma yttre skeendet som Loyolas är. Att undvika det personliga är vidare ett sätt att hålla de smärtsamma ögonblicken ifrån sig. Och Loyola har många sådana att minnas.

Bland de politiska fångar som släpptes samtidigt med Loyola, fanns en 28-årig veterinärstuderande. Han hette Felix och blev Loyolas man eller companero (följeslagare), som hon kallar honom. De kunde ha stannat på Kuba i lugn och ro, men fattade tillsammans det avgörande beslutet, att återvända till Bolivia och fortsätta den kamp de påbörjat.

Att leva underjordiskt betyder, att inte ha några identitetshandlingar, att inte kunna arbeta eller studera, att få smyga på gatorna och akta sig för att bli igenkänd, att inte kunna uppsöka sjukhus. Loyola födde sitt första barn, Ernesto, i en tillfällig bostad i La Paz med kamrater som hjälpte henne.

Loyola:

– Det finns många som säger, att man är oansvarig om man väljer att föda barn när man arbetar revolutionärt. Men det går inte att planera på det viset, man kan inte sätta

forts. från föregående sida

upp den sortens villkor. Jag kan inte tänka, att bara för att mina barn kanske kommer att få lida skall jag inte skaffa några! Gruvarbetarna och bönderna kan ju inte tänka så och ändå vet de, att deras barn kanske kommer att svälta och frysa. Dessutom: Om inte *vi* kommer att se någon förändring i samhället, skall åtminstone våra barn göra det.

Loyolas och hundratals kamraters arbete gav frukt. Den militanta vänstern gick starkt framåt 1971 och fick stöd av fackföreningarna. Detta oroad högerkretsar inom och utom landet. Bolivia har ett alltför strategiskt läge i hjärtat av Latinamerika för att USA och grannländerna stillatigande skall se vänstern få makt. Med USA:s goda minne och Brasiliens direkta stöd tog översten Hugo Bantzer makten vid en blodig kupp samma år. Dagen efter det att han utropats till president satte han in stridsvagnar och flyg mot 300 vänsterstudenter som barrikaderat sig på universitetet i La Paz. 12 dog och ett femtiotal sårades. De följande dagarna mördade och grep han hundratals av sina motståndare. Loyola och Felix klarade sig i den omgången. Men de förstod att snaran drogs åt. De lämnade den då knappt ettåriga Ernesto i säkerhet hos Loyolas föräldrar. De fortsatte sitt arbete. Men dagen de fruktat kom. Troligen blev de angivna.

Försökte varna

Det var i april 1972. Den bolivianska hösten hade just börjat. Det var kväll. Klockan närmande sig tolv. Loyola höll vakt, Felix och de andra sov. Hon hörde buller vid ytterdörren mot gatan och såg strax att en hord poliser med dragna ma-

skingevär höll på att ta sig in. Loyola vet inte exakt vad som hände därefter. Allt gick på några sekunder. Hon försökte varna de andra. De kastade sig ut bakvägen, för att ta sig in i ett grannhus. Själv hann hon inte långt. Hon var på nytt gravid och tjock och otymplig. I samma ögonblick som hon greps, hörde hon skott. Stället vimlade plötsligt av militärer, som kommit som "förstärkning". Hon fördes ut på gatan. Hållen i ett fast grepp mellan två militärer såg hon sina kamrater föras ut en efter en. Felix var inte bland dem. Hon förstod att han hade stupat. Inrikesministern bekräftade senare för henne, att han hade skjutits under flyktförsök.

Det var hennes livs bittraste ögonblick. Hon darrar en aning på rösten när hon säger det.

- Vi var inte bara ett par. Vi kämpade för samma mål. Vi hade samma ideal. Det var så mycket som band oss samman.

Hon fick aldrig se honom. De lovade henne, att hon skulle få hans kvarlevor, när hon släpptes fri. Men när hon mer än två år senare gjorde efterforskningar, fick hon veta att han, tillsammans med många andra som sköts de dagarna begravts i en fattiggrav, som grävts upp efter ett år.

Denna gång fördes hon till ett fängelse enbart för politiska fångar. Metoderna hade brutaliserats i takt med vänsterns frammarsch och de besuttnas ökande rädsla att förlora sina privilegier. Hon torterades inte systematiskt, men misshandlades med militära knytnävar. Hennes medfångar och kamrater torterades, många till döds. Mest plågsamt var att höra deras skrik.

Lika litet som någon annan politisk fånge under Bantzers tid ställdes hon inför rätta eller dömdes. Hon var periodvis isolerad och med jämna mel-

lanrum fördes hon nattetid mellan olika avdelningar och fängelser, för att hennes motstånd skulle brytas. Hon såg en medfånge föda sitt barn i fängelset. Hon såg en annan föda sitt dött efter tortyr. Själv hade hon "lyckan" att föras till militärsjukhuset, där Julio föddes. Hon hade sedan honom hos sig i fängelset i sju månader. Men bristen på frisk luft och dagsljus gjorde, att hon lämnade också honom till föräldrarna.

Barnen en ljuspunkt

Ljuspunkterna blev därefter de stunder hon fick träffa barnen. Ibland blev det en gång i veckan, ibland mindre, ibland drogs besöken in. Överhetens byråkrati präglades av godtycke. En futtig timme i ett kallt rum under övervakning fick hon leka och krama, förmana och lära. Den äldste minns fortfarande besöken hos mamma i fängelset, hur vakternas händer för över hans lilla kropp i jakten på insmugglade farligheter.

Loyola:

- Man tänker alltid på sina anhöriga i fängelset men när man har barn är det annorlunda. Det var mycket smärtsamt att leva skild från dem, att inte delta i deras utveckling. Jag visste vad som hände barn i Argentina, att de försvann. Jag var ständigt rädd att det skulle hända mina barn också. Men det var konsekvensen av den väg jag valt. Det gör att många människor, framförallt kvinnor drar sig tillbaka från kampen när de får barn. Mannen jobbar politiskt, kvinnan lite mindre och om det händer något är det hon som tar hand om barnen. I mitt fall var det annorlunda. Jag och min "companero" lärde känna varandra, därför att vi deltog i samma kamp. Jag påverkade inte honom att sluta och han inte mig. Jag tror att det jag kämpar för är rätt och



Ill: Chie af Geijerstam

jag vet att många tror på och kämpar för samma sak. Det ger mig kraft att komma över mycket. Det faktum att min ”companero” dog för sin idé ger mig också styrka.

Ständigt bevakad

Efter två år och en månad släpptes Loyola. Plötsligt en dag stod hon på gatan och kunde promenera hem till föräldrarna. Bantzer hade beslutat att mjuka upp sin regim. Många av dem som släpptes tog tillfället i akt och flydde utomlands. Loyola beviljades asyl i Sverige och Frankrike men hon fick inte lämna landet. En tid av demokratisering följde. De olika partierna tilläts. Allmänna val utlystes. Loyola hade dock små möjligheter att arbeta politiskt. Som känd vänsterkvinna stod hon under ständig bevakning. Säkerhetspolisen gjorde razior och husundersökningar. Hon och föräldrarna tvingades byta bostad flera gånger. Men så långt det var möjligt deltog hon i valarbetet helt öppet.

Loyola:

– Det är i viss mån en motsägelse, att som revolutionär delta i en process med borgerliga spelregler. Men ville vi ha en regering, som kunde garantera vissa demokratiska rättigheter och det var också ett tillfälle att ta till vara för politiska diskussioner, för information och för att bilda en bas som kan påbörja arbetet med att ta makten.

I valet 1980 fick den socialdemokratiska presidentkandidaten flest röster. Vänsterpartierna gick framåt. Och historien upprepade sig. General Luis García Meza tog makten genom den uppskattningsvis 183:e militärkuppen i landet (gränsen mellan kupper och legala maktskiften i ett land som Bolivia är flytande). Det var inför hans massi-

va klappjakt på vänster- och fackföreningsfolk som Loyola beslöt att lämna landet.

Starka och farliga

Jag undrar, om hon aldrig varit på väg att ge upp och föreställer mig – lite enfaldigt, det medges – att det i så fall skulle vara vid ett tillfälle då allt rasat omkring henne, när hennes man dog, när hon fängslades, när hon lämnade barnen. Men det förhåller sig alldeles tvärtom.

Loyola:

– Man slåss bättre i sitt eget land. Därför känns det svårt nu. Det är ett minimum av aktiviteter på gång. Vi träffas för att försöka informera svenska folket om vad som händer i Bolivia. Men det är så lätt att strunta i det, att göra något annat istället, stanna hos barnen istället för att lämna dem ensamma.

Men kampen ger resultat. Redan ett par år efter Che fick Loyola bevis för det.

Loyola:

– Det var när jag pratade med bönderna och de sade att de var ledsna därför att de inte då begrep vad saken gällde och därför att de inte gått med Che. Men nu har de gått samman och beslutat sig för att kämpa. Det kan bli avgörande därför att bönderna är i majoritet i landet. Framförallt tar deras kvinnor del i kampen. De har hungerstrejkat och 1980 hade de sin första konferens, då de beslöt kämpa på samma sätt som gruvarbetarhustrurna.

Så tjänar kvinnor som Bartolina Sisa och Juana Azurduy (som var med och slängde ut spanjorerna), Tanya, Loyola, Domitila Chungara som exempel. Tusentals kvinnor, som är de som jämte barnen drabbas först och hårdast av ovärdiga levnadsvillkor, följer dem. Och att de är

många, starka och farliga visar det faktum att alltfler fängslas.

Trots allt tror Loyola på framtiden. Hon tänker ständigt på den. Men livet i Bolivia är svårare än någonsin. Landet är politiskt och ekonomiskt isolerat. Folket svälter, undantags-tillstånd råder, människor dödas på gatorna. Argentinska metoder med paramilitära grupper typ AAA har importerats. Regeringen sysslar mer med kokainhandel än att försöka lösa landets problem. Den amnesti som juntan i ett fåfängt försök att minska sin impopularitet utfärdade i våras ger inga garantier för att den som återvänder inte blir fängslad. Som alla militanta löper Loyola en stor risk om hon beslutar att fara tillbaka till sitt land. Ändå kanske hon tar den risken. Hon skrattar när vi frågar.

– Skriv bara att jag kommer att försätta att kämpa. Det räcker! □

Gun Fälth

Kvinnorna som för arvet vidare

□ Om ni låter mig tala. . . är titeln på den bok om Domitilia de Chungara, en kvinna från Bolivias gruvor, som nedtecknats av Moema Viezzer. Idén till boken uppkom genom Domitilias omtalade deltagande i Internationella Kvinnoårets konferens i Mexiko 1975. Hela boken bygger på bandade intervjuer och språket är Domitilias eget. I boken berättar Domitilia om sin vardag, om barn och man och om det politiska arbetet som också blir det viktigaste för henne. Domitilia är beviset på att kampen har gett resultat. Det är i det perspektivet Loyola Guzmán ser henne och andra kämpande kvinnor i Bolivia. Nu är det dom som för arvet från Che Guevara vidare.

Siglo XX uttalas Siglo Veinte – det gruvdistrikt som Domitilia kommer ifrån.



Från Siglo XX

Ur "Om ni låter mig tala . . ."

av Moema Viezzer

Översättning: Åsa Österman

Författarförlaget

1974 kom till Bolivia en brasiliansk kvinnlig filmregissör utsänd av Förenta Nationerna. Hon reste genom Latinamerika på jakt efter kvinnliga ledare, för att höra om kvinnornas åsikt om sin ställning och på vilket sätt dessa deltog i kampen för kvinnans jämställdhet.

Vad beträffar Bolivia blev hon mycket intresserad av "husmödrarnas front" som hon hade hört talas om utomlands, och förresten hade hon sett kvinnorna från Siglo XX spela med i filmen "Folkets mod". Då bad hon regeringen om tillstånd och kom till gruvorna. Och mig kom hon och hälsade på. Hon tyckte om mitt sätt att prata och sa att det var nödvändigt att resten av världen fick ta del av allt jag visste. Hon frågade mig om jag kunde resa. Jag sa nej, jag hade inte ens pengar att resa i mitt eget land.

Då frågade hon mig om jag skulle vilja delta i en Kvinnokonferens, som skulle äga rum i Mexiko, om hon lyckades skaffa pengar åt mig. Jag fick genast veta att det var ett "Internationellt Kvinnoår".

Fast jag inte trodde mycket på det, sa jag ja, då skulle jag kunna. Jag trodde att det var ett löfte som så många andra och brydde mig inte stort om det.

När jag fick telegrammet att jag var inbjuden av Förenta Nationerna, blev jag en aning förvånad och förvirrad. Jag kallade samman ett möte i Kommittén och alla tyckte det var bra att jag reste, tillsammans med en kamrat till. Men bristen på pengar tillät inte att vi båda reste. Följande dag inställde jag mig på ett möte för fackföreningsledare och arbetsdelegater och underrättade dem om saken och alla samtyckte till att jag var med om detta och de hjälpte mig till och med ekonomiskt för att jag skulle vidtaga alla förberedelser.

Då for jag tillsammans med andra kamrater till La Paz och där ordnade vi allting, skaffade referenser och jag blev ensam kvar med förberedelserna. Men det höll jag på flera dagar. Jag hade redan bestämt mig för att avstå från resan, för man ville inte ge mig visum.

Och så kom några ledare från Siglo XX till La Paz och blev förvånade över att jag inte hade rest. Då följde de med mig till Inrikesministeriets sekretariat. Och de frågade:

"Hur är det med vår kamrat? Varför är hon inte redan i Mexiko? Idag invigs det Internationella Kvinnoårets konferens. Vad har hänt här? Är det Internationella Kvinnoåret eller inte? Våra hustrur har rätt att delta i den där konferensen skulle vi tro, eller är det bara era fruar som kan resa dit?"

Och till mig sa de:

"Bra, kamrat, eftersom de inte låter dig resa, ger vi oss iväg härifrån. Trots att du fått en inbjudan från Förenta Nationerna, får du inte resa till den där konferensen. Då ska vi klaga hos Förenta Nationerna. Och inte bara det, vi ska också nedlägga arbetet som protest. Kom så gå vi kamrat."

De skulle just dra mig med sig från Ministeriet, när folk där reagerade:

"Men. . . det skulle vi ju ha börjat med! Ett ögonblick, ett ögonblick bara, hetsa inte upp er så. Om damen har en inbjudan från Förenta Nationerna, borde vi ha börjat med den. Var är inbjudan?"

Inbjudan. . . Under alla dessa dagar, jämt och ständigt, försvann kopian som jag lämnade dem. Och med den erfarenhet mina gruvarbetarkamrater har, hade de låtit göra många kopior. Så när en kopia försvunnit, plockade jag naturligtvis fram ännu en och ännu en. Och så vidare. Och originalet, ja, det hade ledarna själva, för om den första uppsättningen kopior tog slut, kunde de göra andra.

Jag överlämnade en kopia till, och efter ungefär en timme fick jag mina papper. Allt klappat och klart. Flygplanet skulle lyfta nästa dag klockan 9 på morgonen.

När jag skulle gå upp i planet, kom en fröken från Inrikesministeriet fram till mig.

Jag hade sett henne där många gånger, hängande över sina papper. Hon kom fram till mig och sa:

"O, frun! Nu har ni alltså fått ert pass. Så glad jag är! Det är ni väl värd. Vad jag lyckönskar er! Den som ändå vore sulorna på era skor och fick lära känna Mexiko! Lycka till."

Men sedan började hon prata, mycket mystiskt:

"Men, frun, det beror mycket på vad ni säger därborta för att ni ska kunna komma tillbaka hit. Ge er alltså inte på att prata om vad som helst. . . tänk er noga för. Framför allt måste ni tänka på era barn, som ni lämnar här. Jag ger er bara ett råd. . . Måtte det gå bra för er."



En seger för alla som kämpar för frihet

”På vem beror det om förtrycket stannar? På oss.

På vem beror det om förtrycket krossas? På oss.

Du som slagits ner, res dig!

Du som förlorat, kämpa!

Ty de besegrade idag är segrarna i morgon.

Och av Aldrig blir: redan idag!

(Fritt efter B. Brechts ”Lob der Dialektik”)

Så skrev Bertolt Brecht i skuggan av det andra världskriget och samma innebörd som hans dikt har den kamp våra systrar runt om i världen deltar i för ett liv fritt från förtryck.

Deras kamp är också vår kamp, skrev Uppsala-avdelningen av S K V på det första flygblad vi gick ut med, när vi startade vår insamling för Nicaraguas kvinnor och barn för drygt ett år sedan. Och när Nicaraguas kvinnor för tre år sedan tillsammans med sina döttrar, söner och män befriade sitt land från mer än 40 års diktatur, var det en seger inte bara för dem. För alla folk som kämpar för sin frihet, mot USA-imperialismen, för alla oss, som kämpar för ett samhälle där alla människor är jämlika blev det nicaraguanska folkets seger ett stort framsteg.

På samma sätt som ett folks framgångar i kampen är alla kämpande folks framgångar är också nederlagen gemensamma. Så kände vi när våra systrar i Chile krossades i sina frihetsdrömmar den 11 september 1973 och så känner vi nu efter massakern den 17, 18 och 19 september på palestinska flyktingar i Beirut.

För oss i SKV har den internationella solidariteten blivit en självklar del av vårt arbete. Vi är visserligen en liten och ekonomiskt fattig organisation. Men vi har en rikedom i våra medlemmar, som gång på gång mobiliserat sig för kämpande systrar i andra länder: i Vietnam, i Angola, i Nicaragua, för att nämna några länder.

Men den internationella solidariteten består inte bara av insamlingar och tålmodigt upplysningsarbete i ett Sverige där nio av tio tidningar är borgerliga, och konsekvent förtiger vad som händer i de länder, som befriat sig från imperialismens ok.

Internationell solidaritet visar vi också när vi kämpar för barnens och kvinnornas rättigheter i Sverige och när vi försvarar de framgångar vi uppnått. Det är alls ingen lyxkamp att arbeta mot försämringar av barnomsorg och äldre-vård, mot nedläggningar av bibliotek och in-dragningar av skolmåltider, för fler daghems-platser, fler jobb och mat utan moms. Den kampen är tvärtom ett uttryck för omtanke, rättvisekänsla och solidaritet.

Lyckas vi i detta vårt motståndsbete betyder det ett bakslag för de reaktionära krafter, som är desamma i Sverige som i det Reagans USA, som satsar alltmer på den ekonomiska krigföringen mot Kuba och Nicaragua.

Så beror det alltså även på vår kamp i Sverige, om förtrycket i andra länder krossas!

STÖD NICARAGUAS KVINNOR I
ÅTERUPPBYGGANDET AV SITT LAND
MED ETT BIDRAG TILL VÅR INSAM-
LING PÅ PG 54 31 41-6.

Lisbeth Schulz,
Uppsala SKV

Abortaktionen som tejs ihjäl

Många kvinnor är oroliga för att abortutredningen ska mynna ut i en skärpning av abortlagen. Utredningen skall komma med sitt betänkande vid årsskiftet. I våras bildade en grupp kvinnor i Stockholm en aktionsgrupp ("PPP-gruppen"), för att försöka väcka en opinion och få abortfrågan uppmärksammas som en valfråga.

Vi kom från olika partipolitiskt obundna kvinnogrupper, en del kvinnor var inte anslutna till någon grupp alls. Vad vi hade gemensamt var vår oro att abortlagen skall skärpas. En del politiker har ju gjort uttalanden i den riktningen. Vi planerade en affischkampanj i slutet av augusti, som skulle sträcka sig över hela landet. Tretusen stycken trycktes upp. Texten lød: *Hör upp ni snoppar i samhällets toppar, det är vi som bestämmer över våra kroppar.*

★

Stora affischeringsnatten bröt ut mellan den 29 och 30 augusti. Från Luleå i norr till Ystad i söder klistrades det affischer. Samtidigt gick ett pressmeddelande ut till de stora dagstidningarna och TT, där vi informerade om kampanjen och vad vi ville uppnå med den. Till ett 60-tal manliga riksdagsmän och partiledarna skickades ett öppet brev. I pressen blev det en del artiklar, Aftonbladet hade ett reportage från klistringen, men från partierna hördes inte ett ljud.

★

Gruppen beslöt då genomföra en blyxtaktion nästa söndagsnatt, den 5 september. Den här gången skulle riksdagshuset tapetseras med affischen, samtidigt som ett pressmeddelande gick ut. Affischeringen gick bra, fast tre aktivister blev uppskrivna av polisen. Men nu var tystnaden total, även pressen teg. Endast Stockholms-tidningen och Ny Dag ägnade aktionen någon uppmärksamhet. Varför denna tystnad? Är abortfrågan en het fråga? Ville man inte visa vad man egentligen tyckte? Vi misstänkte det värsta.

★

Nytt möte. Vad skall vi göra? Hur få frågan uppmärksammas? En av kvinnorna hade ringt till bl.a. socialdepartementet och där, från en initierad tjänsteman, "säker källa" som det brukar heta, fått höra att "partierna har bestämt att abortfrågan inte ska in i valdebatten". Stor bestörtning. Vad är det frågan om? Kan de censurera så här, vad som är valfrågor och inte valfrågor? Och journalisterna då, har inte de ett ansvar? En artikel sattes ihop, som gick till debatt- och kultursidor i sju stora dagstidningar, TT, TV och nyhetsbyråer. Fyra dagar senare har jag kunnat läsa om detta bara i en liten notis i en tidning. Aktionsgruppen bestämde också att varje dag gå ut på stan och vid de ständigt pågående valmötena ställa frågor om abort till politikerna. Detta var ju verkkningsfullt för oss, väldigt roligt, men fick ingen genomslagskraft.

★

Tyvärr misslyckades vi. Aborten

blev ingen fråga att yttra sig om i valrörelsen. Men en sak är viktig att komma ihåg: när abortutredningen kommer blir det debatt. Från borgerligt håll har det gjorts uttalanden och motionerats i riksdagen, före valrörelsen väl att märka, mot den fria aborten. Partiernas tystnad, före valet, kan då vändas mot dem. Har de medvetet censurerat en valfråga, lurat väljarna? "Partierna vill inte att abortfrågan ska in i valdebatten". Kanske kommer vi då att få förklaringen.

★

PPP-gruppen finns kvar, redo för nya aktioner. Vill ni ha kontakt med den, vänd er till förbundsexpeditionen.

Eva Ekelöf

Tips

Om ni inte visste det, så kan ett liv i celibat lösa våra problem. I alla fall de sexuella, och familjeplanering får vi ju på köpet. Det berättar ett pressmeddelande från en ny amerikansk kvinnotidning, som i artiklar, dikter, och bilder vill försöka beskriva hur ett liv i celibat gör oss sundare och lyckligare. Eftersom tidningen görs av och för kvinnor, får männen kanske i insändarspalten ge sin syn på saken? Är nymoralisterna i farten, eller är det kanske en konspiration för att underminera stridsviljan i kvinnoleden? För utan kärlek kan vi ju inte kämpa vidare tycker

Kärlekskrank
kvinnosakskvinna.

Stöd OMAs systugor i Angola

Den angolanska kvinnoorganisationen OMA har under de senaste tre åren vuxit från 125 000 medlemmar till drygt en miljon. Det är resultatet av ett välorganiserat mobiliseringsarbete, särskilt på arbetsplatserna. Nästa år i mars skall man summera den här snabba utvecklingen vid OMAs första kongress.

De frågor som tas upp ger en bild av de problem som de angolanska kvinnorna har: frigörelse genom ekonomiskt oberoende och utbildning, daghem och mödravård både i staden och på landsbygden, bättre ställning för kvinnan i familjen. Dessutom skall OMAs stadgar och verksamhet ses över.

Några från vår arbetsgrupp, för stöd till OMAs systugor, besökte Angola i somras. Vi mötte medvetna och välorganiserade kvinnor som hade nära till väldigt skrätt. De upprepade ofta att kvinnorna måste organisera sig för att kämpa för landets återuppbyggnad och mot den sydafrikanska aggressionen. Sydafrika ockuperar sedan augusti förra året delar av södra Angola och gör dagliga attacker i området.

I Luanda, Benguela och Lobito besökte vi systugor. Systugan är ett kallt rum med 5-10 symaskiner, ont om arbetsytor, saxar, måttband och annat arbetsmate-



Kvinnor i en av OMAs systugor. Foto: Christina Regnell.

rial. Några maskiner undanställs för att de är oanvändbara – reservdelar och reparatör saknas. En del kvinnor virkar, man får turas om vid maskinerna.

Kö av intresserade

Alla kvinnor som vill får komma till systugorna. Men det är kö av intresserade så OMA-medlemmar och arbetslösa får plats i första hand. När man lärt sig sy kan man fortsätta som lärare vid någon systuga, sy hemma för att hålla klädkostnaderna nere eller kanske få anställning vid textilindustrin. Kvinnorna syr kläder, lakan, brödpåsar. Kläderna säljs, vanligen bara till OMA-medlemmar, ges till behövande i området eller skickas till flyktingar i de södra provinserna.

OMA planerar att systugorna med tiden skall bli kooperativa, men för detta behövs större enheter än vad som nu är möjligt. Systugorna är viktiga också i sin nuvarande form för att få med kvinnorna i OMA genom en verksamhet där de känner sig hemma, även om just maskinsömnad traditionellt är en manlig syssla i Afrika. De kan sedan

dras med i alfabetiseringskurser och till de studiemöten om aktuella frågor som OMA-grupperna regelbundet har för sina medlemmar.

Stöd systugorna!

Den första sändningen tyger och symaskiner som köpts för insamlingens pengar hade just hämtats ut från hamnen. Vi såg tygpäckar som vi kände igen i systugan "11 de Novembro" i Luanda. Resten ligger i källaren på OMAs huvudkontor i Luanda och skall fördelas över landet.

Insamlingen fortsätter. Snart skall vi skicka mer tyg och kanske garner. Men – det är svårt att hitta tyg och garn som är både billigt och vackert. Har du tips på hur vi kan få tag på detta, hör av dig till Susanne Jacobsson tel 08/42 25 98 eller Christina Regnell tel 08/18 43 68. Eller om du vill starta en insamlingsgrupp på den plats där du bor.

STÖD OMAs SYSTUGOR I ANGOLA PG 22 69 67-8.

Christina Regnell

Fred

● Är freds rörelsen en motståndsrörelse? Motstånd, vad betyder det i ett land som Sverige? Hur skall vi kunna bli så starka att vi orkar göra motstånd – har vi inte nog med våra egna problem? Några SKV:are har funderat på de här frågorna. De berättar här vad de kommit fram till:

Tankar om FREDSRÖRELSEN:

- Fredsrörelsen är en motståndsrörelse, dvs motsatsen till uppgivenhet.
- Fredsrörelsen är en rörelse mot förtryck.
- Fredsrörelsen är ett komplement till arbetarrörelsen. Arbetarna i olika länder ska inte slåss mot varandra för att stärka respektive lands kapital och därmed arbeta för sitt eget förtryck. Patriotism är ingen dominerande ideologi över socialism tvärtom är den splittrande och befäster borgarklassens makt över arbetarklassen.
- Fredsrörelse är inte det samma som pacifism.

Kan man räkna FREDSRÖRELSEN till motståndsrörelserna? Svaret är obetingat "ja". Visserligen finns det bland freds rörelserna flera totalpacifistiska sådana, som alltså inte har karaktär av aktiva motståndsrörelser, utan som ser som sitt viktigaste mål att förhindra krig och dödande under alla förhållanden. En aktiv motståndsrörelse måste verka i klasskampens sak och som en konsekvens av det fördöma varje imperialistiskt krig, men lika självklart stödja de förtryckta folken i dessas rättmätiga kamp för frihet, även om detta skulle innebära dödande.

Man måste alltså skilja mellan olika freds rörelser och akta sig för att sätta likhetstecken mellan freds rörelse och pacifistisk rörelse.

Svenska Fredskommitten är antiimperialistisk och stöds av SKV. Den är en freds rörelse mot förtryck. Som sådan är den ett komplement till arbetarrörelsen. Arbetarna i olika länder ska självklart inte slåss mot varandra för att stärka det egna landets kapital och därmed arbeta för sitt eget förtryck.

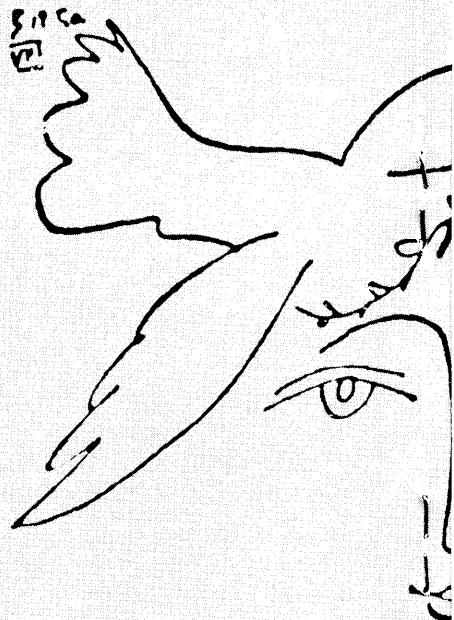
De ska akta sig för att gå på myten om patriotismen. Patriotism är ingen dominerande ideologi över socialism – tvärtom är den splittrande och stärker borgarklassens makt över arbetarna.

Genom att analysera orsakerna till krig och i vems tjänst dessa förs kan freds rörelsen dvs den antiimperialistiska, bli ytterligare en av flera internationella motståndsrörelser som verkar för internationell solidaritet mellan folk och *mot* kapitalismens förstärkning och utbredning.

Agneta Gustafsson

Gunilla, Mait och Sonja:

"Alla människor vill leva. Vi vill att våra barn ska få växa upp i fred. Hela vår jord är allas jord. Allt som finns tillhör alla. Vår jord finns för oss människor och är inte till för att förgöras.

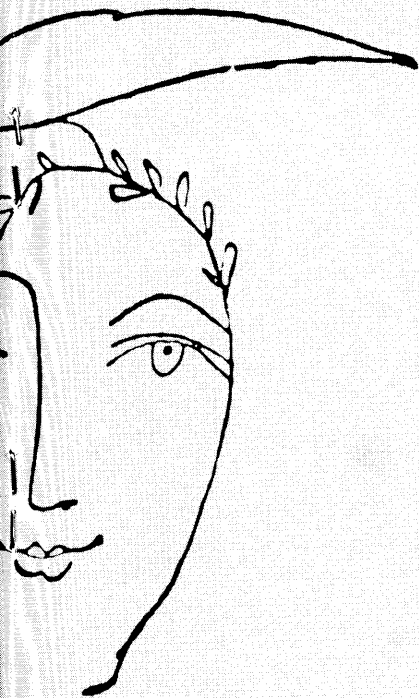


Kärlek är förutsättning för självtillit, vilket i sin tur är en garanti för frihet att uttrycka det man vill. Den egna känslan för människans värdighet är grunden för handlingskraft som möjlighet till positiv förändring. Vill vi ha en bättre värld med fred måste vi tala om det.

Alla vi människor måste ha rätt att leva ett liv, som inte hotar oss med undergång.

I alla tider har krig funnits. Hur kan det komma sig att mänskligheten inte kommit längre i sin utveckling? Hur kan den

Motstånd



Picasso: "Fredens ansikte"

mänskliga hjärnan, som är så högt utvecklad, användes på ett så destruktivt sätt som att tillverka vapen? Dess enda syfte är ju att förgöra mänskligheten. Vi kan inte skapa fred genom att fortsätta vapenupprustningen. Detta är en helt orimlig tanke. Vi måste använda vår hjärna till något positivt för mänskligheten. Därför måste vi alla kämpa för fred.

Vi kan inte låta människor som fått för litet kärlek bestämma om vi och vår jord ska få leva vidare."

Motstånd i Lund:

Motstånd kan bedrivas på många sätt, beroende på i vilken situation människan/människor befinner sig. Det kan röra sig om motstånd i krig, motstånd mot våld, fysiskt och psykiskt motstånd, passivt, öppet och underjordsmotstånd. De spanska kommunisterna t ex som arbetade underjordiskt under Francotiden. De "galna mödrarna" i Argentina gör motstånd på sitt sätt genom att vandra runt på Plaza de Mayo i tysthet.

Detta är ett öppet och starkt motstånd och det finns många fler exempel världen runt. Borgerliga massmedia förtiger dem.

Även i ett så fredligt land som Sverige bedrivs motstånd: kvinnorna mot att männen börjar tafs på abortlagen, mot kärnkraft, mot kärnvapen, mot kommersialismen osv. Motstånd som bedrivs i aktionsform.

Det finns ytterligare former för motstånd, även om man kanske inte tänker på det i sådana termer. När vi i SKV i Lund planerar vårt arbete har vi hela tiden i tankarna att vi vill förändra, vi vill göra motstånd mot olika fenomen. För att kunna arbeta utåt med offentliga möten och aktioner måste vi se till att skola oss. Ämnena kan självfallet variera, vi har t ex tänkt på "kvinnor och fred". Vi planerar även en cirkel, öppen för alla, med utgångspunkt från boken "Det erotiska kriget".

Andra ämnen är "Kvinnornas litteraturhistoria", som dels ger kunskap i *vår* litteratur, dels kan väcka debatt om kvinnliga författares situation. "Ungdomsarbetslösheten, Kvinnor kring 40, Invandrare och rasism", ämnen som tar upp svaga grupper situation, där vi pekar på en nöd-

vändig förändring, och vilket motstånd det möter i form av ekonomiskt och ideologiskt förtryck.

I skrivande stund är två offentliga möten planerade: om den fria aborten och om freden, där freden behandlas som frånvaro av krig, men även som frånvaro av strukturellt våld och ideologiskt förtryck.

Karin Lentz SKV i Lund

om ni tar ifrån mig
mitt arbete
ska jag sjunga hela
dagen
om mina barn får
sluta på dagis
eftersom jag ändå är
hemma
och så att jag inte
kan få nåt nytt
arbete
ska vi sjunga och
dansa
och köpa fyrverkeri
för vårdnads-
bidraget
mina fd arbets-
kamrater och
deras barn
ska också sjunga och
dansa hela dagen
tills träden börjar
svaja med oss
och marken börjar
häva sig under
oss
och alla våra raketer
tillsammans
blir ett väldigt
vulkanutbrott

Charlotta Sjöstedt

Motstånd

Zaida Hagman:

Civilmotstånd

Detta inlägg i civilmotståndsdebatten får bli mina personliga tankar om saken. Jag har tyckt mig förstå att det är den enda väg som mänskligheten kan ha i försvarsväg. Ett folk som är på det klar: med vad de vill och hur de vill ha det kan ingen övermakt klara av.

● Civilmotstånd är inte detsamma som civilförsvar.

● Civilmotstånd måste övas in. Det kan gälla vad som helst. Överallt skall man ta till vara tips om civilmotstånd, och sedan tillsammans utöva det.

Det kan gälla inlagor till överhet. Enkla överklagande till försäkringkassor, beivrande över utslag som överhet gett t.ex. deklarationen m.m.

En vanlig enkel sak som att sälja tidningar är ett visst civilmotstånd. Alla är väl på det klara med att det alltid är lättare att hjälpa någon än att själv behöva hjälp. Därför är det bra att vara två eller fler, när man börjar med civilmotståndet.

Vietnams folk skulle aldrig kunnat kasta ut amerikanerna om det inte funnits civilmotstånd.

Så även i Sverige. Om vi inte vill ha det överhuvud som är över oss, det må gälla svenskt eller utländskt, och vi är väl civilmotståndsförberedda, så kan ingen heller råda över oss. Jag tror inte heller ryssen skulle vilja ha ett gäng envetna svenskar som aldrig gör vad någon överhet säger.

Vad jag fattat av de styrande just nu, så är Sverige helt bankrutt.

Vår skog är för dyr, så den kan inte sälja.

Vårt järn är för dyrt, så det går inte att sälja.

Vårt jordbruk för stort, det går inte att sälja.

Vår mekaniska industri är för omodern och för dyr, den går inte att sälja.

Våra ungar är för dyra, men dom kan vi ju inte sälja.

Vi är skyldiga andra länder så mycket pengar att vi aldrig kan betala igen, hur stora skatter som än tas ut.

Här behövs verkligen civilmotstånd. För alla vet vi ju att det inte behöver vara så här. Vi vet ju att papper och virke och annat som fås av skogen behövs, både här hemma och utomlands. Det finns massor av människor som varken här bostäder eller tidningspapper. Vi vet ju att det kan tillverkas massor med nyttiga saker av järn och mekaniska verkstäder, som skulle komma till nytta någonstans i världen.

● Att vi skall vara rädda om råvarorna, och försöka oss på mera återbruk, måste bli ett civilmotståndskrav med det snaraste.

● Att många människor svälter ihjäl medan vi tvingar våra bönder att producera mindre, måste också bli ett fall för civilmotståndarna.

● Våra ungar kan aldrig bli för dyra. Att ha en massa människor arbetslösa det är ett resursslöseri som är helt onödigt. (Jag hörde i dag att det är 10 000 förskolelärare arbetslösa). Samtidigt är det inte ordnat med barnomsorgen. Detta är ett arbete för civilmotståndarna. Vi måste övertyga överheten att dessa människor skall ha ett arbete, barnen få en hygglig och allmän omsorg. Att klasserna blir små och lugna, att de vuxna människorna får kortare arbetstid, att de kan göra något vettigt med sin fritid, och att pengarnas mångfald inte betyder allt här i världen.

Hur allt detta skall gå till är jag inte människa att reda ut just nu. Men jag hoppas vi tillsammans kan komma på något sätt att börja på. När vi nu insett att det bara finns olönsamhet i Sverige, kan vi fråga vad en eventuell fiende kan vilja av oss?

Jo, vår enorma vapenindustri, naturligtvis... Om vi kan göra också den olönsam så är vi ganska trygga, eller hur?

Fredsduvan som smycke

● I förra numret skrev vi om silversmeden Karin Ferner i Mora, som gör smycken inspirerade av vår symbol, jordklotet med fredsduvan. Tyvärr kom inte adressen med. Karins adress är:
Karin Ferner
Bryggargränd 9
Lisselby
792 00 Mora.

STRAIGHT AHEAD INTERNATIONAL

● En ny, internationell kvinnotidning har sett dagens ljus. Den heter Straight ahead international (som betyder Rakt fram internationellt) och är en litterär kvinnotidning. En av redaktörerna är Maj Fant i Stockholm. Målsättning för tidningen är att öka förståelsen mellan kvinnor i olika världsdelar genom att sprida information i frågor som rör kvinnor. "Om vi kvinnor skall inta vår plats i historien och göra våra röster hörda, måste vi ha ett bredare blickfält än våra familjer, samhällen, eller länder", skriver redaktören. Första numret innehåller dikter och noveller från Sydafrika, Europa (en novell av Margareta Ekström), Indien, Latinamerika, Afrika osv. De skildrar kvinnors vardag och upplevelser i sina olika kulturer. Dessutom finns ett fotouppslag. Tidningen är på engelska. Att prenumerera kostar 10 dollar för ett år. Pengar som skickas till Time capsule Inc. (S.A.I) GPO box 1185, New York, New York 10001.

” . . . men alla namngivna är män ”

Mitt i juliheftan reste SKV på studieresa till Paris.

f28h9110En tidig måndag morgon besökte vi Renaultfabriken i Flins, 50 km utanför Paris. Fabriken har 18 500 arbetare, varav 7 500 är invandrare och 1 100 är kvinnor. Mycket har ändrats sedan *Claire Etcherelli* skrev *Elise eller det riktiga livet* försäkrade guiden. Hur mycket fick man inget begrepp om. Han berättade ivrigt om bilarnas alla detaljer, mindre villigt om t. ex. franskundervisning för invandrare och arbetarskydd. Fackets (CGT) representanter, som vi också träffade, påpekar att ny teknik introduceras utan att man får tillräcklig utbildning. 1 000 olycksfall/år leder till någon form av handikapp. Men lönerna i detta statligt ägda företag ligger 15–20 % över lönerna på andra fabriker.

Under veckan besökte vi både kommunistpartiet och socialistpartiet. Nadja, propagandaansvarig på partcentralen, tog emot oss i PCF's byggnad vid Place du Colonel Fabien. Partiet kämpar för kvinnors rätt till arbete, jämställdhet i arbetslivet, kostnadsfri abort på alla sjukhus.

I förortskommunen Gennevilliers, kommuniststyrd sedan 1935, kunde vi se konkreta exempel på PCF's politik. 50 000 människor bor i kommunen. Av dessa är 75 % arbetare och lägre tjänstemän, 33 % invandrare. I kommunbudgeten prioriteras barn och ungdomar och åtgärder som skapar arbeten, även kulturen har stort utrymme. Vi fick se musikkonservatoriet, det fina biblioteket, en allaktivitetshall under byggnad bl. a. Och vem betalar? Jo, kommuninvånarna

bidrar med 7 % i skatt, företagen står för 83 % och resten tas ut i form av skatter på förmögenheter o. dyl.

Tillsammans med en grupp från Socialistisk Venstre i Norge vandrade vi en eftermiddag i Pariskommunens kvarter i Montmartre. Vi besökte kyrkogården Père Lachaise och lade rosor vid Mur des Fédérés, den mur där tillfångatagna kommunarder arkebuserades av regeringstrupperna. Kvinnorna spelade en stor roll i Pariskommunen. Det finns det litteratur om. På kyrkogårdene vilar många socialister och kommunister men alla namngivna är män.

Tiden kändes knapp men räckte ändå till förvånansvärt mycket. Och natten mellan den 13 och 14 juli – då dansade vi på gatorna!
Birgitta Jepsso

Vietnaminsamlingen

Vår insamling för medicinsk utrustning till kvinnokliniker i Vietnam går vidare. Postgiro nr är 51323-4. Hittills har 86.871,06 kommit in av de 100.000 vi skall samla in. Flera sets har redan kommit fram till Vietnam och har placerats ut på landsbygden i norra delen av landet. Det skriver Kvinnoförbundet i ett brev som vi fått i dagarna. De sänder sina varmaste hälsningar och tackar för vårt solidaritetsarbete.

Till Vietnaminsamlingen, som fortsätter år efter år, har kommit in:

Transport från den 20 april 1982 kr 593.693.73

Birgitta Jepsso, Hägersten	100:-	Anna Maria Hellwig, Stockholm	200:-
Kirsten Persson, Göteborg	50:-	B. Broman, Nässjö	60:-
Insamlat Mia Emsheimer	480:-	Monika Wikström, Boden	100:-
Rosa M Wiendl, Deje	50:-	Greta Almgren, Stockholm	50:-
Anna Pettersson, Avesta	10:-	A. B. Samuelsson, Härnösand	50:-
Kirsten Persson, Göteborg	50:-	Sonja Klein, Uppsala	50:-
Gunnel Rudin, Vingåker	300:-	Annika Gustavsson, Södertälje	200:-
Liljan Dahlberg, Piteå	100:-	Abel Wiik, Mora	50:-
Insamlat Mia Emsheimer	130:-	Anna Pettersson, Avesta	10:-
Karlshamns SKV-avdelning	500:-	Dagny Lindkvist, Fagervik	50:-
Anonym "Vi tänker på Er"	200:-	Johanna Essle, Göteborg	50:-
Anna Pettersson, Avesta	10:-	Alice Sandell, Göteborg	50:-
Hildegard Liedholm, Enskede	25:-	Gun Höjlund, V:a Frölunda	100:-
Maja Bolling, Sigtuna	100:-	Sonja Borg, Göteborg	100:-
"Till minne av Solveig Rönn"		Greta Segerström, Göteborg	282,46
Thomas Lindqvist, Stockholm	50:-	Kirsten Persson, Hisings-Backa	50:-
Ingeborg Lindberg, Stockholm	100:-	Marie-Louise Svensson, Stockholm	20:-
Hilda Wiberg, Johanneshov	50:-	S Kant, Johanneshov	100:-
Birgit och Hilding Andersson, J-hov	25:-	Carin Holmberg, Spånga	30:-
Linnea Elfström, Spånga	50:-	Helene Egnell, Bollnäs	50:-
Hilda Danielsson, Ludvika	20:-	Gunnel Rudin, Vingåker	150:-
Gunilla Ohman, Uppsala	50:-	Anna Pettersson, Avesta	10:-
Margot Boustedt, Gävle	50:-	Sonja o Ville Borg, Göteborg	100:-
Anna Wennbom, Johanneshov	25:-	Susanne Malmqvist	100:-
Margit Forslund, Göteborg	50:-	M Kinnmann, Stockholm	100:-
Ninni Rydsjö, Stockholm	50:-	"Till Siri Derkerts minne"	
K och I Engven, Borlänge	30:-	Britta Johansson, Halmstad	50:-
E Persson-Dahlén, Lycksele	50:-	Sammanlagt resultat 30/8-82	598.611:19
Else-Maj Fransson, Edsbro	50:-		

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Box 3120 103 62 Stockholm

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.



SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Arvika

Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby

Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs

Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Deje-Forshaga

Monica Ranung
Bokliden 20
667 00 Forshaga
Tel. 054/705 34

Finspång

Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Gotland

Gunilla Manneke
S:t Klemensgatan 3
621 00 Visby

Göteborgsdistriktet:

Zaida Hagman
Regnvädersg. 4
417 32 Göteborg

Huskvarna

Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel 036/13 74 55

Karlshamn

Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Asarum
Tel 0454/291 60

Karlstad

Inger Karlsson
Bergslagsgatan 4
652 22 Karlstad
Tel. 054/15 72 35

Katrineholm

Inger Andersson
Djulög. 35-37 C
641 30 Katrineholm

Linköping

Elisabet Persson
Skolgatan 9 A
582 34 Linköping

Ljungby

Elsmari Edström
Olofsg. 26 B
341 00 Ljungby

Luleå

Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel 0920/195 34

Lund

Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel 046/14 94 04

Malmberget

Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel 0970/218 26

Motala

Agneta Engren
Sundlingsv. 17
Borensberg

Piteå-Munksund

Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
tel. 0911/372 76

Sala

Ann Genell
Rosenbergsgatan 20
733 00 Sala
Tel. 0224/137 76

Skellefteå

Christina Nyström
Bölevägen 54
931 42 Skellefteå
Tel. 0910/758 09

Skövde

Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet

Britta Ring
Räggatan 8
116 59 Stockholm
Tel. 08/43 16 36

Stockholms södra

förorter:
Lilly Guilotte
Paternostervägen 36
121 49 Johanneshov
Tel 08/59 88 92

Stockholms innerstad och

norra förorter:
Eva Ekelöf
Valhallavägen 14
114 22 Stockholm
tel. 08/14 33 08

Bromma:

Inga Tell
Mirabellabacken 7
162 36 Vällingby

Spånga:

Kerstin Juneberg
Svinningegränd 14
163 61 Spånga
tel. 08/760 11 72

Södertälje

Sanna Töringe
Holfastvägen 9
151 36 Södertälje

Uppsala

Kristina Östberg
Våktargatan 30 A
754 22 Uppsala

Växjö

Ragnhild Möller
Frejders väg 3
352 55 Växjö
Tel. 0470/814 61

Örebro

Katarina Sandström
Sturegatan 10
702 14 Örebro

Jag tänkte på mitt ansvar som mor och som ledare, och då tyckte jag min roll i Mexiko verkade ganska svår, med tanke på allt den där fröken sagt åt mig. Jag hade satt mig mellan två stolar, som vi brukar säga. Men jag hade bestämt mig för att fullfölja det uppdrag mina kamrater hade givit mig.

Från La Paz for vi till Lima, sedan till Bogotå och till slut till Mexiko.

Under resan tänkte jag. . . tänkte att jag aldrig hade funderat på att resa i flygplan och ännu mindre till ett land så långt borta som Mexiko. Aldrig, för så fattiga var vi att vi ibland knappt hade något att äta och inte ens kunde resa i vårt eget land. Jag tänkte på hur jag alltid hade velat resa genom mitt fosterland från det ena hörnet till det andra. . . och nu var jag på väg så långt bort. Det gav mig en känsla som samtidigt var behaglig och smärtsam. Hur mycket önskade jag inte att andra kamrater fått detta tillfälle!

På flygplanet talade alla andra språk, de pratade, skrattade, drack och hade roligt. Jag kunde inte prata med någon. Det var som om jag inte hade varit där. När vi mellanlandade i Bogotå träffade jag en kvinna från Uruguay som också skulle till Mexiko för att vara med på Konferensen, och då fick jag någon att tala med.

Framme i Mexiko blev jag mycket imponerad av att där fanns en sådan massa ungdomar, som talade alla slags språk och som tog emot alla som kom. Och de frågade vilka som skulle till Internationella Kvinnoårets Konferens. Man gjorde allt lätt för oss i tullen. Sedan for jag till ett hotell man hade anvisat mig.

I Bolivia hade jag läst i tidningarna att det fanns två ställen där Internationella Kvinnoåret skulle firas: det ena var "la Conferencia" för de officiella representanterna för regeringarna i alla länderna. Det andra, "la Tribuna", var för representanterna för sammanslutningar, som inte hade med regeringen att göra.

Den bolivianska regeringen sände sina delegater till "la Conferencia". Och de gav sig av med pomp och ståt och sa att i Bolivia, till skillnad från alla andra ställen, hade kvinnan uppnått jämställdhet med mannen. Och de kom till "Conferencia" för att tala om det. Jag var den enda bolivianskan som inbjudits till "la Tribuna". Där träffade jag andra bolivianska kamrater, som hade utvandrat till Mexiko.

Då hade jag för mig att det fanns två grupper: en, på regeringsnivå, där överklassens damer ingick: och den andra, på icke-regeringsnivå, där det ingick folk som jag, med liknande problem, just såna, ödmjuka människor. Det var en illusion jag hade: "Kors!" tänkte jag, "jag kommer att få träffa lantarbeterskor och andra arbeterskor från hela världen. Alla kommer att vara som vi, förtryckta och förföljda människor."

Så stod det ju i tidningen, tänkte jag.

På hotellet blev jag god vän med en ecuadorianska och tillsammans med henne gick jag till Tribunens lokal. Men jag kunde bara gå på måndagen. Föredragen hade börjat redan på fredagen. Ecuadorianskan sa:

"Kom, kom med kamrat. Här är det kvinnans mest brännande problem behandlas. Det är alltså här vi måste göra vår röst hörd."

Det fanns inga sittplatser kvar. Då satte vi oss på trappstegen. Vi var mycket entusiastiska. Vi hade redan gått miste om en dag i Tribunen och ville ta igen så mycket som möjligt och sätta oss in i vad som hände: få se vad så många kvinnor tänker, vad de säger om det Internationella Kvinnoåret, vilka är de problem som bekymrar dem mest.

Det var min första erfarenhet av något sådant och jag inbillade mig att jag skulle få höra en massa saker, som skulle hjälpa, att ta mig fram här i livet, i vår kamp, i mitt arbete, ni förstår?

Nåja, i det ögonblicket kom det fram till mikrofonen en ordentligt blonderad gringa med en massa tingeltangel om halsen och händerna i fickorna. Hon sa till församlingen:

"Jag har bara bett att få låna mikrofonen för att tala om mina egna erfarenheter. Åt oss borde männen ge tusen och en medaljer, för att vi, de prostituerade, har mod att gå och lägga oss med så många karlar."

"Bravo!" ropade många. Och applåderade.

Ja, min kamrat och jag gick därifrån, för där satt hundratals prostituerade församlade för att reda ut sina problem. Och vi gick till en annan lokal. Där höll de lesbiska till. Och där lät det så här "att de var lyckliga och stolta över att älska en annan kvinna. . . att de skulle slåss för sina rättigheter. . ." I den stilen.

Det var inte precis det som intresserade mig. Och för mig var det något obegripligt att man kastade ut så mycket pengar för att diskutera såna saker på Tribunen. För jag hade lämnat min man hemma med sju barn och tvungen att arbeta i gruvan varje dag. Jag hade rest hemifrån för att berätta om mitt fosterland, hur det lider, att man i Bolivia inte uppfyller Förenta Nationernas bud i Deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Jag ville berätta om detta och lyssna till vad man hade att berätta från andra länder som exploaterats, och höra på andra grupper, som redan befriat sig. Och så stöter man på den här sortens problem. . . Jag kände mig en aning vilsen.

I andra salar reste sig somliga upp och sa: bödeln är mannen. . . det är mannen som ställer till krig, det är mannen som tillverkar atomvapen, mannen som slår kvinnan. . . och vad är det då man ska göra för att skaffa jämställdhet åt kvinnan? Först måste man förklara mannen krig. Om karln har tio älskarinnor, ja då ska hustrun ha tio älskare också. Om karln gör av med alla sina pengar genom att slå runt på krogen, då ska hustrun göra likadant. Och när vi nått denna nivå, då ska man och kvinna ta varandra under armen och sätta

igång med att kämpa för sitt lands frigörelse, för att förbättra villkoren i sitt land.

Detta var mentaliteten och det största bekymret hos flera grupper, och mig gav det en ordentlig chock. Vi talade mycket olika språk, eller hur? Och det gjorde arbetet i Tribunen rätt svårt. För övrigt kontrollerades mikrofonerna bra mycket.

Då slog vi oss samman, en grupp latinamerikanska kvinnor, och vände upp och ned på allt det där. Och vi kungjorde våra gemensamma problem, vad vårt framåtsträvande bestod i, hur flertalet kvinnor lever. Vi sa också att, för vår del, bestod inte det främsta och viktigaste arbetet i att slåss mot våra män, utan att tillsammans med dem ändra på det system vi levde under till ett annat, där såväl män som kvinnor har rätten till ett liv, ett arbete, rätten att organisera sig.

Till en början märkte man inte så mycket av övervakningen som förekom i Tribunen. Men alltefter som det kom fram hur man röstade, vilka förslag man gjorde, så förändrades det hela. De kvinnor, till exempel, som försvarade prostitutionen, födelsekontrollen och alla sådana saker, ville framhålla dessa ting som problem av allra största betydelse att diskuteras på Tribunen. För oss var detta verkliga problem, men inte problem av grundläggande betydelse.

När de till exempel talade om födelsekontrollen, sa de att vi inte kunde ha så många barn och leva i så stor fattigdom, för vi hade ju inte ens mat att ge dem. Och de ville i födelsekontrollen se något som skulle lösa alla problem med svält och undernäring.

Men som de framställde födelsekontrollen, kan den i verkligheten inte utövas i mitt land. Vi är redan så få bolivianer, och skulle födelseantalet minska, skulle Bolivia bli avfolkat. Och då skulle vårt lands rikedomar bli kvar som en gåva åt dem, som vill styra oss helt och hållet, eller hur? Inte heller förklarar det varför vi lever i elände på detta sätt. Allt skulle kunna vara annorlunda, för Bolivia är ett mycket gynnadt land vad gäller naturrikedomar. Men också vår regering företrar att se saken på detta sätt för att bortförklara det bolivianska folkets levnadsstandard och arbetarnas uselt låga löner. Och då tar de sin tillflykt till den otyglade födelsekontrollen.

På det ena och det andra sättet har man försökt rikta in Tribunens uppmärksamhet på olika problem, som inte var av grundläggande betydelse. Därför måste vi låta folk få veta, vad som är allra viktigast för oss, vad gäller allt detta. Personligen lade jag mig i flera gånger. Det blev korta inlägg, för vi fick använda mikrofonen bara två minuter i taget.

Filmen "La Doble Jornada" (Dubbelt Dagsverke), gjord av den brasilianska som inbjudit mig till Tribunen, tjänade också till att ge folk en inblick i att de inte hade den minsta aning om vad livet är för en bondkvinna eller arbeterska i Latinamerika. I "La Doble Jornada" visas kvinnans villkor, särskilt vad gäller ar-

betet. . . Där får man se hur kvinnan lever i USA, i Mexiko, i Argentina. Så det blir stora kontraster. Men ännu klarare framstod de, när man skildrade Bolivia, för där hade filmaren intervjuat en arbeterska från las Lamas som väntade barn. I intervjun frågar hon: "Varför vilar ni er inte så mycket som ni ska, ni som snart ska föda barn?" Arbeterskan säger att det kan hon inte, för hon måste tjäna till mat åt sina barn och åt sin man också, för han är rentista (Rentista – pension p.g.a. invaliditet eller sjukdom.) och hans pension är mycket liten. "Och avgångsvederlaget?" frågar brasilianskan. Då förklarar gruvarbetarhustrun att hennes man var alldeles förstörd, när han lämnade gruvan, och att alla dessa pengar gått åt till att försöka bota honom. Och därför måste hon arbeta, hennes barn också, för att klara livet för mannen också.

Ja, det var nog ganska starkt och dramatiskt, eller hur? Och kamraterna i Tribunen blev på det klara med att jag inte hade ljugit, när jag berättade om vår situation i gruvan.

När föreställningen var slut, och eftersom jag också hade varit med i filmen, lät de mig tala. Då sa jag att det här förhållandet berodde på att ingen regering hade bekymrat sig om att skapa arbetstillfällen för de fattiga kvinnorna. Att det enda arbete man tycker passar kvinnan är det husliga, och det till på köpet gratis. För jag, till exempel, får 14 pesos i månaden, det vill säga 2/3 dollar, som tillkommer mig av det familjeunderstöd som läggs till min mans lön. Vad betyder 14 bolivianska pesos? För dem kan jag köpa mig två muggar mjölk eller en halv påse te. . .

"Därför" sa jag, "måste ni förstå att vi inte ser någon lösning på våra problem, innan det blir någon ändring på det kapitalistiska system vi lever under."

Många av dessa kvinnor sa att de först nu börjat förstå mig. Flera av dem grät.

Den dag när kvinnorna talade mot imperialismen, talade jag också. Och jag lät förstå hur vi lever helt beroende av utlänningar i allt, hur de tvingar oss till vad de vill, så väl ekonomiskt som också ur kulturell synpunkt.

På Tribunen lärde jag mig mycket. Och framför allt lärde jag mig att mer uppskatta mitt folks klokhet. Varenda en som grep mikrofonen där sa: "Jag är licentiat, jag representerar den och den organisationen. . ." Och bla-bla-bla, så kom hon med sitt inlägg. "Jag är lärarinna". "Jag är advokat". "Jag är journalist", sa någon annan. Och bla-bla-bla, så kom de med sina åsikter.

Då tänkte jag: "Här har vi licentiat, advokater, lärare och journalister som ska tala. Och jag. . . hur ska jag ställa mig? Jag hade en del komplex, kände mig feg. Och dessutom var det svårt för mig att tala. När jag första gången stod vid mikrofonen framför så många fina titlar, kände jag mig som en liten grå rätta, men presenterade mig och sa: "Ja, jag är hustru till en

gruvarbetare från Bolivia". Men rädd fortfarande, ni förstår?

Och jag tog mod till mig att belysa de problem, som diskuterades där. För det var min plikt. Och jag försökte framhäva dessa problem för att hela världen skulle lyssna till oss.

Detta ledde till en diskussion mellan mig och Betty Friedman, som är en stor feministisk förkämpe i USA. Hon och hennes grupp hade föreslagit några förbättringar rörande planen för "Världsaktionen." Men det var framförallt feministiska förslag och vi var inte överens på den punkten, för det uteslöt vissa problem som är av grundläggande betydelse för oss latinamerikanska kvinnor.

Friedman uppmanade oss att följa i hennes spår. Hon yrkade på att vi skulle överge vår "krigiska aktivitet", hon sa att vi var "manipulerade av männen", att vi "bara tänkte på politik" och att vi fullständigt struntade i de feministiska angelägenheterna," som till exempel den bolivianska delegationen", sa hon.

Då bad jag om ordet. Men de lät mig inte tala. Men, tja jag reste mig upp och sa: "Ni får ursäkta att jag förvandlar den här Tribunen till ett marknadstorg. Men jag omnämndes och måste få försvara mig. Tänk på att jag har bjudits hit till Tribunen för att tala om kvinnans rättigheter, och i den inbjudan jag fick fanns också ett dokument från Förenta Nationerna, deras Magna Carta, där man erkänner kvinnans rätt att ta del i politiken, att organisera sig. Och Bolivia har under-tecknat detta brev, men i verkligheten tillämpas det bara i borgarklassen."

Och på det sättet fortsatte jag att lägga ut texten. Och en kvinna, som var ledare för en mexikansk delegation, kom fram till mig. Hon försökte på sitt sätt inpränta i mig Tribunens slagord detta Internationella Kvinnoår, vilket var "Jämlikhet, Utveckling och Fred." Och hon sa till mig: "Vi talar om oss själva, fru. . . Vi är kvinnor. Hör på, fru, glöm bort ert folks lidanden. Glöm för en stund bort massakrerna. Vi har redan talat tillräckligt om det. Vi har redan hört tillräckligt om det. Vi har redan hört tillräckligt om det. Låt oss tala om oss. . . om er och mig. . . om kvinnan, alltså."

Då sa jag till henne:

"Utmärkt, vi ska tala om oss två. Men, om ni tillåter, så vill jag börja. Min fru, jag har känt er i en vecka. Varje morgon dyker ni upp i en ny klänning. Men det gör inte jag. Varje dag kommer ni hit sminkad och kammad som den som har tid att sitta i en elegant damfrisering och kasta ut ordentligt med pengar på sånt. Det har inte jag. Jag har sett att ni varje eftermiddag har en chaufför i sin bil som väntar på er vid porten till den här lokalen för att köra er hem. Det har inte jag. Och för att komma hit så som ni gör det, är jag säker på att ni bor i ett rätt elegant hem, i en rätt fin

stadsdel också, eller hur? Men nu är det så, att vi gruvarbetarhustrur bara har ett litet kyffe som vi har till läns, och när vår man dör eller blir sjuk eller avskedas från företaget, har vi nittio dagar på oss att lämna detta kyffe och sedan står vi på gatan.

Säg mig nu, damen: Finns det något i er situation som liknar min? Finns det något i min belägenhet som påminner om er? I så fall, om vilket slags likhet ska vi tala? Om ni och jag inte liknar varandra, om vi är helt olika, vad talar vi då om? I denna stund kan vi inte vara varandra lika, inte ens om kvinnor, håller ni inte med om det?"

Men då kom en annan mexikanska fram och sa till mig: "Hör på ni: vad vill ni egentligen? Den här kvinnan är ledare för en mexikansk delegation och har förtursrätt. Förresten har vi här varit mycket tillmötesgående mot er, vi har lyssnat till er på radion, i televisionen, i pressen, här på Tribunen. Nu är jag trött på att applådera er."

Jag blev sannerligen ursinnig över att höra henne säga detta, för jag fick för mig att de problem jag ville framhålla då bara tjänade till att göra mig till något slags teaterfigur, som skulle applåderas. . . Jag kände det som om de behandlade mig som en pajas.

"Hör här, damen", sa jag, "och vem har bett er applådera? Om man kunde lösa problem med sådant, nog har jag händer att applådera med, och inte skulle jag heller komma från Bolivia till Mexiko och lämnat mina barn hemma för att babbla om våra problem här. Spara era applåder till er själv, för jag har fått höra de vackraste applåder i mitt liv, och de har kommit från gruvarbetarnas valkiga händer."

Och det kom till en häftig ordväxling.

Till slut sa de åt mig:

"När ni nu tror er om så mycket, stig då upp i talarstolen." Jag steg upp och talade. Jag lät dem förstå att de inte lever i den värld, som är vår. Jag lät dem förstå att i Bolivia respekterar man inte de Mänskliga Rättigheterna och att där tillämpas den så kallade "trattlagen": vid för somliga, trång för andra. Att dessa damer som samlas för att spela canasta och applådera regeringen, har all garanti däriifrån, all uppbackning. Men att kvinnor som vi, vanliga husmödrar, som organiserar oss för att höja vårt folk ur dyn, oss spöar man upp, oss förföljer man. Allt detta kände de inte till. De kunde inte se mitt folks lidande. . . de kunde inte se hur våra män spydde upp lungorna bit för bit i polär av blod. . . De kunde inte se hur undernärda våra barn är. Och naturligtvis visste de inte vad det för oss, kvinnor betyder att stiga upp klockan 4 på morgonen och gå och lägga sig 11 eller 12 på natten, bara för att hålla ordning på hushållet, beroende på avsaknaden av allt som skulle kunna underlätta vårt arbete.

"Ni", sa jag, "vad kan ni veta om detta? Och så är er lösning på det hela att man ska slåss mot mannen. Ja, jo, det låter fint. Men inte för oss, däri ligger inte den verkliga lösningen."

När jag fått ur mig allt detta, inspirerad allra mest av den ilska jag kände, klev jag ner. Och många kvinnor följde efter mig. . . Och utanför salen stod många som såg lyckliga ut och sa att jag borde upp i talarstolen igen och att jag borde representera de latinamerikanska kvinnorna på Tribunen.

Jag skämdes över att jag inte tillräckligt lyckats framhålla mitt folks klokhet. För ni förstår: jag som aldrig gått på något universitet eller i något läroverk heller, jag som inte var någon lärarinna, licentiat, advokat eller professor. . . vad hade jag på Tribunen att göra? Det jag hade talat om var bara sådant som jag fått höra från mitt folk alltsedan vaggan, skulle man kunna säga, fått höra av mina föräldrar, mina kamrater, våra ledare. Och nog tyckte jag att folkets erfarenhet var den bästa skolan. Det jag lärt mig av mitt folks erfarenheter har varit den bästa uppfostran. Och jag grät när jag tänkte: "Så storslaget mitt folk är!"

Vi latinamerikanska kvinnor satte upp en skrivelse som sa vad vi ansåg om kvinnans roll i u-länderna och om allt vi tyckte var viktigt att framhålla med tanke på det. Och pressen publicerade detta.

En annan sak som var till rätt stor nytta för mig i Tribunen var att träffa kamrater från andra länder, särskilt bolivianskor, argentinskor, kvinnor från Uruguay och Chile, som hade varit i liknande situationer som jag, vad gällde arresteringar, fängelser och andra sådana problem. Jag lärde mig mycket av dem.

Jag tror att jag klarade av det uppdrag jag fick av kamraterna i Siglo XX. I Tribunen umgicks vi med många andra kvinnor från världens alla hörn och vi lyckades nog åstadkomma att hela den värld, som var representerad där, fick upp ögonen för hur det är i vårt land.

Det har också varit en enastående erfarenhet att vara tillsammans med många, så många kvinnor och ha fått erfara hur många det är som är engagerade i kampen att befria sina förtryckta länder.

Jag tror också att det var betydelsefullt för mig att ännu en gång kunna konstatera – och vid det här tillfället samman med mer än 5 000 kvinnor från alla länder – att borgarklassens intressen faktiskt inte är våra intressen.



Foto: Stina Mossberg

Lantarbetarkvinnornas första kongress i Bolivia 1980. Domitilia i mitten.

På den ockuperade Västbanken:

Stenar och lök mot tårgasgranater

□ "Israel no – PLO! Israel no – PLO! Israel no – PLO!" Drygt hundra palestinska kvinnor står tätt intill varann på torget framför moskén och ropar med gälla röster. Deras rop blir allt högre medan de israeliska soldaterna närmar sig med vapen i hand. Kvinnorna börjar kasta stenar mot soldaterna, som svarar med tårgasgranater.

Det var på morgonen den 24 mars som kvinnorna samlades i moskén i staden El Bireh norr om Jerusalem. Sex dagar tidigare hade den israeliska ockupationsmakten avsatt stadens borgmästare. Sedan dess hade kvinnorna demonstrerat varje dag, och palestinier över hela den ockuperade Västbanken hade gått i generalstrejk.

*

Vi kom in i staden via småvägar, för huvudvägen från Jerusalem var spärrad av israelisk militär. I varje gathörn stod smågrupper av soldater med automatvapen, på gatorna körde jeepar fram och tillbaka. Militären försökte tvinga affärsinnehavarna att öppna sina butiker, men utan framgång: så fort soldaterna vände ryggen till stängde de igen.

När vi kom till moskén satt kvinnorna där, på golvet, och planlade dagens demonstration. De berättade för mig och

min palestinafödda väninna varför de skulle demonstrera:

– Israelerna har avsatt vår borgmästare och upplöst kommunfullmäktige som folket här har valt. De vill splittra oss för att krossa vårt motstånd, driva bort oss och ta vårt land. Men vi tänker inte finna oss i det!

Jag frågade om de verkligen vågade demonstrera när det fanns så många soldater på plats, och då svarade de:

– Vi är inte rädda. Vi är ju kvinnor, oss kan de inte komma åt. Männen och barnen löper större risker att bli skjutna eller arresterade.

Innan kvinnorna lämnade moskéns svala dunkel för att gå ut och demonstrera delade de ut lök till var och en – de påstod att man kan lindra effekten av tårgas genom att lukta på krossad lök.

*

Kvinnorna ställde sig tätt tillsammans. Det var både unga och gamla, västerländskt kläd-

da skolflickor och traditionellt klädda gummor med tofflor och sjal över håret. Längst fram stod en kvinna kring 70, i röd broderad klänning och orange huvudduk, och med blå tatueringar i ansiktet.

"Vi står bakom vår borgmästare! Kommunhuset är vårt! Israel no – PLO! Revolution till seger!" ropade kvinnorna med sina lungors fulla kraft. De stod hela tiden stilla, och bara ropade, allt högre.

Efter några minuter körde israeliska arméjeepar fram på huvudgatan, och soldater närmade sig från alla håll. Kvinnorna började kasta sten mot dem, och jublade när en officer med walkie-talkie tvingades söka skydd bakom ett av fordonen. Medan soldaterna samlades utom räckhåll för stenregnet började kvinnorna bygga en barrikad av skräptunnor, stenar, bildäck och annan bråte tvärsöver gatan upp mot moskén.





Gaza 1980

Foto: Lena Lönnqvist

Inga män eller pojkar deltog, de stod stilla utmed husväggarna och tittade på.

Svart rök bolmade upp från däckerna som kvinnorna hade tänt eld på. Medan soldaterna delades in i smågrupper som skulle ringa in demonstrationen skrek kvinnorna alltmer ursinnigt: "Filistina arabiya! Palestina är arabiskt!"

När tre tårgasgranater exploderade framför kvinnoklungan upplöstes den snabbt. Den blåvita stickande röken bredde ut sig över den öppna platsen som nyss var full av människor. De flesta kvinnor räddade sig in i moskén. Ett par unga flickor greps av soldaterna och fördes bort.

Samma kväll rapporterade de israeliska TV-nyheterna i sina sändningar på arabiska om "oroligheter" på en rad platser i de ockuperade områdena. Om demonstrationen i El Bireh sades det: "En grupp terrorister hotade gå till attack mot stadens butiksägare för att de inte höll sina butiker stängda. Armén tvingades ta till tårgas för att skydda butiksägarna och lokalbefolkningen."

*

"Oroligheterna", protesterna mot att israelerna avsatte sammanlagt tre palestinska borgmästare, spred sig och ökade i omfattning. Generalstrejken

förlängdes trots hot om tvångsåtgärder, och skolbarn och kvinnor fortsatte demonstrera, kasta sten och hissa den förbjudna palestinska flaggan.

Ockupationsmakten mötte protesterna med massiva militära insatser mot strejkande och demonstrerande civilbefolkning. Minst tolv palestinier dödades under två veckor – tio av dem var under 20 år gamla, två under 15.

En av dem var 17-åriga Mohammed Dieb Hamed, som blev ihjälskjuten av israeliska soldater i sin hemby *Deir Ammar* måndagen den 22 mars. Jag besökte hans familj för att ta reda på vad som hade hänt...

Deir Ammar

är en gammal palestinsk bondby på en bergssluttning några mil väster om Ramallah. Där bor ett par tusen människor som lever på jordbruk, lite boskap och på vad några hundra av byns yngre män tjänar som underbetalda byggnadsarbetare inne i Israel, fyra mil från byn.

Man kommer inte till Deir Ammar om man inte hade tänkt det, för det ligger vid sidan av allfarvägarna. Den smala vägen slingrar längs bergssidorna. Någon mil före Deir Ammar passerar vi en nybyggd avtagsväg upp till en judisk bosättning, Halmich, på toppen av ett berg: små platta hus, stålstaket och höga master för radiokommunikation. Nere vid vägen ligger ett gammalt fängelse som byggts om till skola för bosättningens barn. De spelar fotboll innanför tagträden.

Vägen vi åker på blir allt smalare, till slut bara en tvåmeters asfaltremsa. Strax efter den arabiska byn Beitillo kommer avtagsvägen upp till Deir Ammar. Den är knölig av stenar, mer lämpad för åsnor än för bilar. Bakom bergets topp tar den slut, i byn Jammala. Den andra vägen fortsätter förbi en judisk bosättning på toppen av nästa berg.

Vad hade armén för ärende hit? Byn syns inte från vägen.

Alla i byn stannar upp i sina sysslor när vi kommer, och tittar misstänksamt på oss. Alla barn har stenar i händerna. Mina palestinska följeslagare förklarar mitt ärende. Först är det väldigt tyst. Inga frågor, inga leenden. Vi berättar att vi redan pratat med de två 18-åriga pojkarna på sjukhuset i Ramallah, som blev skjutna i höften respektive axeln strax innan Hamed sköts ihjäl.

Efter en kort överläggning med männen, som sitter på små stolar utanför byns café, skickas en tonårsgrabb med oss för att visa vägen till Hameds familj. Han öppnar porten till den muromgärdade gården på framsidan av deras hus.

Därinne sitter en handfull kvinnor och några barn. De är alla barfota och kvinnornas slitna broderade klänningar är sönderrivna över bröstet. Det är ett av kvinnornas sätt att uttrycka sorg. Ett par av de äldre kvinnorna har tunga kedjor av mynt hängande i huvudklädet runt ansiktet.

Upe på taket, där det fläktar lite, sitter några män och samtalar och dricker te. Alla tystnar när vi kommer in på gården. Efter några minu-

ter kommer en reslig äldre man med käpp, sliten fotsid klädnad och vit koffiya in genom porten bakom oss, dithämtad av en av smågrabarna. Han är en av byns ledare, utsedd till dess talesman när det gäller kontakter med världen utanför byn.

Han accepterar vår begäran att få tala direkt med Hameds föräldrar, trots att det borde ske genom honom. Efter att ha växlat några ord med de andra männen, som kommit ner från taket, avlägsnar han sig.

Hameds far är sliten och förtidsåldrad. Han har nyligen genomgått en magoperation och är så tunn att han ser ut att kunna blåsa bort. Han klarar inget annat än lätt arbete. Hameds mor, med ett ansikte som är förstenat av sorg, är också klen. Därför hade familjen bara två barn, förklarar man. Nu har de bara en kvar, en 14-årig pojke, som bara hunnit till tredje klass i skolan, p g a sjukdom och strejker. Familjen är bland de fattigaste i byn, och Hamed var den som bar huvudansvaret för dess försörjning.

Under några timmar berättar i tur och ordning föräldrarna, brodern, grannar, släktingar och andra ögonvittnen, om händelserna som ledde till Hameds död. Jag jämför uppgifter, ställer frågor, ber mina sagesmän bara berätta det de själva sett, pressar dem för att sälla fram fakta, som ser ut ungefär så här i sammandrag:

Klockan åtta på morgonen söndagen den 21 mars började byns ungdomar demonstrera mot att El Birehs borgmästare hade avsatts och att en 17-årig pojke hade skjutits ihjäl. De hade byggt en barrikad av stenar över vägen. Plötsligt körde en bil med två judiska nybyggare upp mot byn och viftade med pistoler för att få ungdomarna att plocka bort stenarna. Någon kastade en sten som krossade bilens vindruta, och då hoppade de två israelerna in i sin bil och körde tillbaka mot Ramallah. En stund senare kom de tillbaka i sällskap med en militärbil. Vid tvåtiden skingrade soldaterna ungdomarna med tårgas, och åkte sedan därifrån.

På måndagen återvände åtta soldater till byn, och hämtade fem män på caféet som de tvingade att plocka bort stenarna på vägen. Soldaterna drog sig sedan tillbaka till sin bil nedanför moskén. Några ungdomar byggde nya barrikader över vägen, medan andra hissade den palestinska flaggan på moskén och började ropa "Leve Palestina!" Soldaterna tog via biltelefonen kontakt med militärledningen i Ramallah (enligt flera ögonvittnens tolkning) och fick order att sätta stopp för demonstrationen.



Foto: Lotta Schüllerqvist

Halimi, Hameds mor. Det var svårt att övertyga henne om att inte göra V-tecknet inför kameran.

Först sköt de tårgasgranater mot ungdomarna som stod ovanför moskén, men vinden drev gasen åt fel håll. Ungdomarna började dra sig undan, och en grupp sprang upp genom byn och stannade först högst uppe på slutningen ovanför byn, mer än 300 m från soldaterna. Fyra av soldaterna gick uppåt byn, och sköt plötsligt rätt in bland ungdomarna. Först träffades två 18-åriga pojkar som stod bredvid varann, framför en metall dörr strax bredvid moskén. Bara några minuter senare träffades Hamed, som stod på slutningen ovanför byn, mycket längre bort och i en helt annan riktning från soldaterna

sett. Kulan tog mitt i bröstet, och han dog nästan omedelbart.

Ali, Hameds bror, berättar att när han hörde att soldaterna började skjuta sprang han tillsammans med flera andra yngre pojkar till en annan by för att gömma sig. De vände hemåt när skjutandet hade upphört, och mötte då en hop förtvivlade kamrater som berättade att Hamed hade blivit ihjälskjuten av soldaterna.

– Jag blev ifrån mig och började slå på mitt huvud när jag hörde det. Det kändes som om någonting kom in i mitt huvud och trängde ända ner i lungorna – jag kunde inte andas och benen ville inte bära mig. Fyra gånger fick en läkare komma och titta till mig. Nu mår jag bättre, men har fortfarande ont i huvudet. Det känns som om min hjärna hade kluvits mitt itu, och inte kan bli hel igen.

Ali har svårt att koncentrera sig och minnas när han ska berätta, han börjar om flera gånger och kommer med nya uppgifter som han först inte kom ihåg. Han är orolig för hur det ska gå för familjen, för han har ju flera år kvar i skolan, men är samtidigt den som bör försörja familjen nu när hans bror har dött.

Hameds mor, Halimi, verkar frånvarande när hon berättar: – Jag var uppe vid bakugnen och gräddade bröd tillsammans med några andra kvinnor när de började skjuta. Jag såg inte vad som pågick, men jag hörde skotten. Vi hörde kvinnor längre bort som ropade att någon hade blivit skjuten, och efter en stund kom en kvinna springande och skrek att min son var död. Jag svimmade när jag hörde det. När jag vaknade igen tog jag med mig brödet och gick hem, och gick sedan för att se min son. Men då hade de redan tagit honom i en bil till sjukhuset i Ramallah. Jag fick inte se honom förrän strax innan han skulle begravas.

Hon plockar hela tiden med sin kjol och tittar på ingenting. Hennes ansikte är som en mask, hennes tårar tycks vara slut. Hon pratar lågt och entonigt, som om det hon berättar inte angick henne. Men när jag säger att det måste vara svårt att förlora en son, får hennes röst en ny ton, lite upprörd:

– Han dog för vårt lands jord. Han är inte den förste och inte den siste. Vi tackar gud för det.

– Men det är väl också en förlust för familjen?

– Vi tröstar oss med att han dog för sitt land, säger fadern.

När jag en tredje gång frågar om de inte ser det som en smärtsam förlust för egen del, säger modern långsamt:

– Naturligtvis känns det svårt för oss som är hans föräldrar. Vår enda tröst är att han dog i den kamp som vi alla deltar i. Vi kan inte sätta oss ner och sörja utan måste gå vidare och kämpa för vår rätt.

Hameds far berättar hur begravningen gick till.

– Jag sökte förgäves få fatt i en bil för att komma till sjukhuset i Ramallah där Hamed låg, dödligt skadad hade jag fått höra. Till slut fick jag be soldaterna om hjälp, och de skjutsade mig till sjukhuset. Där fick jag höra att Hamed hade dött och att någon redan hade fört bort kroppen. Jag sökte i timmar utan att hitta honom, tills jag fick veta att han fanns i en bil som lämnat sjukhuset just som vi kom dit. När vi hittade bilen i en grannby, så ville soldaterna först att jag skulle ta hem kroppen. Men det var mitt i natten och jag ville inte komma hem med honom på det viset.

Han fick tillåtelse att placera Hameds kropp i den gamla moskén högst upp i byn, och soldater ställdes på vakt utanför. För att hindra att begravningen förvandlades till en politisk manifestation krävde militären att Hamed skulle begravas före klockan fem nästa morgon, och bara föräldrarna och de två syskonen skulle få vara med. När Hameds far protesterade mot den orimliga tidpunkten hotade militären att ta kroppen till obduktion, vilket strider mot muslimska seder. De gav en timmes extra frist, till klockan sex på morgonen.

Ryktet går snabbt i en by som Deir Ammar, och trots att det rådde utgångsförbud förmådde soldaterna inte hindra att byborna efter den enskilda, bevakade begravningen, genomförde en väldig sorgedemonstration, som liknade ett begravningsståg runt hela byn, med hundratals gråtande kvinnor och barn. □

Hur ska vi få världen att förstå?



Foto: Lena Lönnqvist

□ Många palestinier, både kristna och muslimer, berättar hur israelerna försöker skända deras religion och kultur: människor som dödas av militären tas upp ur sina gravar för att "obduceras", begravningar förhindras genom att militärmyndigheterna vägrar lämna kroppen till de anhöriga, utgångsförbud stoppar olika religiösa sammankomster, kulturaktiviteter förbjuds.

Ett exempel berättar Sameeha Salameh Khalil, en välkänd palestinska i Ramallah, som i mitten av 60-talet startade ett centrum för "bevarande av den palestinska kulturen" i Ramallah. Den aktiviteten gör Um Khalil, som hon kallas, till en säkerhetsrisk i ockupationsmaktens ögon: hon har reseförbud sedan två år, och får inte lämna Ramallah.

– Min man dog för en månad sedan, och det var både hans och släktens uttryckliga önskan att han skulle begravas i sin hemstad Tulkarem några mil norrut. Men militärmyndigheten ville inte låta mig resa dit, om jag inte först gick och skakade hand med militärguvernörens efterträdare den "civile administratören" Menahem Milson. Det vore att erkänna ockupationsmakten så vi fick begrava honom här istället.

– Inte heller tillät man mig att hålla tre dagars mottagning

för sörjande, som vi brukar, om jag inte gick till den civila administrationens kontor och sökte tillstånd där. De vet att jag aldrig tänker ändra uppfattning! Jag är emot deras "autonomi", kan bara acceptera en oberoende palestinsk stat under PLO:s ledning.

Um Khalil är en mörk kvinna i 50-årsåldern, skarp och full av kraft. I hennes vardagsrum, där vi sitter och dricker bittert kaffe ur halvfulla koppar som seden är i ett sörjande hus, hänger den förbjudna palestinska flaggan i många olika varianter.

Ett handlingsförslamat folk

Um Khalil berättar om den verksamhet hon startade för snart 20 år sedan:

– Under de första åren i landsflykt efter -48 plågades jag mycket av att se hur mitt

folk tappade hoppet och passiverades. Vi trodde ju alla till en början att vi skulle få återvända hem efter några veckor, eller månader. . . eller år. Lång tid gick innan vi fattade att ingen tänkte hjälpa oss att få tillbaka vårt land.

– Flyktinglivet fortsatte, kvinnorna sålde sina smycken och stod i hopplösa köer för att få knappa matransoner av UNRWA, FN:s hjälporgan för palestinaflyktingar. Hur skulle man kunna bryta hopplösheten, frågade jag mig?

– Så småningom stod det klart att beroendet av andras hjälp gjorde mitt folk handlingsförlamat, utan självkänsla. Så jag tänkte försöka få framförallt kvinnorna att göra något som de kunde leva av. Tillsammans med fyra andra kvinnor startade vi 1965 en sömnadsverkstad för åtta kvinnor, som sedan skulle kunna fortsätta arbeta hemma och kanske tjäna

• Västbanken på Jordanflodens västra sida ockuperades av Israel under sexdagarskriget 1967. Där lever 750 000 palestinier, både som flyktingar i stora läger och i ursprungliga arabiska byar och städer, som Nablus, Ramallah, El Bireh, Bethlehem och Hebron. Sedan ockupationen inleddes har 87 israeliska bosättningar (nybyggarkolonier) byggts, och där bor drygt 20 000 judar. Bosättningarna, som befolkas med kraftigt beväpnade civila, har till stor del finansierats av USA. De är placerade i ett strategiskt mönster på höjderna och behärskar därmed omgivningarna militärt.

Israels försvarsminister Ariel Sharon har varit en av de främsta pådrivarna bakom bosätt-

ningspolitiken, som strider mot internationell rätt: marken tas helt sonika från sina arabiska ägare, inhägnas med ståltråd och används för ockupationsmaktens syften.

• För att avväpna palestinernas kamp mot ockupationen försökte Israel för några år sedan ersätta militärstyret på Västbanken med en mera civil regim, man utlyste borgmästarval bland palestinerna och hoppades få fram medgörliga folkrepresentanter. Men de borgmästare som valdes visade sig föga samarbetsvilliga: de vägrade vara med och bygga upp den "civila administration" som ockupationsmakten ville införa. I våras avskedade man därför några av de mest militanta borgmä-

tarna, vilket utlöste en storm av protester både på Västbanken och i Gaza.

Tanken var dels att krossa det nationella palestinska råd som borgmästarna byggt upp, och dels att ersätta folkets män med palestinska quislingar i de sk "village leagues" som ockupationsmakten med stor möda försökte uppbåda. Men dessa village league-representanter har isolerats helt av palestinerna. Många palestinier på Västbanken fruktar att Israel planerar att annektera Västbanken helt. Främsta hindret är att den palestinska befolkningen är för talrik och kan rubba maktbalansen – därför fruktar man vad Israel tänker ta till för medel för att tvinga palestinerna från Västbanken.

en slant på att sy åt familjen och andra.

Idag är det över 260 kvinnor som kommer till centret varje dag, för att sy, väva, brodera, lära sig kontorsarbete eller hushållsekonomi. Centret både utbildar kvinnor, och ger dem arbete: textilarbetena säljs, service likaså: det finns skrivbyrå, skönhetsalong, frisör m m som finansierar utbildningen.

Dessutom innehåller centret en lekskola för 150 barn och ett daghem för 52 barn mellan ett och sex år. Genom ett faddersystem med sponsorer både i arabvärlden, Europa och USA försörjer centret 222 barn som mist sin far eller har honom i fängelse. Man delar också ut stipendier till över 200 studenter vid olika universitet.

Bidrag stoppas

Vi har just byggt färdigt ett nytt hus med plats för 72 barn som har mist sina föräldrar.

Där ska de få bo tills de blir 18 år. De minsta ska bo i egna rum med var sin vårdare – det ska fungera som ett riktigt hem. Men nu är pengarna slut, så vi kan inte inreda huset.

Um Khalil berättar att de israeliska myndigheterna har stoppat flera av centrets finansieringsvägar: bidrag från andra länder, basarer och fester, och hennes egna "tiggaresor" inom och utom landet.

– De använder alla medel för att försöka knäcka oss, få oss att ge upp och lämna landet. Och när jag ser på barnen som ska ta över efter oss blir jag rädd för framtiden!

– De är så fulla av hat. Några exempel: under FN:s internationella barnår lät vi förskolebarnen göra teckningar med vilka motiv de ville. Du skulle ha gråtit om du hade sett vad dessa 4–9-åringar ritade: soldater som jagade barn, slog dem och släpade dem i håret, vapen,

stenblockader och brinnande bildäck, och barn som bar vapen.

– När jag frågade dem vad de skulle önska i födelsedagspresent svarade 92 procent av dem "en pistol"! Ingen enda önskade en docka eller en boll. De har berövats sin barndom! Och det är inte vi som har gjort dem sådana, utan det är rädslan för det ständigt närvarande och synliga våldet. Ingen palestinier går ut utan en känsla av ovisshet och rädsla. Inte ens i våra hem är vi trygga: både barn och vuxna kan bli hämtade när som helst på dygnet av soldater eller polis.

– Hur ska vi få världen att förstå hur livet ser ut under den israeliska ockupationen? Sionistpropagandan har täppt till öronen på folk, ingen hör vår version. Och vi kan ju inte ta hit varenda människa för att se med egna ögon. □

Lotta Schüllerqvist

ur:

Kommandant Mirjam

Vaknar en morgon av att
Kommandant Mirjam står inne
i
sovrummet med sitt barn i famnen
Hon har redan uniform på sig.
Och automatgeväret.
Hon börjar dansa med barnet i
famnen
runt, runt, runt i rummet
och hon sjunger på en påhittad
skärande falsk melodi:
Du är min skatt
Du är den finaste som finns på
jorden, min skatt
Du är mitt lilla barn
Du är så fin
Mamma kommer snart hem igen
Då ska vi leka på golvet
Du är min skatt
Du är den finaste som finns på
jorden, min skatt

av Monica Zak



Nicaragua



Foto: Beppe Arvidsson

Också smärtan i förtrycket har ett värde

□ Hon kallar sig Ophelia, hennes rätta namn måste förbli hemligt. Hon deltar i motståndskampen i El Salvador. Hon berättar om hur också kvinnor blir våldsamma när de ser sina vänner och anhöriga slaktas. Ophelia såg själv sin man avrättas och hon känner reaktionen: En ohygglig smärta, men i den smärtan finns också ett värde. Det första man vill göra är att ta ett gevär och hämnas.

Jag träffade Ophelia i våras, när hon var här för att tala om och försöka få stöd för Ames, kvinnoorganisationen i El Salvador. Hon var en ung, vacker kvinna. Både hennes ögon och hennes leende utstrålade humor och ömhet, öppenhet, och generositet. Jag kände en spontan samhörighet med henne, trots att jag aldrig levtt i ett land i krig. . . om inte samhörighet så var det i alla fall tillit.

Samtidigt kände jag mig nästan som en bödel. Vi hade knappt två timmar för att prata tillsammans, och under den tiden skulle jag fråga henne hur det känns, hur det känns rakt in i inälvorna, att vara kvinna i ett land där man dagligen får bevittna mord och massakrer av såväl kampdugliga män som av försvarslösa oskyldiga barn. Det är lika intimt som att fråga en helt främmande människa om detaljerna i hennes mest skrämmande mardrömmar, fast i det här fallet är det verklighet.

– Krigstillståndet påverkar oss mycket hårt, både kvinnor och män, och ungdomarna förstås. Men det finns positiva sidor också. Att ha upplevt förtryck och att ha kämpat i motståndsrörelsen har varit en viktig upplevelse som faktiskt har goda sidor. Det har skapat en mera mogen attityd till livet bland de unga, ett mera allvarligt sätt att se på mänskliga förhållanden och på familjen.

Det finns glädje och allvar i Ophelias ansikte när hon berättar detta. Hon pratar om solidariteten som föds av förtryck då människor samlar sig för ett gemensamt mål. Samma glädje och solidaritet som vi svenskar kan känna när vi samlar oss bakom indignerade banderoller mot regimerna i El Salvador eller Chile eller Polen. Eller Israel. Vi känner glädje och solidaritet trots att det är smärta och förbannelse som har dragit oss till banderollerna.

Men, Ophelia, hur orkar man fortsätta kämpa när man

ser sitt barn slaktas och kastas som föda till ett pack hundar? Vi har fått rapporter här i Sverige att just detta har hänt.

– Ja, liknande händelser blir mer och mer vanliga. Människor försvinner, de blir gripna, byar i de befriade zonerna blir anfallna och människor mördas. Det har varit så i många år. Det har skapat en stämning av ständig smärta, men det är just den smärtan som motiverar till kamp. . . .

Inget alternativ

– Du måste förstå, vi har inget alternativ. Vi kan inte säga: nu sticker vi härifrån. För det första har vi inte råd att sticka, rent ekonomiskt. För det andra så är vi moraliskt hindrade från att lämna vårt land. Motståndsarbetet binder oss moraliskt, vi kan inte överge vårt land, vår kamp.

Ophelia funderar en liten stund, sen börjar hon prata mycket snabbt:

– Det är smärtsamt, det är faktiskt mycket smärtsamt för en kvinna att se sin man avrättas. . . att se honom ligga där, livlös, utan rörelser. Denna människa som man varit så nära till, som man varit tillsammans med och så vidare. . . Han är ju i praktiken försvunnen. Det är fruktansvärt. Jag pratar för mig själv nu, det hände mig, jag såg min man avrättas. Det är en upplevelse som skapar smärta, en ohygglig smärta, men det finns ett värde i denna smärta, förstår du. . . Kampen slutar inte här, hans död innebär att man måste fortsätta kämpa, för att undvika att kommande generationer skall behöva lida som vi lider nu. . . Eller hur? frågar hon mig plötsligt.

– De flesta kvinnor som ser sina anhöriga eller sina barn avrättas reagerar så, de motiveras till att kämpa vidare. Inte alla, men de flesta. Det finns kvinnor som lämnar kampen när de ser sina män mördas. De känner att då är det slut på allt. . . alla kommer att dö ändå, det lönar sig inte att kämpa.

Ophelia uttrycker inget förakt för de kvinnor som gett upp, men hon vill inte heller prata om själva känslan av uppgivenhet. Det hon vill prata om är kampviljan och styrkan, och någonting annat:

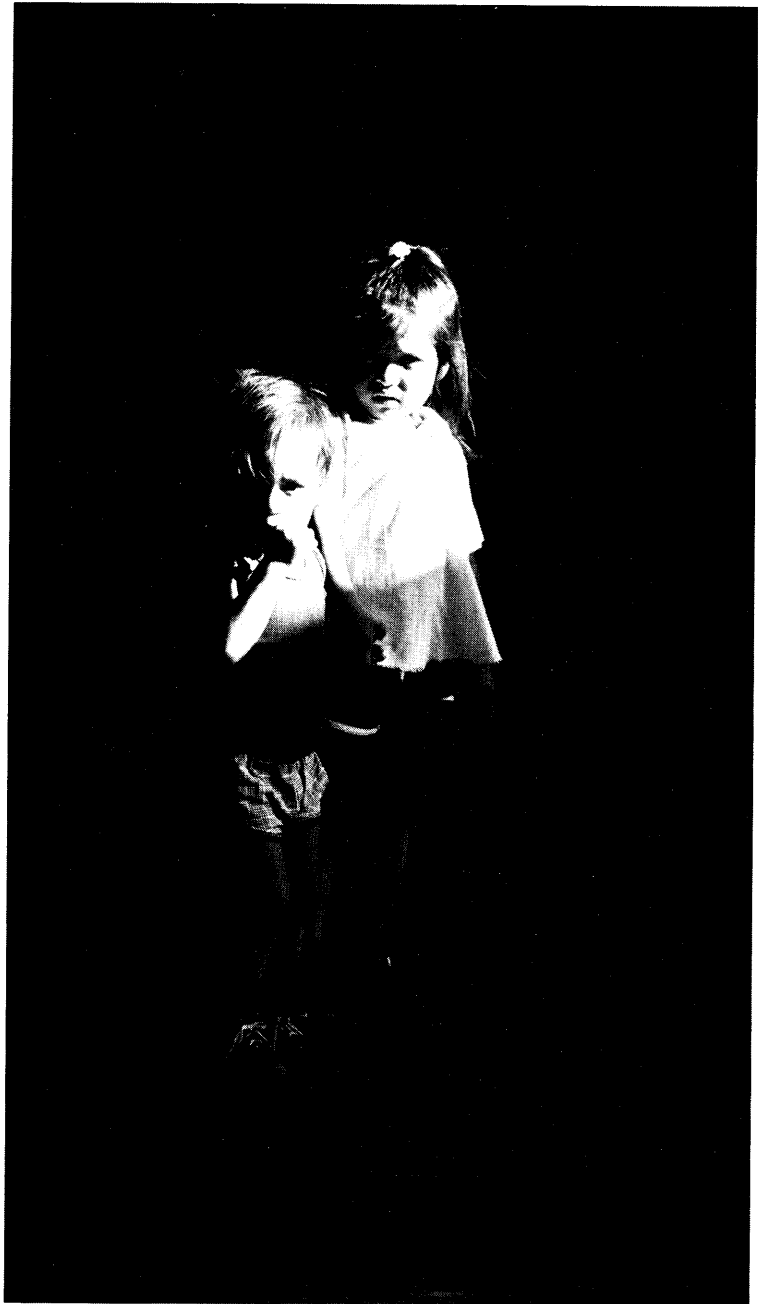
– Hur som helst så kommer jag också att dö – då är det lika bra att jag dör för ett mål.

Man vill hämnas

Det är omöjligheten i hennes situation som slår mig. Hon har lika lite lust som jag att leva i det helvete som är El Salvador, men hon kan inte välja bort det.

Hur är det att vara kvinna och bära vapen?

Hon småler lite åt frågan: – Ja, kvinnor har alltid betecknats som mera känslomässiga,



Nicaragua

Foto: Beppe Arvidsson

som närmare livet och kärleken. Men detta förändras snabbt när man får se vänner och kamrater och anhöriga slaktas. Reaktionen är våldsam, en kvinna blir våldsam och det första hon vill göra är att ta ett gevär och hämnas.

– Och det är det vi måste försöka rätta till, vi måste

orientera våldsamheten i rätt riktning. Att döda andra är fel, men vi är omgivna av ett samhälle där det dödas hela tiden. Och första reaktionen är revolt, man vill hämnas. Det är känslomässigt och leder ofta till att när man väl befinner sig i en situation där man skall döda så sticker man så snart man



Nicaragua

Foto: Christer Lindgren

hört den första skottlossningen.

– Det vi måste göra är att orientera känslorna till någonting konkret, en medvetenhet om varför man måste döda, en känsla av att man gör det tillsammans för att nå ett mål. . . för att ta slut på grymheterna omkring oss.

Medan jag lyssnar på henne känner jag att Ophelia talar ett dubbelt språk, kanske för att skydda sig själv från sina känslor av hat, förtvivlan, och skam för att hon egentligen vill leva ett annat slags liv. Ett liv med sin man och sina två unga barn, tryggt och bekvämt.

Vi pratar vidare om livet på lägren där gerillan bor, om mänskliga förhållanden där, om hur de gamla patriarkaliska mönstren har brutits ner. Äktenskapen är inte längre ägandekontrakt eller ytliga förbindelser som är grundade enbart på fysisk attraktion. Gerillan lever kollektivt, föräldralösa barn har kollektiva föräldrar.

Samtidigt som jag tror på hennes beskrivningar och på hennes övertygelse kan jag inte undvika att fråga mig själv om det är hela bilden hon beskriver.

Hur länge kan man fortsätta att kämpa? Hur länge kan man leva omgiven av blod och tortyr och brutalitet innan man bryter ihop?

– Det finns ingen tidsgräns, svarar Ophelia, och berättar om en 45-årig kvinna hon känner som förlorat hela sin familj – man, barn, kusiner, far- och morföräldrar, alla. Detta skedde för fyra år sedan, och hon

kämpar fortfarande just för familjens skull.

Ophelia småler och ser segrande ut. Och jag inser att hon inte kan erkänna sorg eller bitterhet, inte nu, inte medan hon kämpar.

– Men de som kommer att ha det svårt är barnen, de som aldrig har sett någonting annat än det här eländet.

Kanske är det så att ögonblicket då det blir svårt för alla, är när kampen är slut och minnena sätter in. □

Helena Oljemark

Helena Oljemark,

27 år och frilansjournalist, är död. Sedan januari i år har hon med artiklar, redigering och lay-out, medverkat i *Vi människor*. Från och med det här numret var hon också med i redaktionskommittén. Hennes sista artikel blev en intervju med Ophelia

motståndskvinna från El Salvador. Torsdagsmorgonen den 23 september valde hon, till vår sorg och min egen stora saknad, att lämna oss.

Pia Axelsson red.

Hon vågade ställa juntan till svars

□ – Det är inte jag som är det viktiga – det är kampen. Det är en fras som Berta Alfaro upprepar flera gånger under intervjun. Jag undrar om det är av blygsamhet eller om det faktiskt är så hon känner det. Det är inte första gången jag hör denna avvärande kommentar från en politisk flykting. Men det är första gången jag pratar med en 62-årig kvinna som kommer nästan direkt från fängelse och tortyr i Chile.

Egentligen är det formellt fel att kalla Berta för politisk flykting. Hon reste till Sverige som mamma till en av sina söner. Han kom hit som politisk flykting 1980 och hon följde efter i mars 1982. Då orkade hon inte längre med förföljelserna och trakasserierna från säkerhetspolisen. Men under de år hon arbetade aktivt mot juntan i Chile hann Berta Alfaro få smeknamnet "Mamma" av Chiles politiska fångar. Det är inte hon själv som berättar det – den uppgiften kommer från hennes yngre landsmän som också är flyktingar i Sverige.

Jag träffar Berta tillsammans med en tolk. Numera bor hon i Västerås. Hon är avvaktande och lite reserverad och det blir inte lättare att få kontakt när den måste gå omvägen genom en översättare.

– Måste jag börja berätta med kuppen? frågar hon tolken. Jag skakar på huvudet.

– Jag kan inte politik, säger hon. Men när min son arresterades den 3 mars 1980, då förstod jag.

Hon tog genast kontakt med honom i fängelset. Genom sonen och de andra fångarna fick hon uppmaningen att ta kontakt med en organisation för släktingar till politiska fångar. Det var så det började. Hon såg förhållandena, hon förstod sammanhangen och i kraft av sin ålder och auktoritet som sjubarnsmor och änka efter en arbetare, som slitit ut sig i förtid för sin familj, protesterade hon.

– Hon bråkade och skrek åt militärerna. Hon vågade gå direkt upp till de ansvariga och ställa dem till svars, berättar tolken. Det var väldigt besvärligt för juntan att möta denna äldre respektabla kvinna, förklarar han förtjust.

Från sju på morgonen till elva på kvällen arbetade hon med att koordinera hjälpsändningarna till de politiska fångarna och deras familjer från olika hjälporganisationer. Det kunde t. ex. röra sig om tormjolk, eller spagetti. Berta hjälpte också till med att sälja de konsthantverk som tillverkas i fängelser-

na men framför allt riskerade hon sin egen frihet genom att smuggla meddelanden mellan fångarna och yttrevärlden.

Till slut upptäcktes hon vid en visitering. Ett dokument som innehöll "juntafientlig" text upptäcktes. I sex månader satt hon arresterad hos DINA, eller som den numera salongsfärdigare beteckningen på säkerhetspolisen är: CNI. Namnet har bytts ut, men behandlingen är densamma. Dessa sex månader var svåra för Berta. Och ur juntans synvinkel var det säkert ett effektivt sätt att skrämma henne ur landet.

– Var du rädd? frågar jag.

– Jag var inte rädd före arresteringen, säger hon och funderar ett tag. Jag lärde mig en del, men jag var väl inte direkt rädd efteråt heller. Den formella friheten efter sex månader betydde inte att Berta lämnades ifred. Säkerhetspolisen bevakade henne öppet. En man var placerad dag och natt utanför hennes hus. Och sen började telefonterrorn.

Hon berättar att behandling-

en under fängelsetiden bestod av omväxlande tortyr, isolering och indragna matrasoner.

– Det fanns en nunna där. Det var hon som bestämde. Hon pekade ut vilka som skulle in för tortyr, hon avgjorde vilka som skulle in för isolering. Hon var fruktansvärd. Ibland tänkte jag: – Det är inte möjligt. Nunnedoket måste vara en förklädnad. Men nej, hon var i juntans tjänst.

Tortyr av barn

Koncentrerad och utan notis om tolken vänder hon sig plötsligt mot mig och orden börjar forsa fram.

Nu slutar hon inte. Två par ögon tittar på mig. Två röster talar entonigt. I förgrunden den spanska, snubblande efter följer den svenska översättningen. Berta talar om barn. Det handlar om tortyr. Och det handlar om de svåra bestående men som barnen får. Hon berättar t. ex. om en tvåårig flicka som skriker av skräck när hon ser sin mamma. Det är minnet för barnet från tidigare tortyr.

Ämnet blir alltför svårt att prata om. Berta börjar istället berätta om det, trots allt, växande motståndet.

– För några år sedan var människor bara rädda, säger Berta. Men nu är de inte det längre. De är hungriga. Därför vågar de protestera, därför vågar de demonstrera. Hon berättar om kvinnor som går ut i stora demonstrationer på Santiagos gator. Den senaste fyllde fem gator inne i centrala staden.

– Visst fängslas människor, men de kan aldrig ta alla, det vet vi, säger hon.

Ljudlig protest

En annan och ljudlig protest från kvinnorna i slumkvarteren görs med kastruller och lock. På bestämda klockslag, olika i



– För några år sedan var människor rädda. Nu är de hungriga.

Foto: Tomas Södergren

olika kvarter, sätter de igång att hamra. Med kastruller och lock ljuder protesterna ut över Santiago. Berta berättar också om de "allmänna grytorna". Kvinnorna i fattigkvarteren går runt på torg och i affärer och samlar upp överskottet av mat. Och människor ger. De som själva inte har det mycket bättre de slänger i av det lilla de kan undvara i den stora grytan. Sen lagas maten och hungriga barn och arbetslösa samlas i gathörnen och äter.

Det är förbjudet med möten och folksamlingar i Chile. Men den allmänna grytan är svår att förbjuda. Här samlas människor, här pratar de. Och det är det juntan vill förhindra. Jun-

tans senaste taktik för att skrämman människor är att vid t.ex. demonstrationer plocka upp folk och deportera dem till en annan landsända. De slängs av på ett torg i en okänd stad med förbud att lämna staden på kanske sex månader. Utan pengar, utan arbete och utan bostad.

Men här biter regimen sig själv i svansen.

– För människor ställer upp för de deporterade. Man sluter upp, delar med sig av husrum och mat. Och på lång sikt kommer det att vara till nackdel för juntan, säger Berta Alfaro. Men det har inte juntan fattat.

Pia Axelsson

Victoria

– ensam i motståndet mot machosamhället

□ Salamanca 20 mil nordväst om Madrid. Stan lever på sina gamla monument och tre universitet. Något större än Uppsala. Knapp socialistisk majoritet i kommunalhuset. Två daghem – privata.

Den fascistiska idén om familjen är borrarad in i ryggmärgen.

Men här finns Victoria – ensam i motståndet mot macho-samhället.

Hon är en mycket krävande lärare, Victoria. Det var som sådan jag lärde känna henne där nere i Salamanca när hon ihärdigt och tufft proppade oss elever från världens alla hörn med den spanska grammatiken.

Gärna ville hon att vi övade oss i spanska genom att berätta om sociala förhållanden i våra länder. Hon förvånades över kvinnors möjligheter i Jugoslavien, Schweiz, Sverige . . . Och ännu mer förvånad blev hon när hon fick veta att jag inte var

en student på äventyr i Spanien utan förvärvsarbetande tvåbarnsmor med ett tredje på väg. Tanken var för henne orimlig – men mycket lockande.

På tu man hand fick jag sedan träffa en ung kvinna med stort frihetspatos och revolterande känsla mot det machosamhälle hon lever i. En helt och hållet intuitiv känsla, utan påverkan från kvinnogrupper, socialistiska studier eller andra vägvisare.

Jag fick veta att hon bara är

23 år och förmodligen blir den första i Salamanca som skiljer sig. Och så berättade hon med förakt om hur det är i den borgerliga universitetsstaden Salamanca: Här lever kvinnorna för familjelivet, de blir professorskan och doktorinnan. De klär upp sig och barnen och flanerar sida vid sida med maken familjevis på stadens gamla torg. Man nickar åt vänner och bekanta.

Den som inte vet hela sanningen tycker att det ser väldigt

Litteratur om motstånd:

Elin Wägner: Väckarklocka. 1941.

Birgitta Lagerström: Och vi tog till vapnen: Kvinna i Angola. 1980.

Viezzier Moma: Om ni låter mig tala . . . vittnesbörd av Domitilia Barrios de Chungara. 1978.

Giséle Halimi: På kvinnans sida. 1978.

Maria Occhipinti: En kvinna från Ragusa. 1979.

Angela Davis: Självbiografi. 1975.

Simone de Beauvoir: En familjeflickas memoarer. 1962.

Anja Meulenbelt: Skammen förbi. 1978.

Agneta Pleijel: Änglar, dvärgar. Dikter. 1981.

Helga Henschen: Vägen till Rebella. 1981.

Claire Etcherelli: Elise eller det riktiga livet. 1975.

Eva Forest: Dagbok från fängelset. 1976.

Inge Eriksen: Victoria och världsrevolutionen. 1977.

Elvi Sinervo: Kamrat, svik inte. 1975.

Emma Goldmann: Anarkistiska minnen. 1980.

Tora Dahl: Fosterbarn m. fl. följande böcker. 1954.

Nadine Gordimer: Burgers dotter. 1980.

Maith Håkansson och Irene Svensson: Sandinos Döttrar. Kvinna i Nicaragua. 1982.

trevligt ut och tror att staden sjuder av gemenskap.

”Men vet du varför de går här och visar upp sig?”

Jo, det är för att de inte har något annat att göra! Folk har passiviserats under mer än 40 år med Franco. Nu vet de inte vad de ska ta sig för. Vanliga människor vet inte ens hur de ska läsa tidningarna och all den information som numera publiceras. Något föreningsliv finns över huvudtaget inte. Detta är halva sanningen.

Den andra halvan är att familjen visar upp en falsk fasad. För var och varannan kvinna och man har någon annan. Att ha en älskare eller älskarinna är något naturligt – och dem kan man ju också nicka till på promenaden!”

Det var först i augusti förra året som det blev tillåtet att skilja sig i Spanien. Tidigare har mannen och kvinnan i stället flyttat i sär och det florerar ett otal varianter separationer. Många gånger har de varit till nackdel för kvinnan, som inte var ekonomiskt oberoende. Inga rättigheter reglerades ju i lag vid en separation.

För fyra år sedan var Victoria på stadig kurs in i den spanska familjen. Visserligen kom bröllopet lite hastigt – hon hade blivit med barn efter att ha legat med sin tillkommande några enstaka gånger.

”Du förstår vi var så unga och visste ju ingenting om sex och hur våra kroppar fungerar. Ingenstans hade vi fått lära oss. Hela detta område var tabu. För bara fem år sedan anmälde några föräldrar en lärare här i Salamanca för ytterst elementär sexualundervisning. Preven-

tivmedel blev inte tillåtna förrän 1976.”

Mannen började en akademisk karriär och Victoria, ja, hennes karriär fick hon sköta själv. På dagarna tog hon hand om dottern som också fick namnet Victoria, på kvällarna pluggade hon språk och på nätterna förväntades hon vara älskarinna.

Det höll naturligtvis inte i längden. Alla omöjliga förutsättningar till ett bra sexualliv slog till samtidigt. Flera gånger gick de båda till en sexolog. De försökte verkligen. Hon började vämjas bara han tog i henne. Efter två års äktenskap bestämde de sig – helt i enighet – att separera. Det var i slutet av 1980.

”Den dagen kände jag något jag inte hade kunnat föreställa mig, en fantastisk frigörelse, en frihet. Jag kände mig svävande som en fågel. Tillsammans gick vi och tog ett glas vin på en bar. Där spelade de en sång om vägar som skiljs. Det blev lite vemodigt.

Det här är en sida av Victorias frigörelse, den verkliga sidan. Men det finns också en annan sida, den som bygger på falska fasader i det kvardröjande patriarkala Spanien.

Mannens far är pensionerad francomilitär – förmodligen det mest konservativa man kan stöta på här. Victoria är av medelklassfamilj och studerade. Hon hade dugt som fru åt sonen.

Men nu blev hon hora, kort och gott. När de råkas på stan väntar hon bara på att han ska spotta efter henne. Han har varit mycket noga med att de pengar han ger sonen inte ska gå vidare till Victoria. ”Ger du pengar till Victoria gör jag dig arvlös!”

När skilsmässolagen kom förra året erbjöd han sonen bå-

de hus och bil om han bara fullföljde skilsmässan!

Den enda Victoria kunde prata med när hon skulle separera var sin mamma. Kanske hon till och med öppnade ögonen på modern. Men fast hon hjälpte till och stödde kunde hon inte förstå: Victoria var tokgig som inte fortsatte med sin man. Modern ville se henne gå arm i arm med honom som en professorska. Och förresten tycker hon inte om Victorias kläder – hon borde klä sig som en lärare! Efter två år har hon fortfarande inte vågat tala om för slakten att Victoria separerat.

Att leva som separerad ung kvinna här är svårt. En man som vet det frågar efter 20 minuter om hon vill gå i säng med honom. Faller hon för frestelsen vet hela hans bekantskapskrets allt nästa dag.

”Det här har bränt mig. Nu kan jag bara umgås med de utländska studenter som kommer hit. Ett tag älskade jag en grekisk student. Han lärde mig mycket om min kropp, som jag inte vetat tidigare.

Jag känner mig så ensam. Det finns inga här i Salamanca att prata med. Inga föreningar, inga enskilda, inga kvinnogrupper. Jo, en med paranta damer som träffas på stans bästa hotell och beslutar om vilka fattiga som ska få bidrag – innan de själva äter sin supé. En annan grupp kvinnor för kampanjer mot skilsmässolagen. Vad ska jag göra? Vad ska jag läsa? Ge mig namn på författare och titlar på böcker!

Jag gjorde som du sa. Bjöd hem fem väninnor i lördagskväll. Jag började prata med dem om familjelivet och problem som finns.

Det blev katastrof! Hade de över huvudtaget några problem, så inte skulle de hängas ut framför ögonen på andra. Sa de och den ena efter den andra sa farväl och gick.

Nu är jag så förälskad i en jugoslav. Han studerade här förut. För två månader sedan åkte jag till honom i Zagreb en vecka. Victorias pappa tog hand om henne.

Då fick jag veta vilken dålig mor jag var och alla beklagade sig över att hennes pappa skulle behöva ta hand om henne!

Tycker du att jag ska ta det här intressanta jobbet och flytta till Zagreb? Att bygga upp en spansk institution på universitetet. Och ta med mig min lilla flicka?"

Varför blev Victoria så annorlunda? Kanske för att hennes mamma alltid har arbetat och varit oberoende. Hennes pappa dog när hon var liten. Det är det enda hon kan komma på.

Victoria, Victoria, låt dig inte förvillas av alla falska fasader omkring dig! Var modig, stå på dig! Salamancas kvinnor behöver dig!

**Birgitta
Öjersson-Mörner**



Foto: Birgitta Öjersson-Mörner

I Victorias värld, den hon försöker bryta sig loss från, lever kvinnorna helt för familjelivet. Det idylliseras och visas upp under söndagspromenaden på torget. Victoria är ensam och isolerad på grund av att hon vågar leva annorlunda.

FREDEN MÅSTE VARA MÖJLIG!

16 veckors intensiva fredsstudier på Malungs folkhögskola 31 jan-26 maj 83.

Vi studerar bl. a. kapprustningen, vapenhandeln, vårt sårbara samhälle, freds rörelserna, konfliktteorier och aktuella konflikter. Studier enskilt och i grupp. Praktiska övningar. Många intressanta gästföreläsare.

Kursen berättigar till studiemedel.

Begär prospekt!

Skriv eller ring till

MALUNGS FOLKHÖGSKOLA, Box 184, 782 00 Malung, tel 0280/100 32 eller direkt till kursledaren Görel Bergman-Claeson, tel 0280/127 41

Algeriet 20 år efter segern:

Kvinnokraven avvisas som småborgerlig individualism

□ ”En man kan inte nå framgång om han har en dålig hustru. Även bakom den mäktigaste man finns en kvinna. Hon är ett komplement som han inte klarar sig utan, hon är både hans hustru, mor och syster. Därför är kvinnan lika viktig som mannen, fast på ett annat sätt. Män och kvinnor är olika, och det kan man inte ändra på.”

Detta uttalande från en representant för Algeriets nationella kvinnoförbund speglar den officiella kvinnosynen i dagens Algeriet. Trots att landet under 20 års självständighet genomgått en väldig industriell-ekonomisk utveckling, så lever majoriteten av kvinnorna kvar under ett massivt patriarkaliskt och religiöst förtryck.

De algeriska kvinnorna deltog i befrielsekriget 1954–62 mot den franska kolonialmakten, och fick tillsammans med männen utstå fruktansvärda lidanden. När segern hade vunnits tycktes kvinnorna ha nått långt på vägen mot frihet och värdighet – ingenting skulle kunna vrida utvecklingen tillbaka.

Landets förste president Ahmed Ben Bella sa: ”Det finns i vårt land fem miljoner kvinnor som lever i ett slaveri som är ovärdigt ett socialistiskt och muslimskt Algeriet.” Att avskaffa detta slaveri var ett viktigt mål.

Men 1965 störtades han och drevs i landsflykt, och med Houari Boumedienne som president slog landets ledning in på en annan väg: religionen kom att väga tyngre än socialismen. Kvinnofrågan begravdes, och idag avfärdas kvinnokraven av det manliga etablissemanget som ”västerländskt influerad småborgerlig individualism”, för att citera ur ett tal av en ledande man i FLN-partiet vid öppnandet av kvinnoförbundets fjärde kongress 1978.

Revolutionen har svikit kvinnorna, liksom den har svikit de tusentals fattiga bönder som bar den tyngsta bördan under frihetskriget. ”El Moujahida”, den kvinnliga frihetskämpen, har förvisats till museerna, där hon visas upp som ett bevis för att kvinnan redan uppnått sin befrielse. I själva verket fanns ingen av de tusentals kvinnor, som deltog i kampen, med i de sammanhang där de politiska besluten fattades.

Idag betonar man främst kvinnans specifika roll som bevarare av den muslimska kulturens värderingar – en roll som hon främst uppfyller som maka och mor.

Jag reste till Algeriet i början av juli när man firade 20-årsjubileum som självständig stat, för att försöka få en bild av kvinnornas situation.

De första dagarna bodde jag i Annaba, en stor industristad i nordöstra Algeriet. Gatulivet dominerades av män. Bland kvinnorna som röde sig utomhus var minst var tredje traditionellt klädd i svart tygsjök från topp till tå, och en liten vit spetskantad slöja för ansiktet. Även mycket unga kvinnor var beslöjade.

Den första kvinna jag talade med var Meriam, som arbetade på wilyakontoret som direktör för livsmedelsindustrin. Wilaya motsvarar våra län, och har egen regional administration.

Meriam är omkring 30 år



De trodde att inget skulle kunna vrida utvecklingen tillbaka.

Foto: Sven Oste

gammal och har akademisk utbildning i juridik och ekonomi. Hon berättade om sitt liv:

– Jag är gift med en man härifrån Annaba, som jag träffade när jag studerade i Alger. Han studerar för tillfället, och jag försörjer familjen. När han är färdig hoppas jag att jag kan fortsätta läsa juridik.

– Vi har två barn, fyra och två år gamla, som min svärmor sköter medan jag jobbar. Det är väldigt ont om daghem här i Annaba – det finns bara vid ett par av de arbetsplatser som har många kvinnor. De flesta får ordna barntillsyn på egen hand.

Varje dag skjutsar Meriam sin man till skolan och tar sedan bilen med till jobbet. Hon använder den när hon åker till de olika livsmedelsfabrikerna för att titta hur produktionen går. Hennes jobb är att hålla reda på produktionsresultaten, analysera dem och planera för framtiden.

Besvärande faktum

Det liv som Meriam berättar om är en mycket privilegierad kvinnas liv, ett klart undantag i dagens Algeriet.

Enligt både algerisk och internationell statistik är det bara fem procent av kvinnorna i Algeriet som har avlönat arbete! Det är mindre än något annat nordafrikanskt land, den lägsta siffran på hela den afrikanska kontinenten.

Detta faktum är naturligtvis besvärande för landets ledning, som i olika sammanhang konstaterar att ”kvinnorna utgör en enorm reserv av arbetskraft”. Skälen som uppges för detta missförhållande är dels landets ”speciella arbetsfördelning, som innebär att kvinnan ensam sköter hushållsarbetet”, dels den allmänt höga arbetslösheten, som den högt utveck-



Foto: Sven Öste

Majoriteten lever kvar under ett massivt patriarkaliskt och religiöst förtryck.

lade industrin inte kan avhjälpa.

Samtidigt som man i den officiella retoriken framhåller att det är viktigt att ”införliva kvinnorna i det ekonomiska livet” – det framhölls som en förutsättning för deras fulla delaktighet i samhällslivet – så görs i praktiken inget för att underlätta kvinnornas inträde i arbetslivet. De få kvinnor som har avlönat arbete finns i typis-

ka kvinnoyrken: sjukvård, skola, förvaltning samt i textilindustrin.

Några andra siffror som belyser situationen för majoriteten av Algeriets kvinnor:

Den genomsnittliga giftermålsåldern är 20 år – 44 procent gifter sig redan före 19 års ålder.

Varje kvinna föder i genomsnitt 7,3 barn – det är den näst högsta siffran i hela Afrika!

Många kvinnor blir gravida 10–12 gånger under sitt liv. Algeriet har en rekordhög befolkningstillväxt – 3,4 procent per år. En fjärdedel av befolkningen är yngre än 6 år.

1975 gick 61 procent av flickorna mellan 6 och 11 år i skolan (87 procent av pojkar). Många slutar skolan när de uppnår puberteten – bara 24 procent av flickorna mellan 12 och 17 år går i skolan (44 procent av pojkar).

Bara 14 procent av de vuxna kvinnorna kan läsa och skriva (42 procent av männen).

”Bara maskin-skriverska”

I Annaba tog jag också kontakt med kvinnoförbundet UNFA (Union Nationale des Femmes Algériennes). Dess lokaler låg lite avsides i samma hus som några avdelningar av FLN-partiet. När jag kom till kvinnoförbundets kontor fanns där bara en ung kvinna som ursäktade sig med att hon ”bara var maskinskriverska” och hänvisade till partiet. En man förklarade att sekreteraren i kvinnoförbundet bodde en halvmil utanför stan, men att man skulle hämta henne om jag kunde komma tillbaka om en timme.

När jag mötte kvinnoförbundets sekreterare, Cherifa Houam, förklarade mannen från partiet att hon var ”arabisee”, dvs bara pratade arabiska, och därför skulle någon från partiet vara med som tolk under intervjun. Det framgick dock att Mme Houam förstod franska utan problem, och att tolkens främsta uppgift var att hålla kontroll över vårt samtal. Kvinnofrågan är en känslig sak!

Först berättade Cherifa Houam hur kvinnoförbundet fungerar: UNFA är en av de fem massorganisationer som ingår i landets enda parti, FLN.

De övriga är arbetarnas, ungdomens, böndernas och mojahedins (kämparna från befrielsekriget) organisationer.

UNFA deltar genom lokalavdelningar i besluten i varje wilayakommitté. En av dess viktigaste uppgifter är att förmedla information, både nerifrån och uppifrån.

Det är främst utbildade kvinnor som är med i UNFA, från 18 år och uppåt. Förbundets uppgift är att på olika sätt förbättra kvinnornas situation. Vid sin femte kongress i början av detta år beslöt UNFA bl a satsa på ett program för att lära kvinnorna läsa.

– Hur ser UNFA på att fortfarande 20 år efter befrielsen de flesta flickor slutar skolan i förtid?

– Det är främst ett transportproblem. På landet är det dåligt ställt med kommunikationerna.

– Men varför drabbar transportproblemen flickorna hårdare?

– Det är en fråga om fysik. Flickor är svagare, de orkar inte med den långa och krävande färden till skolan.

– Beror det inte mycket på föräldrarnas attityd?

– Jo, många familjer behöver sina flickor hemma, och de är rädda att något ska hända dem på vägen mellan skolan och hemmet.

– Vad gör UNFA för att göra föräldrarna medvetna om att flickor behöver gå i skolan?

– Vi kan inte göra mycket. Det gäller att ordna transporterna.

Dålig hustru

– Jag kan förstå föräldrarnas rädsla när det gäller flickornas säkerhet, eftersom de algeriska männens kvinnosyn är mycket föraktfull. Har ni gjort något försök att ”uppfostra” männen, göra dem medvetna om

hur bakåtsträvande deras synsätt är?

Först ler Cherifa Houam, medan de två partimännen sitter stumma, orörliga. Sedan blir hon allvarlig och säger:

– Vi ser inte på detta på samma sätt som ni i Västvärlden. Kvinnor och män kan aldrig bli likadana, de har olika funktioner. Mannen är beroende av kvinnan, som stödjer och uppmuntrar honom. Om en man är svag beror det på att han har en dålig hustru.

– Kvinnorna behöver utbildning, fortsätter hon, så att de kan uppfostra barnen och göra dem till bra människor. Det är en mycket viktig uppgift som inte männen klarar! Och kvinnan är inte maktlös – hon kan t ex bestämma hur många barn familjen ska ha, om hon är lite smart. De unga familjerna har inte så många barn som förr – högst tre, för fler kan man inte frakta i bil.

Jag kommer mig inte för att fråga hur många algeriska familjer som har bil, utan undrar istället hur det är med valfriheten för landsbygdskvinnorna. Mme Houam medger att de har långt till kunskap och medicinskt hjälp, och därför har svarare undvika graviditet:

– Men om mannen är förständig undviker han att skaffa fler än fyra barn – annars blir kvinnan så trött att hon inte orkar vara en bra hustru.

Alla dörrar öppna. . .

– Men, säger hon avslutningsvis, utvecklingen har gått framåt för kvinnornas del. Idag står alla dörrar öppna för algeriets kvinnor. Tio kvinnor har valts till FLN:s folkförsamling (av 261) och två ingår i partiets centralkommitté (av drygt 100). Och i regeringen sitter en kvinna som socialminister.

När jag föreslår att målet borde vara en kvinna på presi-



Foto: Lotta Schüllerqvist

– Idag står alla dörrar öppna för Algeriets kvinnor, försäkrar Cherifa Houam från kvinnoförbundet. Men statistiken visar upp en annan verklighet: Bara 14 procent av de vuxna kvinnorna kan läsa och varje kvinna föder i genomsnitt 7,3 barn.

dentposten skakar hon på huvudet och ler artigt. . .

Även om det formellt är sant att alla dörrar i samhället står öppna för kvinnorna, så är det inte hela sanningen. En dörr är fortfarande stängd för de flesta algeriskor: dörren från hemmet ut till samhället. Det är fortfarande männen som bestämmer över kvinnornas liv: fäder, bröder, äkta män och andra manliga släktingar.

Lagarna ger kvinnorna rätt att arbeta utan makens tillstånd (undantag finns), ingen kan tvingas gifta sig mot sin vilja, kvinnan disponerar över inkomst och egna tillgångar, hon har rösträtt och är valbar. Lägsta giftermålsåldern är 16 år, men dispensrätt finns. Äktenskapet sägs innebära lika rättigheter och skyldigheter för män och kvinnor, men mannen har försörjningsplikt mot familjen – vilket ger honom makt

att bestämma över familjemedlemmarna.

I kvinnoförbundets månadstidskrift "El Djazaira" (Algeriskan finns några exempel på insändarsidan på kvinnornas faktiska situation:

"Jag är en fränskild kvinna som lever under mina föräldrars kontroll och makt.

Jag är 24 år gammal, skild sedan 2 år, och nu befinner jag mig i fadershuset, underkastad ålderdomliga traditioner: jag måste sitta här och vänta på mitt öde – att på nytt bli någons undergivna hustru.

Vad ska jag göra? Lägga armarna i kors och vänta?

Jag har bara begärt en sak av min far: att få börja arbeta, men det tillåter han inte. Jag har väl lika stor rätt till mitt liv som alla andra? Är det inte varje människas rätt att få bestämma över sitt liv? Sabria i Oran."

"Jag är sexton år gammal, har slutat skolan för snart två år sedan. Nu sitter jag hemma, går aldrig ut för min far tillåter det inte. Jag är mycket olycklig, särskilt när jag ser mina kompisar gå till skolan. Hela tiden ber jag min far att han ska låta mig arbeta, men han vägrar. Han säger att jag är ouppfostrad.

Kan ni tala om vad jag ska göra för att få honom att låta mig börja arbeta? Louisa i Bejaia."

En 19-årig flicka skriver bl a: "Nyligen när jag sa till min bror att jag skulle vilja jobba som ferielärare i sommar, skrattade han mig rakt i ansiktet och sa att så länge jag är ogift tänker han inte tillåta mig någonting.

Tycker ni att han har rätt? Kan man vägra lyda? Hur gör man då?

Jag bor i en liten stad, Bari-

ka. Flickorna har inga rättigheter alls, utom att arbeta hemma. En flicka som jobbar på kontor eller fabrik betraktas som ett fnask, medan en pojke har alla möjligheter: bio, resor, högre studier. . .

Varför denna orättvisa? Är vi inte mänskliga varelser, som behöver uppmuntran och förstärkelse? Myriam i Barika."

Ensamma av nödtvång

I samma tidskrift hittar jag en artikel om de ensamstående kvinnornas situation – den förefaller inte avundsvärd.

Det är mycket få kvinnor som inte gifter sig: mindre än en procent. De finns enbart i storstäderna: att leva ogift på landsbygden är troligen omöjligt. . .

Ett litet fåtal starka och välutbildade kvinnor väljer att förbli ogifta framför att leva under manlig överhöghet. Några lever ensamma i universitetsstäderna medan de studerar.

En annan liten grupp lever ensamma av nödtvång: änkor, övergivna, och de som flytt från en alltför brutal man. Vanligen tas dessa kvinnor upp i sin föräldrafamilj, men de allra fattigaste har inte råd och plats att ge dem ett hem. De får slita ihop till livets nödort för sig och sina barn som hembiträden, städerskor eller i andra underbetalda jobb. Somliga blir prostituerade eller hamnar i fångelse.

De kvinnor som intervjuas berättar om ett liv i total självutplåning: de träffar ingen på sin fritid, vågar aldrig gå ut, sitter stilla i sitt rum för att inte störa fientliga grannar, vågar inte hänga ut sin tvätt för att inte störa sina manliga grannars sinnesfrid. Grannarna undviker dem, hälsar inte, kvinnorna behandlar dem fientligt – de misstänker dem för att försöka

ta deras män eller söner ifrån dem. Männen i huset slänger glåpor efter dem, ofredar dem, står och passar på dem i porten när de passerar. En kvinnlig läkare berättar att hon bara känner sig som en människa på jobbet, när hon är hemma vågar hon knappt existera. Många kvinnor hamnar i djupa depressioner av att göra sig "osynliga".

Det spelar ingen roll hur den ensamma kvinnan lever, för det som är fel med henne är att hon lever utanför systemet av manligt "beskydd". I en familj där det finns en man som garanterar kvinnornas moral, kan en kvinna bete sig ganska utmanande utan att väcka fördömande – hon "tillhör" ju någon som har ansvar för henne.

Outhärdlig instängdhet

Artikelförfattaren avrundar med att konstatera att de ensamma kvinnorna inte lever i någon avundsvärd självständighet, utan snarare i en outhärdlig instängdhet. Det är ofattbart hur någon kan välja ett sådant liv – de kvinnor som gör det måste vara maniskt fixerade vid tanken självständighet!

Tanken att kräva att männen lär sig respektera kvinnornas rätt att leva som människor förefaller mycket avlägsen.

I huvudstaden Alger sökte jag upp kvinnoförbundets högkvarter, beläget i Villa Joly, en stor vacker patriciervilla som under Ben Bellas tid inrymde politbyråns högkvarter. Jag hade skrivit till förbundets internationella sekreterare och bett henne ordna ett möte med någon av de kvinnor som var aktiva i befrielsekampen.

Ingen kände till mitt brev, och ingen visste hur jag skulle få kontakt med någon "moujahida". Jag skickades runt mellan partihögkvarteret, mojahedinorganisationen, ungdoms-

förbundet och kvinnoförbundet under en hel dag – utan resultat. Innan jag gav upp gjorde jag också ett försök på El Dzairias redaktion i samma hus som kvinnoförbundet. Chefredaktören fanns inte inne, och ingen av de unga män som fanns på redaktionen kunde ge mig några tips.

Den 5 juli, självständighetsdagen, åkte jag till en by i bergen ovanför Annaba. Under kolonialtiden hade byn varit ett franskt militärt fäste – nu var det en sömning solstekt jordbruksby med storkbo i tornet på moskén som tidigare hade varit en kyrka. I skuggan längs husväggarna vid bygatan satt män och barn och väntade – kanske skulle det bli en minnesmarsch till begravningsplatsen där martyrerna från kriget vilade. Men det blev det inte: liksom i hela landet inställdes alla festligheter som en gest av solidaritet med palestinierna i det invaderade Libanon.

Jag såg nästan inga kvinnor röra sig utomhus, bara flickor som kom för att hämta vatten från en tank vid gatan. Jag väckte mycken nyfikenhet, främst bland barnen som samlades och försökte prata arabiska med mig. Ett par flickor i tioårsåldern vågade efter en timme sätta sig bredvid mig vid en husvägg. De fnissade, knuffade på varann och upprepade gång på gång en fråga som jag inte förstod. En lite äldre flicka förklarade på stapplande franska att de ville veta om jag hade några barn.

– Ja, två stycken, en pojke och en flicka, svarade jag, och uppgiften vidarebefordrades till alla på gatan. Sen betraktades jag med mindre nyfikenhet – mitt svar bekräftade tydligen vad de inte var helt säkra på: att jag med min underliga klädsel verkligen var en kvinna. . .

Lotta Schüllerqvist

Fredsmarschen:

När myt kolliderar med verklighet

□ Under några veckor i somras matades svenska folket med rapporter om fredsmarschen till Minsk. Och på dessa rapporter byggdes ledarkommentarer och debattartiklar. Efter att vi som var med kommit hem undrar vi om det är *vår* marsch man har skrivit om medan vi var borta. "Splittring", "Marschen sprack", "Avbryt marschen" var typiska rubriker. Allt som möjligen kunnat förfalskas, dirigeras och utnyttjas av Sovjetmakten rapas upp i en lång kavalkad. Så detta var alltså fredsmarschen till Minsk 1982?

För flertalet av oss var marschen tyvärr för kort för att vi skulle bli riktigt färdiga med oss själva och vår inre klyvning mellan det vi hört i årtal hemma och den verklighet vi mötte. Sovjet skulle ju vara så totalitärt att ingen kan röra sig fritt eller tala med främlingar eller se glad ut. Och i verkligheten gick vi omkring i ett samhälle som påminde om vårt eget för 20 år sedan, pratade med dem vi kunde prata med, på brutna tyska eller engelska.

På två veckor kan ingen genomskåda de sociala styrmedel som en regering eller ekonomisk eller militär maktapparat kan utveckla för att styra medborgarna i något land. Folket har ofta inte ens självt en klar bild av hur det manipuleras till följsamhet och tystnad.

Det har vi i varje fall efter många år förstätt vad gäller

Sverige. Att Sovjet skulle vara likartat måste vi ju anta. Att vi själva bibringats groteska uppfattningar om Sovjetsamhället anade vi sedan länge, och det var också svårt att se klart där: Vi ser en person upprört springa av och an och prata dämpat med någon vid sidan av en av de många talartribuner eller scener vi står inför. Vår första tanke är inte den att arrangörerna är nervösa inför arrangemanget, utan vi tänker att de nog håller på med sina manipulationer. . .

"Känner ni er fria?"

Många marschdeltagare led påtagligt av sin indoktrinering hemifrån, då den inte stämde med verkligheten. En kvinna kom till oss och sa: "Känner ni er fria att gå ut här? Då vi sa ja, tyckte hon att det var konstigt,

för hon kände sig då inte fri att gå vart som helst. "Ja men det är ju bara att gå ut på gatan och gå", sa vi. "Nej jag känner att jag inte kan göra det", sa hon.

Så långt kan vi alltså manipuleras i Sverige.

Och när vår nyfunne vän Volodya inte kom på klockslaget nästa morgon frågade vi oss om han blivit tagen av polisen. När han sen dök upp och ursäktade sig att han var försenad, knäppte det till någonstans av lättnad. . .

Många av marschdeltagarna arbetade med sin personliga uppgörelse med propagandan hemifrån under hela marschen. Misstänksamheten fick dem att blåsa upp varje oförutsedd händelse till ett regisserat schackdrag från arrangörernas sida.

Att verkligheten i Sovjet ändå gjorde ett starkt positivt in-

tryck kunde man också märka. Och omdömena om hemmapressen blev allt hårdare. Svensk och dansk press framstod som mest konservativ. Norsk och finsk var blandad. Den norska svängde om alltmer i positiv riktning. Många förstod att det är två olika saker att komma som fredsmarschdeltagare med öppna armar på en gata och att komma som reporter med bandspelare och mikrofon framför sig och be en Sovjetmänniska uttala sig.

Perspektivet på Sverige och de skandinaviska länderna ändrade sig mycket för många av marschdeltagarna. Men att göra jämförelser mellan länderna visade sig vanskligt. Hyrorna i Sovjet har inte ändrats sen 1928. En etta kostar cirka 6 rubel i månaden, 50 kronor. Genomsnittslönen är 170 rubel, skatten är 10 % o s v.

Volodya sa att Sovjet är ett fattigt land och att man måste styra utvecklingen hårt för att få en dräglig tillvaro för alla. Friheterna får komma efterhand. Annars kan det bli som i Indien eller Bangladesh, där alla friheter finns formellt, isynnerhet för de starka att göra sig rika och för de svaga att svälta ihjäl.

Sovjet-myten

Om vi under fredsmarschen ofta förolämpat våra värdar från fredskommittén och kvinnokommittén, så har det till största delen berott på den svenska mytologin om Sovjet.

När vi besökte Fredsfonden fick vi för tionde gången höra att Sovjets folk förlorat tjugo miljoner liv under andra världskriget, och att varje familj ännu bär på hemska minnen. Då utbrast en marschdel-

tagare att det är dags att glömma detta nu och se framåt istället. ”Ja, men är inte detta en viktig grund för vår fredssträvan?” frågade en man som berättade att han förlorat både far och en syster i kriget.

På Fredsfonden fick vi veta att pengar till fredsarbetet i Sovjet skaffas på samma sätt som hemma i Sverige. Enskilda människor sänder bidrag per postanvisning och önskar ibland att det ska användas till ett bestämt ändamål: till barnen i Vietnam, till sjukvård i Libanon, till Nicaraguas uppbyggnad. Fondens pengar används också till att bekosta internationella konferenser och utbyten m m.

På postanvisningarnas tagelonger står ofta personliga hälsningar från givarna. Ibland är det en hel avdelning vid en fabrik som utmanat varann att ge en dagslön till fredsarbetet.



Foto: Ann-Marie Pettersen



Foto: Ann-Marie Pettersen

Två själar möts – båda talar esperanto. Mannen t v är dansk, mannen t h, med krigs- och hedersmedaljer på bröstet, är sovjetmedborgare.

Ibland är det en femtioårsfirare som skickar en gåva. Så ser det ofta ut härhemma också. Fast svenska propagandamakare får det till att KGB betalar både det ryska och det svenska fredsarbetet.

Överhuvudtaget har myterna om att allt är centralstyrt och att myndigheter dirigerar allt i Sovjet fått en rejäl knäck bland marschdeltagarna. Alla dessa underbara varma ryssar som sjöng, dansade, klappade i händerna och omfamnade oss, ofta gråtande av rörelse. På deras äkta fredsönskan kan ingen missta sig. Och dem som försöker hävda att de alla "kommanderats ut" för att möta oss kan vi hjärtligt skratta åt.

Det som hänt är den första kollektiva folkliga kontakten över gränsen mellan öst och väst. I detta ligger fredsmarschens mening och hopp för framtiden.

Åsiktsdiktatur

Vi upprepar att ingen kan lära sig Sovjet på 14 dagar. Men de som gör sig besvär att söka kontakt och ställa frågor direkt till de berörda finner en del klarhet.

Och den klarhet vi fått är klar nog för att vi ska känna oss bestörta och skrämde inför åsiktsdiktaturen i Sverige. Detta måste vi bryta igenom. Vi måste också fortsätta att söka

kontakter i Sovjet och utveckla dem vi redan har.

När folk i Sverige och folk i Sovjet litat på varandra mer än på sina regeringar, då är freden tryggad, oss emellan. Mellan Sovjet och USA är barriärerna nog ännu högre. Nästa års marsch kommer kanske att skapa en första bred kontakt.

Fredsmarscherna behövs. De är reellt fredsarbete. Att de hotar etablissemangets skyttegravsdiplomati är tydligt. Låt oss marschera vidare. Vi är på rätt väg. □

**Erni & Ola Friholt
fredsmarschdeltagare
från Göteborg**

De här numren kan du beställa från Vi mänskor:

- | | | | |
|---------------------------|--|--------|---|
| 2 och
5-6/76
5-7/77 | Kvinnor kring 30. Mödrar och döttrar. 10:– Om olika generationer
Mansnummer. 5:–. Om mannen, vår okända livskamrat. | 1/81 | Tio års kvinnokamp. 7:–. Hur långt har vi nått? Hur kommer vi vidare? |
| 2/78 | Kvinnor och militarism. Fredsnummer. 4:–
Om kvinnors medansvar när det gäller krig och fred. | 2-3/81 | Pappa, kom hem! 7:–. Om fadersgestalten. |
| 5-6/78 | Barn mellan 9-12 år. Förr och nu. 4:–
Historia och framtidssyn. | 4/81 | Det är handlingen som räknas! Internationellt temanummer. 7:–. |
| 2/79 | Om sexualitet. 6:–. Mötet, eller omötet mellan man och kvinna. | 5-6/81 | Teknik. Kvinnor och arbete. 7:–.
En studie kring symaskinen och mäns och kvinnors förhållande till tekniken. |
| 4/79 | Miljö – energi. 4:–. Hur kan kvinnor påverka. | 1/82 | Fred. Konsumtion. Arbete. 7:–. |
| 5-6/79 | Om Arbete. 6:–. Städning, datorer och sysselsättning. Kvinnor har alltid arbetat! | 2-3/82 | Abort. Debatten vi missade. 7:–.
Om det moraliska arvet. Den illegala abortens historia, skriven i blod. |
| 1/80 | Storstadskvinnor. 4:–. Under asfalten finns våra rötter! | | |
| 2/80 | Kvinnor – missbruk och utslagning. 4:–. Våra systrar offras när svängremmen dras åt. | | |
| 3/80 | Kvinnor och islam. 4:–. Vad innebär islam för kvinnorna? | | |
| 4/80 | Om kvinnors utbildning. 4:–. | | |
| 5-6/80 | Mat. 7:–. I världen, i Sverige och i magen. | | |

Dessutom kan du beställa:

- Kända och okända kvinnor. Ett studiematerial, utmärkt att använda i cirklar. Om kvinnorörelsens historia, förankrad i de ledande gestalterna. Med studiefrågor. 15:–.
- Kvinnokulturpaketet. 15:–. Kvinnokultur, finns den? Olika aspekter på kvinnokulturen samlade i särtryck och olika nummer av Vi Mänskor. Kan användas som studiematerial.

Portokostnad tillkommer.

Sheila Lewenhak

Kvinnoverk



W&W

Sheila Lewenhak Kvinnoverk

Om skaparkraft och slitgöra från stenålder till data

Sheila Lewenhak, engelsk ekonom och historiker, granskar det kvinnliga arbetets historia och kulturhistoria från det primitiva jakt- och fångstsambället till dataåldern. Boken kastar nytt ljus över kvinnors status och ekonomiska ställning idag – många kvinnors sociala villkor har dramatiskt försämrats genom vår tids specialiserade industrialism.

Översättning av: Harriet Clayhills

W&W



PRENUMERERA
PÅ
vi människor

- jag vill ha en årsprenumeration à 60 kr
- jag vill ha nr av Vi människor
- jag vill ha ... ex av "Kända och okända kvinnor" à 15 kr
- jag vill ha ... ex av "Kvinnokulturpaketet" à 15 kr

Namn:

Adress:

Postadress:



VI MÄNSKOR

**Barnängsg. 23
116 41 Stockholm**